

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ ÇEVRE POLİTİKASI
ÇERÇEVESİNDE AVRUPA 2020
STRATEJİSİNDE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE
ÇEVRE HEDEFLERİ

MİNE CEBECİ ALSALEH

2501180044

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ARZU KİHTİR

İSTANBUL - 2021

ÖZ

AVRUPA BİRLİĞİ ÇEVRE POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE AVRUPA 2020 STRATEJİSİNDE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ÇEVRE HEDEFLERİ

Mine CEBECİ ALSALEH

Bu çalışma Avrupa 2020 Stratejisi bağlamında Avrupa Birliği'nin çevre politikalarını, iklim değişikliği ve çevre hedeflerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Avrupa 2020 Stratejisi'nin gerçekleşme nedeni iklim değişikliği, küreselleşme ve Avrupa genç nüfusunun azalmasıdır. Bakıldığında iklimsel olarak yaşanan değişimlerin AB'de birtakım kırılganlıkların ortaya çıkmasına neden olabileceği görülmektedir. Örnek vermek gerekirse kıyı bölgelerinde sel facialarını arttırması ya da Akdeniz bölgesinde kuraklığa neden olması muhtemel sonuçlar arasında değerlendirilmektedir. Söz konusu gelişmeler çerçevesinde Avrupa Birliği'nde ekonomik ve sosyal açıdan var olan dengesizliklerin derinleşmesi öngörülmektedir. Bu yönde olumsuz bir tablonun ortaya çıkması ile birlikte AB sınırları içerisinde mevcut kaynakların çok daha verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik teşviklerin gerçekleştirilmesiyle iklim değişikliğe mücadelede etkin artışının sağlanması ve sera gazı salımının azaltılmasına destek verilmesi mutlak gerçekleşecektir. 2020 Stratejisine ek olarak AB tarafından oluşturulmuş 2050 yılına dek izlenecek enerji yol haritası çerçevesinde sera gazı salımlarının %80-95 aralığında düşürülmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa 2020 Stratejisi, Küresel İklim Değişikliği, Çevre.

ABSTRACT

This study aimed to reveal the environmental policies, climate change and environmental targets of the European Union in the context of the Europe 2020 Strategy. The realization of the Europe 2020 Strategy is due to climate change, globalization and the decrease in the young population of Europe. When looked at, it is seen that climatic changes may cause some vulnerabilities to emerge in the EU. To give an example, it is considered among the possible consequences that it increases floods in coastal areas or causes drought in the Mediterranean region. Within the framework of these developments, it is foreseen that the economic and social imbalances in the European Union will deepen. With the emergence of a negative picture in this direction, the realization of incentives for the more efficient use of existing resources within the borders of the EU will ensure an effective increase in the fight against climate change and support for the reduction of greenhouse gas emissions. In addition to the 2020 Strategy, it is aimed to reduce greenhouse gas emissions by 80-95% within the framework of the energy roadmap to be followed until 2050, created by the EU.

Keywords: European Union, Europe 2020 Strategy, Global Climate Change, Environment.

ÖNSÖZ

Değişen bir iklimde yaşıyor olmamız ve termometredeki her bir artışın önem taşıdığı bu günlerde iklim, iklim değişikliği ve çevre konusu günümüzde oldukça popüler bir hale gelmiştir. Bu konunun güncel olma sebeplerinden biri olarak küresel ısınmanın insan yaşamı üzerindeki doğrudan etkisi gösterilebilir. IPCC raporlarına göre 2 derecelik bir ısınma Kuzey Kutbu buzullarının yılın bir bölümünde erimesi ve deniz seviyelerinin yükselmesi anlamına gelirken, 4 derecelik bir artış ise deniz kıyılarındaki şehirlerin sular altında kalması demektir. Yerkürenin iklim değişikliği sonucunda karşılaştığı tek problem sıcaklık artışı değildir, fakat insan yaşamını tehdit edebilecek çoğu felaketin ana kaynağıdır.

İklim değişikliği sebebi ve sonuçları itibarıyla küresel niteliktedir. Her ülke konumu, nüfusu, teknolojik seviyesi ve ekonomisine göre ortak hareket çemberine dahil olmalıdır. Konuyla ilgili günümüzde farkındalığı arttırmak adına birçok siyasi kuruluş, ekonomik ve siyasi örgütlenmeler ülkelerle paralel bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedir. Bu bağlamda Avrupa Birliği çevre politikalarıyla çevresel zarar kaynağında önlemek ve ekolojik dengeye verilen tahribatı en aza indirmek amacıyla çevreyi korumanın diğer sektörel politikalarla entegrasyonunu güvence altına almayı amaçlar.

Tezin birinci bölümünde iklim, küresel iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi kavramların tanımlarına değinilmiştir. Küresel iklim değişikliği ve küresel ısınma kavramlarının nedenleri ve etkileri de bölüm içerisinde belirtilmiştir. İkinci bölümde ise Avrupa Birliği Çevre Politikasına ve Çevre Eylem Planları'na yer verilmiştir. Avrupa Birliği'nin konuya yaklaşımı ve çözümleri değerlendirilmiştir. Son olarak üçüncü bölümde ise iklim değişikliği ve çevre konusunun Avrupa 2020 Stratejisindeki yerinden bahsedilmiştir. Ek olarak yapılan çalışmalara ve hedeflere yer verilmiştir.

Bu çalışmayı beraber yürüttüğüm ve yüksek lisans dönemim boyunca da bilgilerinden istifade etme şansı bulduğum, güler yüzüyle akademisyenlik yolunda

hayalimi süsleyen, örnek aldığım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Arzu KİHTİR'e teşekkürü borç bilirim.

Öğretim hayatım ve tez yazma sürecim boyunca her zaman yanımda olan ve beni destekleyen, her daim ailem oldukları için kendimi şanslı hissettiğim, kıymetli annem Nilüfer, babam Levent ve kardeşim Yusuf CEBECİ'ye, tez yazma sürecinde tanışıp hayatımı birleştirdiğim öğütleriyle her zaman bana güç ve destek veren sevgili eşim Ömer ALSALEH'e teşekkür ederim.

Mine CEBECİ ALSALEH

İSTANBUL-2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	IV
TABLolar LİSTESİ.....	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ÇEVRE SORUNLARI

1.1. İklim Kavramı.....	3
1.2. Küresel İklim Değişikliği.....	4
1.3. Küresel İklim Değişikliğinin Nedenleri.....	5
1.4. Küresel İklim Değişikliğinin Etkileri	9
1.5. Küresel Isınma	11
1.6. Küresel Isınmanın Etkileri	13

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ÇEVRE POLİTİKASI VE EYLEM PROGRAMLARI

2.1. Avrupa Birliği Bağlamında Çevre Politikası.....	17
2.2. Avrupa Birliği'nin Çevre Eylem Programları ve Ortak Politikaları.....	19
2.2.1. I. Çevre Eylem Planı (1973-1976)	23
2.2.2. II. Çevre Eylem Planı (1977-1981).....	24
2.2.3. III. Çevre Eylem Planı (1982-1986).....	25
2.2.4. Avrupa Tek Senedi (1987)	26
2.2.5. IV. Çevre Eylem Planı (1987-1992)	27
2.2.6. Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht - 1993)	28
2.2.7. V. Çevre Eylem Planı (1993-2000).....	30
2.2.8. Amsterdam Antlaşması (1999)	31
2.2.9. Nice Antlaşması (2000).....	32
2.2.10. VI. Çevre Eylem Planı (2001-2010)	32
2.2.11. Lizbon Antlaşması (2009).....	33

2.2.12. VII. Çevre Eylem Planı (2013-2020).....	34
2.3. Avrupa Birliğinin Çevre Politikasının Temel İlkeleri	36
2.3.1. Kirleten Öder İlkesi.....	37
2.3.2. Bütünleyicilik İlkesi	37
2.3.3. Önleme İlkesi	38
2.3.4. İhtiyat İlkesi	38
2.4. Çevre Alanında Faaliyet Gösteren Avrupa Birliği Kurumları.....	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA 2020 STRATEJİSİNDE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ÇEVRE

3.1. Avrupa 2020 Stratejisi Bağlamında İklim Değişikliği ve Çevre Konusunda Çalışmalar ve Hedefler	43
3.2. Sera Gazı Salımı ve Emisyon Konusu.....	57
3.3. Yenilenebilir Enerji Boyutu.....	67
3.4. Avrupa 2020 Stratejisi Bağlamında Önlemler.....	76
3.4.1. Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim.....	76
3.4.2. Atığın Kaynağa Dönüştürülmesi.....	78
3.4.3. Araştırma ve Yenilikçiliğin Desteklenmesi	79
3.4.4. Çevreye Zarar Verebilecek Sübvansiyonlar ve Doğru Fiyatlandırma ..	80
3.4.5. Ekosistem Hizmetleri	81
3.4.6. Biyoçeşitlilik	83
3.4.7. Su	83
3.4.8. Hava	85
3.4.9. Deniz kaynakları	85
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA	91

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. İklim Sistemi Üzerinde Etkili Olan İç Dinamiklerin 1 Yıl (Y), 1 Milyon Yıl (My) Ve 1 Milyar Yıla (109 Y) Göre Çizimsel Şekli	7
Tablo 1.2. Küresel Sıcaklık Anomalisi, En Sıcak 17 Yılın 16'sı 2000'li Yıllarda Ölçüldü (1950-2020)	8
Tablo 1.3. İklim Değişimi Oluşumu Ve Etkileri	11
Tablo 1.4. Küresel Sıcaklıklardaki Artışı Gösteren Yıllık Sıcaklık Anomalisi	14
Tablo 1.5. Küresel Sıcaklıklardaki Artışın Yıllar İçindeki Değişimi (Sol Baştan; 1885-1894, 1905-1914, 1925-1934, 1945-1954, 1695-1974, 1985-1994, 2005-2014)	15
Tablo 1.6. Yıllar İçindeki Co ₂ miktarındaki Artış (Keeling Eğrisi)	16
Tablo 3.1. 2019 Yılı Sektör Bazında Sera Gazı Salınımları (%)	50
Tablo 3.2. Sera Gazı Salınımları (1990-2000-2010)	51
Tablo 3.3. 1990 Yılında Avrupa Birliği'nde Enerji Tüketimi (%)	52
Tablo 3.4. 2020 Yılında Avrupa Birliği'nde Enerji Tüketimi (%)	53
Tablo 3.5. 2020 Yılında Yenilenebilir Enerjinin Toplam Enerji Tüketimindeki Payı (%)	54
Tablo 3.6. 2020 Yılında Avrupa Birliği'nde Enerji Üretimi (%)	55
Tablo 3.7. 2020 Yılında Enerji Tüketimi (Milyon Ton Eşdeğer Petrol)	56

GİRİŞ

Avrupa Birliği çevre politikasında çevrenin korunması, sorunun kaynağında önlenmesi, doğal kaynakların verimli ve sürdürülebilir kullanımı, insan sağlığının güvence altına alınması ile yaşam standartlarının en yüksek seviyeye taşınmasına öncelik verilmektedir. Avrupa birliği çevre politikası pek çok politika alanı hedefleriyle entegre bir yönetim anlayışı sunduğu için dinamik bir politika alanıdır. Avrupa 2020 Stratejisi ise genel olarak emisyon azaltımı ile ilgili olarak hedefler belirlenmesini içermektedir. Ancak emisyon azaltım hedeflerine paralel olarak aynı dönemde hazırlanan diğer hukuki metinler ile birlikte bağlayıcı yenilenebilir enerji hedefi ve yakıt kullanımına dair hedefler de belirlenmiştir. 2020'ye dair planlamaların yapıldığı ilk belge 10.01.2007 tarihli Komisyon tebliğidir. Buna göre Komisyon 2007 baharında gerçekleşecek olan Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde AB'nin daha entegre ve kapsamlı bir enerji – iklim politikası geliştirmesi için gerekli adımların atılmasına vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda Kyoto Protokolünün 1. yükümlülük süresinin sona ereceği 2012 sonrası yeni bir iklim antlaşması için gerekli koşulların oluşturulmasına da değinilmektedir. Tebliğde bunlara ek olarak emisyon azaltımının ekonomik büyüme ve fakirliğin azaltılmasına da katkı sağlayacağı, sıcaklık artışının da sanayileşme öncesi dönemin oranlarına göre 2°C'nin altında tutulabilmesi için gelişmiş ülkelerin 2020'ye kadar emisyonlarını %15 ile %30 arasında azalttığı iletilmiştir. Azaltıma gidilmediği takdirde iklim değişikliği kaynaklı olarak balıkçılık, tarım gibi politika alanlarının etkileneceği; çölleşme, su baskınları gibi felaketlerle biyoçeşitliliğin azalması, su kaynaklarının kirlenmesi, sıcaklık ve soğukluğa bağlı ölümlerin artması gibi negatif sonuçların ortaya çıkacağı öngörülmüştür. Bu açıklamalar bağlamında bu çalışma Avrupa 2020 Stratejisinde iklim değişikliği ve çevre politikalarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde iklim değişikliği ve çevre sorunları ortaya konulmuş, küresel iklim değişikliği, nedenleri ve etkileri ile küresel ısınma ve sonuçlarından söz edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Avrupa Birliği çevre politikası ve eylem programları ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda Avrupa Birliği'nin ortak politikaları ve AB'nin çevre konusundaki temel ilkeleri incelenmiştir. Bununla birlikte çevre alanında faaliyet gösteren Avrupa Birliği kurumları da bu bölümde

değerlendirilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Avrupa 2020 Stratejisi bağlamında iklim değişikliği ve çevre konusu ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda Avrupa 2020 Stratejisi'nde hedefler ve yapılan çalışmalar, sera gazı salımı ve emisyon konusu, yenilenebilir enerji boyutu, sürdürülebilir tüketim ve üretim, atıkların kaynağa dönüştürülmesi konusu, biyoçeşitlilik ve ekosistemler üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ÇEVRE SORUNLARI

1.1. İklim Kavramı

“Eğiklik” anlamına gelen ve Latince “klimatis” veya Yunanca “klima” olarak bilinen iklim, belirli bir dönem içerisinde ve istatistiki veriler ışığında ortalama hava durumu olarak tanımlanmaktadır. (Kıvılcım, 2013 : 21).

Diğer bir deyişle iklim günlük veya mevsimlik hava olaylarının uzun yıllar içerisindeki ortalama karakterini ortaya koyar. İklimde de hava durumunda olduğu gibi yıllar arasında farklılaşmalar görülse de genel tanımlamaları yapılabilir. İklim konsepti aynı zamanda ekstrem hava olaylarını da içerisine alır. Örneğin ; herhangi bir yerdeki aşırı sıcak yazlar ve aşırı soğuk kışlar gibi. Yeryüzünde meydana gelen ve en fazla can kaybına yol açan felaketler, iklimle veya hava durumu ile ilgili olanlardır. Özellikle kuraklık her yıl milyonlarca insanın hayatını derinden etkilemektedir. (Karabulut, 2008: 165-166). İklimde meydana gelecek değişikliklerin sonuçlarının ülke bazında sınırlı kalmadığı, küresel bir sorun halini aldığı günümüzde daha açıktır. Küresel boyuttaki iklim değişikliğine de sebep olarak doğrudan yada dolaylı insan etkisi ile atmosfer dengesinin zarar görmesi gösterilebilir.

IPCC, iklim değişikliği kavramını şöyle açıklar : “İstatistiki testlerle kanıtlanmış iklimdeki değişimler ya da uzun bir dönem boyunca gözlemlenen değişkenliklerdir. Zaman içindeki insan faaliyetleri ya da doğal değişkenlikle iklimde yaşanan herhangi bir değişimdir.” (IPCC: 2007). Küresel ısınma kavramı ise atmosferdeki hava ve okyanustaki su hareketlerindeki değişimler ve ısı artışı, tektonik plakalar, volkanik patlamalar, biyotik(canlılara ait) süreçler ve insan faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan ve havaya karışan gazların neden olduğu sera etkisinin sonucu olarak tanımlanmaktadır. Atmosferde biriken gazla sonucunda ısınan hava, iklimdeki değişmelere yol açmakta olup, basit bir örnekle, normalden sıcak geçen kış mevsimi yada çok sıcak yaz mevsiminin yaşaması gibi durumlar gözlemlenebilmektedir. (Kıvılcım, 2013: 21-22).

İklim döngüsel aralıklar ile çeşitli sebepler sonucunda değişime uğrayabilir. İklimin geleceğinin geçmiş insan kaynaklı salımların sebep olduğu ısınma ve aynı zamanda gelecek insan kaynaklı salımlara ve de doğal iklim değişkenliğine bağlı olacağı öngörülmektedir. 21. Yüzyılın ortalarına kadar öngörülen iklim değişikliğinin büyüklüğü önemli derecede salım senaryolarının seçimine bağlı olarak değişecektir.(Öztürk, 2017 : 177)

1.2. Küresel İklim Değişikliği

İklim sistemi, atmosfer, kara ve deniz biyosferi, krayosfer, okyanuslar ve kara yüzeyi gibi elemanlardan oluşur ve sistem içerisindeki elemanlar her zaman etkileşim içindedir. Bu etkileşim sayesinde yeryüzünün iklimi belirlenir. Etkileşimin oluşumunu sağlayan ise enerji değişimidir. Dünya'ya gelen güneş enerjisi iklim sistemini güçlendirici etki yapmaktadır fakat gelen enerjinin bir kısmını geri göndererek kendisini dengelemektedir (Houghton vd., 1997: 9).

İklim kavramı ise, WMO tarafından 30 yıllık zaman periyodunda Dünya üzerinde herhangi bir yerdeki hava koşullarının ortalaması olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeye göre ise herhangi bir bölgenin hava şartlarının, atmosferin yapısında bulunan elemanların değişkenliği ve ortalamasının uzun vadede istatistikler sonucunda belirlenmesiyle ortaya çıkan sentezidir (Arıkan ve Özsoy, 2008: 13; Barrie, 2005: 2; Thorpe, 2005: 4).

İklim değişikliğini açıklamak için tek başına bir hipotez kurmak yeterli olmaz, İklimin değişmesine sebep olan faktörlerin tek tek incelenmesi gereklidir. Dünya bugün ki yapısına ulaşana dek pek çok oluşumdan geçmiştir. Kıtaların kayması, Dünya eksenindeki sapmalar, volkanik faaliyetler ve güneşten gelen ışınlımların değişkenliği uzun vadede iklimlerin değişmesinde rol oynamıştır. Günümüze bakıldığında, atmosfer ve yeryüzünün yapısında insan kökenli faaliyetlerin etkisiyle oluşan değişimlerin yine iklim değişikliğine etki eden faktörler arasında yerini aldığı görülmektedir. Genel bir ifadeyle tanımlayacak olursak iklim değişikliği kavramı;

Uzun vadeli araştırmalar sonucu, insan ve doğal kökenli faktörlerin etkisiyle, İklim parametreleri (sıcaklık, yağış, vd.) meydana gelen değişimlerin tespit edilmesidir. İklim değişikliği kavramı en genel ifade ile statik testler kullanılarak tespit edilebilen iklim durumu ya da iklim değerlerinin genellikle uzun yıllar süren belirli değişimleri şeklinde tanımlanmaktadır (Erdoğan vd., 2008: 72; Kadioğlu, 2001: 172-173; IPCC, 2007: 30; Türkeş, 2008: 27; Kılıç, 2009: 20).

Bugüne kadarki en büyük iklim sıçraması, 73.500 yıl önce patlayan Toba Yanardağ'ından kaynaklanmaktadır (Endonezya'nın Sumatra adasında bulunmaktadır). Patlamanın sonucunda Dünya, 1000 yıl boyunca soğuk ve karanlıkla karşı karşıya kalmıştır. Aynı bölgede meydana gelen Tambora patlamasının atmosfere yaydığı gazlar güneş ışınlarının yeryüzüne gelmesini engellemiş ve 1815 yılının 'yazsız mevsimi olmayan yıl' olarak anılmasına sebep olmuştur. Ayrıca o yıl Amerika Birleşik Devletleri yaz mevsiminde bile kış şartlarının etkisi altında kalmıştır (Akın, 2006: 34- 35). Ayrıca, iklim değişikliği gelecek nesiller için ciddi önem arz eden bir afet türüdür.

İklim değişikliğinin sebep olacağı aşırı olaylar (sıcak mevsimler, aşırı yağışlar, sık fırtınalar vb.) sonrasında afetlere (sel, çığ, yangın, salgın hastalıklar, heyelan vb.) neden olacaktır (Kadioğlu, 2012: 6)

1.3. Küresel İklim Değişikliğinin Nedenleri

- Dünyanın güneş eksenine etrafındaki yörüngesinin 95.000 yıllık bir süre içerisinde basıklaşması, daha önceki dönemlerde yaşanmış olan buzul çağlarını düşündürmektedir.
- Dünya eksenindeki çalışmalar sonucunda 4000 yıllık bir süreci olan kayma ve 23.000 yıllık bir süreci olan eksenden sapma olduğu görülmüştür (Milankovic Döngüsü).

- Kıtaların kayması sonucu, Dünya üzerindeki mevcut rüzgar sistemlerinin yönünün ve okyanustaki akıntı sistemlerinin değişmesi uzun vadede birer iklim değişikliği nedenidir.

- Yanardağ patlamalarından sonra atmosfere ulaşan gazların bir tabaka oluşturması ve ışınların geçişini engellemesi sıcaklık düşüşüne neden olmaktadır. Örneğin; Pinatuba yanardağının patlaması dünyanın sıcaklığını ortalama 1°C düşürmüştür.

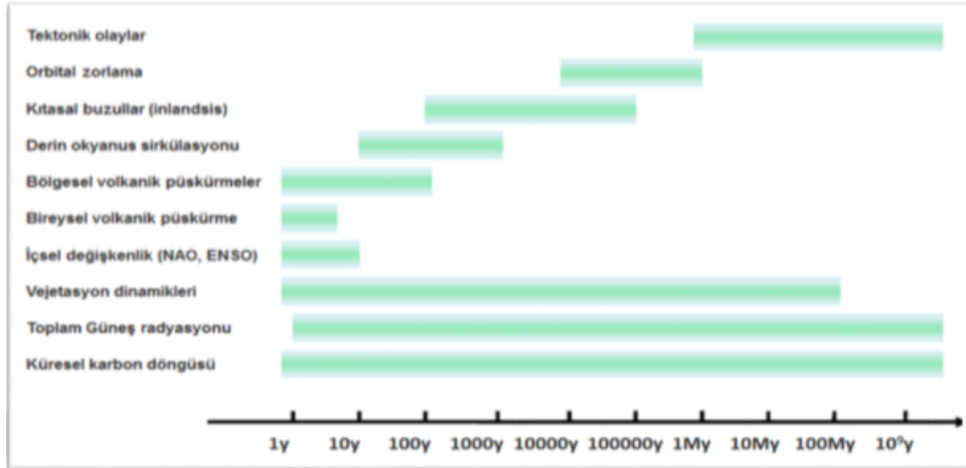
- Arktika ve Antartika kıtasında bulunan buzulların gelen güneş ışınların büyük çoğunluğunu geri yansıtması, rüzgarların oluşumunda önemli rol oynaması ve okyanuslarla olan bağlantısını düşünüldüğünde Dünya iklimi üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır.

- Güneş üzerinde bulunan lekelerin dünyaya ulaşan enerji miktarını etkilemektedir

- Ayrıca önceki dönemlere bakıldığında dünyanın şu anda soğuma eğiliminde olması gerekmektedir. Fakat yapılan araştırmalar birtakım şeylerin ters gittiğini kanıtlar niteliktedir (Kadıoğlu, 2008: 28).

Yukarıda bahsi geçen nedenler genelde dünyanın doğal süreçlerinde meydana gelmiş ve iklime etki etme süresi çok uzun süreçler içerisinde olmuştur.

Tablo 1.1. İklim Sistemi Üzerinde Etkili Olan İç Dinamiklerin 1 Yıl (Y), 1 Milyon Yıl (My) ve 1 Milyar Yıla (109 Y) Göre Çizimsel Şekli

Kaynak: Goosse vd., 2010: 110.

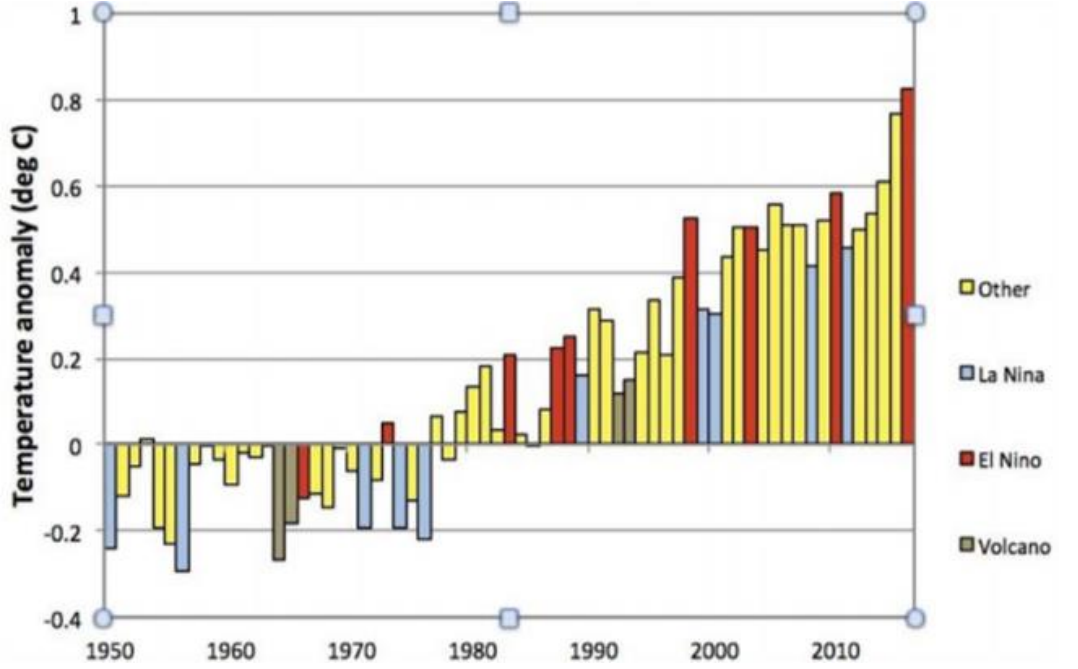
- El nino ve La nina olayları da iklim değişikliğine etki eden durumlardır. La nina Pasifik okyanusunda gerçekleşir ve iklim parametreleri üzerinde özellikle de sıcaklık ve yağışlarda oldukça etkilidir. İlk ve en güçlü etkilere, olayın olduğu okyanus veya denize yakın coğrafyada sebep olur.

Sonuç olarak, mevsiminde sıcaklıklar ABD'nin güneydoğu bölgesinde normallerin üstünde, kuzeybatı bölgesindeyse normalden daha soğuktur.

El Nino ve La Nina olayları yüksek enlemlerde iklimi etkileyen durumlardır. Fakat bu enlemler üzerinde El Nino ve La Nina' nın etkileri en çok kış mevsiminde görülür. Yapılan çalışmalar, ABD'de, El Nino olayının gerçekleştiği yıllarda, kış mevsiminin sıcaklıkları kuzey ve merkez eyaletlerinde ortalamadan daha sıcaktır. Güneydoğu ile güneybatı bölgelerinde ise ortalama sıcaklıkların daha altındadır. La

Nina'nın gerçekleştiği yıl boyu, kış mevsiminde sıcaklıklar güneydoğu bölgesinde normalden sıcak, kuzeybatı bölgesinde ise normalden serin geçmektedir. Florida Eyalet Üniversitesi'nde yapılan çalışmaya göre El Nino ve La Nina olaylarının gerçekleştiği yıllarda jeografik alanlar üzerinde sıcaklık ve yağış anomalilerin de, normal bir yıl içinde gözlenmiş değerlere göre farklılıklar olduğunu gözlenmiştir (Kayhan ve Alan, 2014: 6-10).

Tablo 1.2. Küresel Sıcaklık Anomalisi, En Sıcak 17 Yılın 16'sı 2000'li Yıllarda Ölçüldü (1950-2020)

Kaynak: WMO, 2020.

Grafikte görüldüğü üzere artan sıcak yıllar El Nino, La Nina ve volkanik faaliyetler de iklim değişikliği üzerine etki etmiştir. Grafik hem yaşanan olaylar hem de sıcaklık artışı üzerine detaylı bilgi sağlamaktadır.

Günümüze kadar iklim değişikliğinin nedenleri farklı konulara bağlanmış olsa da, uzmanlar sanayinin gelişmesine paralel olarak, insan faaliyetlerinin iklim

sisteminin yapısını bozduğu ve iklim değişikliğine sebep olduğu konusunda hemfikirdir (Legget, 2007: 19). Bu nedenlere bakacak olursak:

- Sanayi devrimiyle beraber antropojenik faaliyetler artış göstermiştir. Bunun sonucunda fosil yakıt kullanımının artması, arazinin yanlış kullanımı ve dünyanın akciğeri olan ağaçların tahrip edilmesiyle ormansızlaşmanın başlaması iklim değişikliğini hızlandırmıştır (Justus ve Fletcher, 2006: 2).
- Sera gazı salınımının geçmişten günümüze kadar ciddi oranda artış göstermesi mevcut iklim yapısının bozulmasındaki en önemli nedenlerdendir (Justus ve Fletcher, 2006: 2).
- İnsanların günlük hayatında ve çalışma ortamında meydana gelen büyük değişimler, Hızlı ve çarpık şehirleşmenin artması ve bir takım tarımsal faaliyetler iklimlerin değişmesine etki etmektedir (Bonan, 1999: 1305; Dolman andVerhagen, 2003: 3).
- Sürdürülebilirlik bakımından, yenilenebilir enerji kaynaklarına gereken önemin verilmemesi ayrıca fosil yakıt kullanımının azaltılmaması, geri dönüşümü zor iklim ve çevre tahribatına neden olmaktadır (Bradshaw, 2010: 276).
- Sonuç olarak bakıldığında, dünyanın atmosfer yapısının ve yerkürenin bir takım özelliklerinin doğal veya insan kökenli etmenler dolayısıyla değişmesi iklim değişikliğinin önemli nedenleridir (Kadıoğlu, 2008: 28).

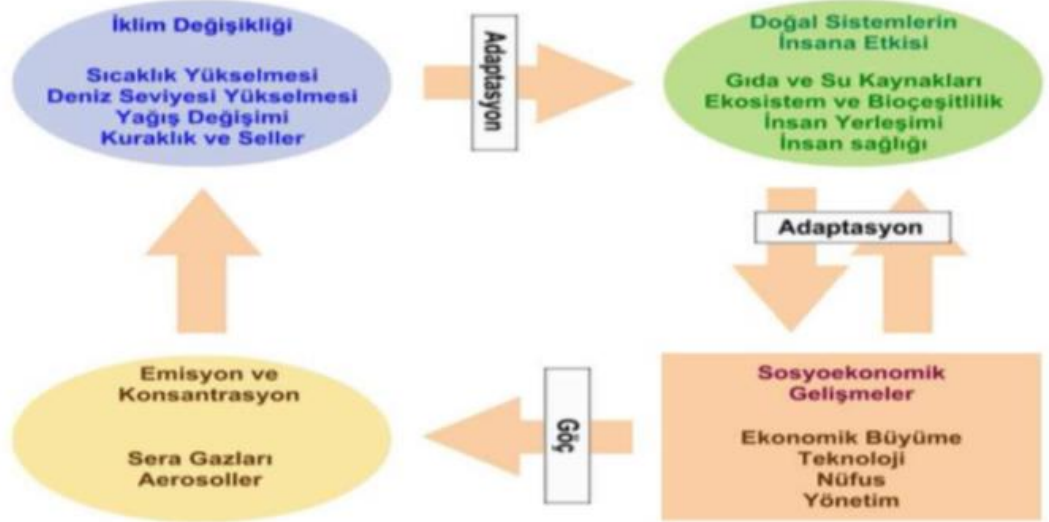
1.4. Küresel İklim Değişikliğinin Etkileri

- Aşırı hava olayları,
- Ekstrem sıcaklıklar
- Tropik fırtınalarda artış,

- Yağış kalıplarının değişimleri,
- Orta boylu fırtına artışı,
- Atlantik termohalin dolaşımının bozulması,
- Metan hidratın ayrışması,
- Enerji talebinde dengesizliklerin oluşması,
- Kıyı bölgelerinde su baskını artışı,
- İnsan sağlığına etkileri,
- Su kaynaklarına etkisi,
- Tarıma etkisi ve Kuraklık
- Ekosisteme etkisi (McKibbenandWilcoxon, 2002: 113-114).
- Deniz seviyesinin yükselmesi ve okyanusların asitlenmesi (Environment Agency (Report, 2018: 5-11).
- İklimle bağlı göçte artış (Kniveton vd., 2008: 57).
- Yoksullukta artış (www.sputniknews.com).
- Gıdaya etkisi (FAO, 2018).
- Ekonomiye etkileri (Başoğlu, 2014: 193).
- Buzulların erimesi

- Afetlerin sayısı ve türünde artış
- Son aşamada küresel ısınma, iklim değişimine yol açmaktadır. İklim değişikliği gezegenimizin fiziki ve insani coğrafyasını değiştirebilecek sonuçlara neden olmaktadır (Engin, 2010: 73).

Tablo 1.3. İklim Değişimi Oluşumu ve Etkileri

Kaynak: IPCC, 2001: 40

1.5. Küresel Isınma

Mevcut teknolojinin gelişmesiyle doğaya salınan sera gazlarının miktarı artmış olup, dünyamızın atmosferinde olumsuz etkilere sebep olmuş durumdadır. Burada öncelikle anlaşılması gereken kavram, sera gazı etkisidir.

Sera gazı etkisi diye tanımlanan olay, güneşten dünyaya gelen radyasyonun dünya yüzeyi tarafından emildikten sonra tekrar uzaya yansıtılan miktarın atmosferde bulunan sera gazları tarafından emilip, tekrar tüm yönlerde yayılması sayesinde hem alçak seviye atmosferin hem de dünya yüzeyinin ısınmasıdır. Bu bahsedilen etki

olmasaydı, dünyamız yaşanabilecek ortalama sıcaklık değerlerinden çok daha soğuk bir yer haline gelirdi.

Bilim insanlarının düşüncesi, sera gazı etkisi sağlayan gazlara günümüzdeki endüstriden ve tarımdan gelen gazların eklenmesi sebebiyle atmosferde daha fazla radyasyonun hapsedilmesi ve bunun sonucu olarak da daha fazla ısınmaya sebebiyet verilmesidir. Bu bugün tanımlanan küresel ısınma gerçeğinin tam olarak kendisidir. Küresel ısınmaya neden olan birincil derece sera gazları karbondioksit (CO_2), metan (CH_4), azot oksit (NO), kloroflorokarbon-12 (CFC-12), hidroflorokarbon-23 (HFC-23), sülfür hekzaflurid ve azot trifluorideolarak karşımıza çıkmaktadır (Engin, 2010).

Küresel ısınmayı etkilemesi açısından en büyük öneme sahip olan su buharıdır. Atmosferde bulunan su buharı miktarı fazla değişiklik göstermemesine karşın yalnızca birkaç günlüğüne bulunur. Öte yandan CO_2 çok daha uzun süreler atmosferde kalma özelliğine sahiptir. Karbondioksit, insan kaynaklı sera gazı salımları göz önüne alındığı zaman, toplamda neredeyse dörtte üçlük bir paya sahiptir. CO_2 'in kaynakları; kömür, petrol ve doğal gaz gibi yanan fosil yakıtlar, endüstriyel işlemler, arazi kullanımı, arazi kullanımı değişimi ve ormancılık (AKADO) faaliyetleridir.

Atmosferdeki payı bakımından ikinci sırada gelen sera gazı metandır. Yaklaşık %14 oranında atmosfere bulunan metan gazının ana kaynaklarını tarım, fosil yakıtların çıkarılması ve organik atıkların çürümesi ve yanması oluşturmaktadır. Metan, atmosferde karbondioksit kadar uzun süre kalmadığından dolayı salınan her bir gram gaz miktarı açısından çok daha kuvvetli olma özelliğine sahiptir. Üçüncü sırada ise Nitröz gelmektedir.

NO atmosferde ortalama olarak %8 civarında bulunmakta olup, yine tarım ve endüstriyel süreçler sebebiyle atmosfere salınır. NO yine her bir gram bazında bakıldığında, metandan bile daha kuvvetli bir etkiye sahiptir. Son olarak atmosferde %1 miktarda bulunan ve f gazları diye bilinen florlu gazlar, endüstriyel süreçlerin bir sonucu olarak kendini gösterir. F gazları da aynı şekilde atmosfere salınan her bir gram açısından azot oksitten daha güçlü bir etkiye sahiptir (Engin, 2010).

İnsan kaynaklı sera gazlarının küresel ısınmaya etkisine ek olarak, diğer insan aktiviteleri de gezegenin ısısın değişmesinde etkili olur. Örneğin, yanan bir ateşten çıkan duman, bölgesel kirlilikten kaynaklanan dolaylı troposferik ozonun oluşması ve uçak, gemi gibi araç yakıtlarının yanması sonucu salınan gazlar da aynı şekilde sıcaklığı artırma eğilimindedir.

Diğer bir açıdan ise, bazı araçlardan ve endüstriyel fabrikalardan doğaya salınan aerosol parçacıkları güneşten gelen radyasyonun dağılarak dünyadan farklı yerlere gitmesine sebep olarak gezegenin ısınmasına geçici olarak karşı gelir (WMO, 2020).

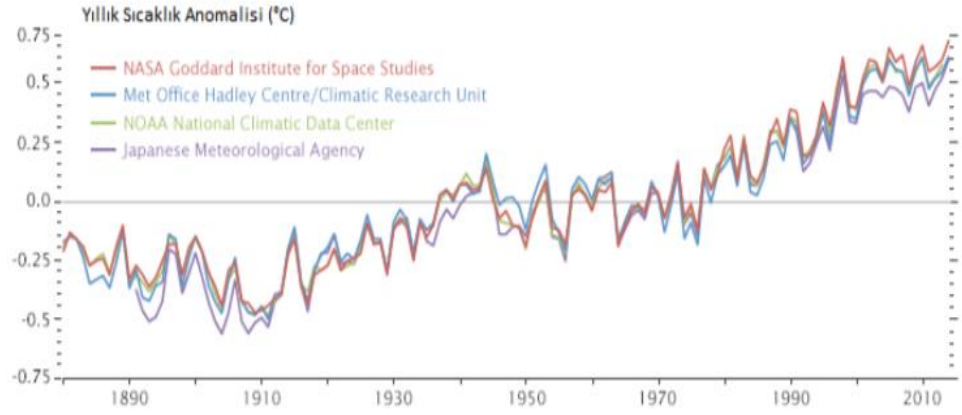
1.6. Küresel Isınmanın Etkileri

Küresel ısınmanın sebep olduğu dünyanın sıcaklığındaki küçük artışlar bile günümüz hayatında oldukça fark edilir etkilere sebep olacaktır. 1850 yıllarındaki Sanayi Devrimi'nden bu yana, gezegenimizin sıcaklığı git gide artmıştır. Bu değerlerin artışında etkili olan sera gazlarına bakıldığında zaman, CO₂ ve metan gazlarındaki artış göze çarpacaktır. Sanayi Devrimi'nden bu yana CO₂ seviyeleri %30'dan fazla, metan seviyeleri ise %140'dan fazla artış göstermiştir ve bugün atmosferdeki CO₂ yoğunlaşması en azından geçmiş 800.000 yılda olmadığı kadar fazla bir seviyeye ulaşmıştır.

NASA'nın Goddard Uzay Araştırmaları Enstitüsü'nde (GISS) çalışan bilim insanları tarafından yürütülen ve devam etmekte olan sıcaklık analizlerine göre, dünyadaki ortalama küresel sıcaklık 1880 yılından bu yana yaklaşık 0.8 °C yükselmiştir. Aşağıda verilen şekillerde, yeni yapılan doğrudan ölçümler ve buz çekirdeklerindeki atmosferik numunelerin karşılaştırması temel alınarak ortaya çıkmış CO₂ miktarındaki artış ile küresel sıcaklıklardaki artış ve bu artışın yıllar içindeki değişimi görülebilir (WMO, 2020).

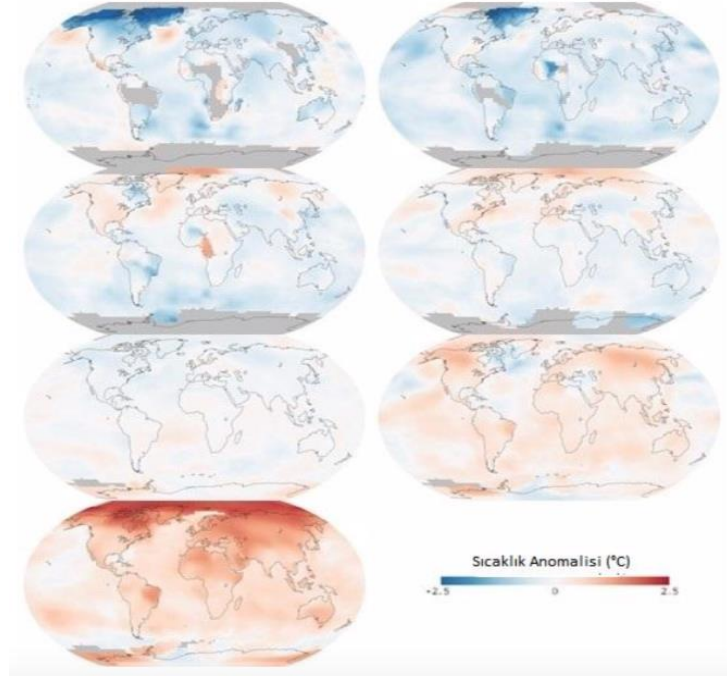
Tablo 1.5, Tablo 1.5 ve Tablo 1.6'dan görüleceği üzere, gezegenimizin sıcaklığı geçmişten bugüne düzenli bir artış göstermektedir. Bu şekilde giderse de gelecek yıllarda da artışını sürdürecektir (WMO, 2020).

Tablo 1.4. Küresel Sıcaklıklardaki Artışı Gösteren Yıllık Sıcaklık Anomalisi

Kaynak:WMO, 2020

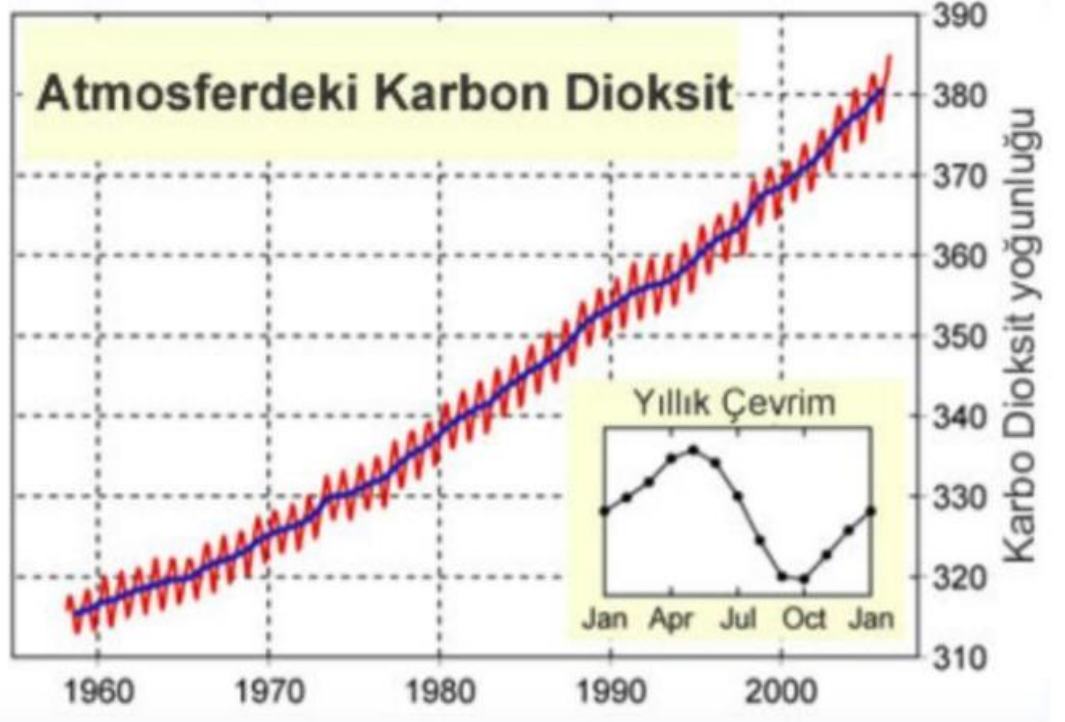
Tablo 1.5. Küresel Sıcaklıklardaki Artışın Yıllar İçindeki Değişimi (Sol Baştan; 1885-1894, 1905-1914, 1925-1934, 1945-1954, 1695-1974, 1985-1994, 2005-2014)

Kaynak:WMO, 2020

Küresel iklim değişikliğine de sebep olan küresel ısınmanın ortaya çıkaracağı etkilerin gerçek potansiyeli tam net olmamakla birlikte, bu etkiler insan hayatını büyük ölçüde etkileyebilecek birkaç olaya sebep olabilir. Sıcaklıktaki artış; tatlı su sıkıntılarına, gıda üretim koşullarında değişikliklere, kutuplardaki buz kütlelerinin erimesiyle deniz seviyesinin büyük fırtınalara katkısıyla meydana gelen hasar ve ölümlere, ısınan okyanus sularının fırtınaları tetikleyerek sellere sebebiyet vermesine, orman yangılarının artmasına bağlı olarak canlıların yaşam alanlarının zarar görmesine ve sıcaklık dalgalarının insan ölümleri ile başka sonuçlara sebep olmasına neden olur.

Tablo 1.6. Yıllar İçindeki CO₂Miktarındaki Artış (Keeling Eğrisi)

Kaynak: IPCC, 2007

Son olarak ozon tabakasının sera gazı salımı sebebiyle incelenmesi ve güneşte gelen zararlı radyasyonun dünyaya daha çok etki etmesi sebebiyle küresel ısınma gün geçtikçe daha ciddi boyutlara ulaşacaktır ki bu da aynı oradan iklimimizi etkileyecek bir durumdur (WMO, 2020).

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ÇEVRE POLİTİKASI VE EYLEM PROGRAMLARI

2.1. Avrupa Birliği Bağlamında Çevre Politikası

Avrupa Birliği çevre politikasında çevrenin korunması, sorunun kaynağında önlenmesi, doğal kaynakların verimli ve sürdürülebilir kullanımı, insan sağlığının güvence altına alınması ile yaşam standartlarının en yüksek seviyeye taşınmasına öncelik verilmektedir. Avrupa birliği çevre politikası pek çok politika alanı hedefleriyle entegre bir yönetim anlayışı sunduğu için dinamik bir politika alanıdır.

Tarihsel sürece bakıldığında Avrupa Birliği ve öncesinde Avrupa Topluluğu'nu oluşturan AET, EUROATOM ve AKÇT'de çevre politikası hedef olarak gösterilmemiştir. Avrupa'da ortaya çıkan savaş sonrası yıkımlar ve bu yıkımların ortadan kaldırılması en acil sorun olarak görülmüş, çevre sorunlarının fark edilmesi uzun yıllar almıştır. Bunun yanı sıra bu dönem, çevre hakkında bilinçlendirme eksikliği ve çevre sorunlarının yaşamı tehdit eden bir boyuta ulaşmadığı bir dönemdir (Budak, 2000: 24-25). Avrupa'nın en önemli enerji kaynağı olan kömürün kullanımını ve dağılımını en iyi şekilde gerçekleştirmek amacıyla 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur. Bu topluluk için en önemli sektör enerji olup topluluğun antlaşmasında çevre ile ilgili politikalardan söz edilmemiştir. 1958 yılında yürürlüğe girmiş olan Roma Antlaşması ile birlikte faaliyete geçen Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Antlaşması'nda da çevre ile ilgili doğrudan herhangi regülasyona yer verilmemiştir. Lakin içerdiği maddeler sonraki dönemlerde topluluğun çevre konusundaki hukuki düzenlemelerine dayanak olmuştur (Talu, 2006: 61). 1967 yılında, Roma Antlaşması'ndan yaklaşık 10 yıl sonra, bu antlaşmanın ilgili hükümlerine dayanarak topluluk, çevre ile ilgili ilk hukuki düzenlemeyi yayınlamıştır. Bu hukuki düzenleme "Tehlikeli Maddelerin Sınıflandırılması, Ambalajlanması ve Etiketlenmesi Direktifi"dir. Böylelikle insan sağlığının korunması yönünde çevre konusuna eğilim gösterilmeye başlanmıştır (Talu, 2006: 61).

Avrupa'daki ekonomik kalkınma ile birlikte çevre hasar görmeye başlamıştır. Bunun farkına varan Topluluk, 1972'de Paris Deklarasyonu ile ekonomik kalkınmadan kaynaklanan ekolojik sorunları ele almıştır. Deklarasyon çevre adına atılan "ilk somut adım" olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde topluluk için çevre alanında ortak politika ve eylem programlarına ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmiştir. Paris'te yapılan "Avrupa Zirvesi" pek çok yazar tarafından topluluk çevre politikalarının kökeni olarak görülse de Avrupa Topluluğu'nda 1971 yılında çevre konusunun ciddi bir şekilde ele alınması bir gerçektir (Budak, 2000: 114). 1971 yılında Avrupa çevre koruma politikası konusundaki ilk bildirinde konseye kapsamlı bir çevre koruma faaliyet programı hazırlamasını önermiş, yasal dayanaklar olarak da Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması'nın 2., 100. Ve 235. maddesini göstermiştir (Keleş vd., 2012: 448).

Stockholm'de 5-16 Haziran 1972'de BM İnsan Çevresi Konferansı düzenlenmiş, konferans sonunda bir bildirge yayınlanmıştır. Stockholm Konferansı olarak da bilinen bu konferans sonunda yayınlanan bildirgede insan-çevre ilişkilerine, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine, ülkelerin ekonomik gelişme sorunlarına, yaşam koşullarının geliştirilmesine, uluslararası örgütlere ve hukuka değinilmiş ve özellikle uluslararası işbirliği ve dayanışmanın altı çizilmiştir. Bildirgede çevrenin korunması ve geliştirilmesi amacıyla tüm insanlara benimsenmesi için yol gösterici ortak ilke ve görüşler bulunmaktadır. Bu konferansta çevre sorunları uluslararası ölçekte kabul edilmiş "tek bir dünyamız var" sloganı da çevre sorunlarını ciddiyetinin göstergesidir (Keleş vd., 2012: 40).

Avrupa Birliği çevre gündeminin ve çevre politikalarının oluşmasında BM Genel Sekreteri tarafından bağımsız bir komisyon olarak 1983 yılında kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılında yayımladığı "Ortak Geleceğimiz" raporu önemli bir yere sahiptir. Brundtland Raporu olarak da bilinen "Ortak Geleceğimiz" isimli rapor gelecek kaygısı duyan uluslararası topluluğun, içinde bulunduğu küresel çevre sorunlarını belirlemek, geleceğini güvence altına alabilmek için gerekli önlemleri saptama girişimidir (Emrealp, 2005: 14).

Yukarıda sözü edilen süreçlerin ardından günümüze değin olan periyotta Avrupa Birliği, çevre sorunlarıyla her geçen gün daha fazla ilgilenmeye başlamıştır. Yayınlara bakıldığında ortak bir çevre politikasının gerekçesi olarak, ön plana çıkartılmakta olan sorunların “Avrupa’da çevre üzerindeki baskının giderek ağırlaşması; doğal kaynakların tükenme noktasına gelmesi; sel, kuraklık, orman yangını gibi yıkımların çoğalması; evlerden ve ulaşım araçlarından kaynaklanan karbondioksit emisyonunun sürekli artış göstermesi; özellikle kentsel yerleşim yerlerinde kirlilik ve gürültüden dolayı yaşam kalitesinin düşmesi; her yıl yaklaşık iki milyar ton atığın üretilmesi ve bunun yılda ortalama %10 arması” olduğu görülmektedir (Duru, 2016: 1). Bu bağlamda günümüzde Avrupa Birliği’nin çevre politikası amaçları kirliliği önlemek, azaltmak, ortadan kaldırmak ve doğal kaynakların ekolojik dengeye zarar vermeyecek biçimde kullanılmasını temin ederek sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, çevresel zararı kaynağında önlemek, çevre koruma hususunun diğer sektörel politikalarla (enerji, ulaştırma vb.) entegrasyonunu güvence altına almak olarak sıralanabilir.

2.2. Avrupa Birliği’nin Çevre Eylem Programları ve Ortak Politikaları

Devletlerin çevresel problemlerden küresel çapta etkilenmelerinden ötürü ortak sorumluluklar doğrultusunda işbirliği içerisinde hareket ettikleri gözlemlenmektedir. Geçmişte çeşitli yaptırımlar yoluyla çevresel sorunların önüne geçilemediği gözlemlenmekte, günümüzde ise uluslararası rejimler tarafından çevresel sorunlarla mücadeleyle yönelik teşvik edici ve gerekli alt yapının oluşturulması açısından kaynak sağlayıcı bir misyon yüklenilmektedir. Dolayısıyla çevresel güvenlik sorunlarının uzun dönemlerde olduğu göz önünde bulundurularak; ekolojide meydana gelmiş bozulmaların çözülmesinin ya da önlenmesinin zaman ve maliyet gerektirdiğini kabul etmek gerekmektedir (Gençalp ve Gürsoy,2016: 217). Uluslararası rejimlerde aktörler birçok avantaj elde etmekte, bu avantajlardan biri uluslararası gündemin çoğunlukla rejimlerde belirlenmesi olarak bilinmektedir Müzakere sürecine aktörlerin katılımcılığının sağlanması sürece müdahale etmelerini mümkün kılmaktadır. Aktör çeşitliliği ilişkileri geliştirmekte ve aktörleri sisteme ortak etmektedir. Çevre rejimlerinin temel sorunlarından biri aktörlerin davranışlarındaki

belirsizlik olarak bilinmektedir. Çevresel rejimler bu doğrultuda birçok kesimden çeşitli aktörleri bir araya getirerek belirsizlik durumunun ortadan kaldırılmasına katkı sağlamaktadır. Öte yandan uluslararası rejimlerin oluşumunda devletler sürece katılım sağlamaları konusunda üzerlerinde baskı hissetmektedirler. Uluslararası rejimlerdeki müzakere sürecinde aktörlerin güç kapasiteleri, bürokratik yapıları ve rejimlere katılımları sürecin yapısını belirlemektedir. Küçük ölçekli devletlerin müzakere sürecine katılım sağlaması devletlerin güç kapasitelerinin temel belirleyici olmaması nedeniyle etkili bir unsur olmaktadır. Uluslararası rejimlere aktörlerin yalnızca katılım sağlaması ile oluşum süreci tamamlanamamaktadır. Katılımın yanı sıra aktörlerin karar alma ve taahhüt verme aşamaları önem taşımaktadır. Devlet davranışları genellikle ulusal çıkar odaklı işleyiş göstermektedir. Uluslararası rejimlerin paydaşların ve ekolojinin çıkarları doğrultusunda oluşturulması beklenmektedir. Dolayısıyla çevre rejimlerinin oluşum süreci uzun ve çekişmeli bir şekilde süregelmektedir. Aktörlerin çevre rejimlerinde müzakere süreçlerini uzlaşmacı bir şekilde tamamlayamamasının sebebi çevre sorunlarındaki bilimsel belirsizlik olarak ifade edilmektedir. Uluslararası rejimlerde devletler belirsizliğin olduğu çevre sorunlarına ilişkin olarak bilimsel kesinliğe ihtiyaç duymaktadırlar. Çevre sorunlarına yönelik oluşturulacak politikaların toplumsal refahı etkilememesi gerekmektedir. Dolayısıyla aktörler sınırlı bilimsel bilgi ile mevcut politikalarını değiştirmekte isteksiz davranmaktadırlar. Bu doğrultuda devletler bir takım zorlayıcı önlemleri almak istememektedirler (Kay ve Kaya, 2011: 52). Rejimlerde devletlerin ortak sorumluluk doğrultusunda ilkelere, normlara, kurallara ve prosedürlere uyum sağlayarak, kurumlarla işbirliği içerisinde hareket etmeleri gerekmektedir. Bu doğrultuda ilke ile; gerçeğe ilişkin temel inanç ve düşünce, normlar ile; haklar ve yükümlülüklerden oluşan davranış standartları, kalıpları ve kuralları ile gerçekleşecek olan faaliyetler için öneri, yasak ve emirler, prosedürler ile; işlem, iş yapma biçimleri; kurumlar ile ise uluslararası rejimlerin uygulanması, yürütülmesi, değerlendirilmesi gibi sistemleri içeren mekanizmalar ifade edilmektedir (Orhan,2019).

Rejimler uluslararası ilişkiler teorilerinde farklı teoriler içerisinde değerlendirilmektedir. Realizmde uluslararası rejimler yoluyla sağlanan işbirliği istisnai ve geçici olarak nitelendirilmekte ve hegemon gücün uluslararası rejimlerin

çerçevesini belirlediği ifade edilmektedir (Özçelik,2012;236). Rejimler ise hegemon güçlerin bir yansıması olarak nitelendirilmektedir. İşbirliğinin yine hegemon gücün varlığında söz konusu olabileceği vurgulanmaktadır. İkinci yaklaşım olarak ise Liberal uluslararası rejim anlayışı yer almaktadır. Kurumsalcı yaklaşım olarak da ifade edilen bakış açısı karşılıklı bağımlılık ilkesi doğrultusunda tartışılmaktadır. Rasyonalist devlet anlayışını vurgulayan kurumsalcı yaklaşımda aktörlerin ulusal çıkarlarını ve faydalarını en üst düzeylere çıkarmaları için uluslararası rejimlerin sağladığı etkileşim ortamlarının büyük önem taşıdığı ifade edilmektedir. Bu noktada müzakerelerdeki pazarlık süreci önem arz etmektedir. Kurumsalcı yaklaşımda aktörlerin birbirlerini rakip olarak nitelendirmek yerine işbirliği içerisinde mutlak kazanca odaklanacağı ifade edilmektedir. Son olarak ise uluslararası rejimler Bilişsel/İnşacı olarak isimlendirilen bakış açısı ile ele alınmaktadır. Çevresel sorunların uluslar ötesi aktörler tarafından ele alınmasının gerekliliği vurgulanmakta, konuya ilişkin uzmanları kapsayan bu aktörler; devletler ve bireylerin kolektif olarak birleşmesi ve ortak çözümler koyması ile oluşmaktadır. İnşacı yaklaşımda epistemik bir topluluk tarafından oydaşım sal bilgi ortaya konulması istenmektedir. Söz konusu bakış açısında güç ve çıkarların yeni bilgiler ve fikirler yoluyla değişime uğrayabileceği dolayısıyla güç ve çıkar odaklı hareket etmenin yanlış olabileceği vurgulanmaktadır. Uluslararası kuruluşların ve devlet dışı aktörlerin, rejimlerin çerçevesinin oluşturulmasında büyük öneme sahip oldukları belirtilmektedir. Süreçteki belirsizlik üzerinde olumlu etkileri olduğu ifade edilmektedir (Özçelik,2012;240-241).

Uluslararası rejimlerin sınıflandırılması ise birçok düşünür tarafından farklı açılardan ele alınmıştır. Simon bu sınırlandırmayı dört kategoride ortaya koymuştur. İlk olarak uluslararası rejimlerin temel bileşenleri olarak isimlendirdiği ilkeler, normlar, kurallar, programlar ve prosedürlerden başlamakta daha sonra aktör ve ele alınan temel konu üzerinde sınıflandırma yapmaktadır (Simon,1958;278). Young (1991;98-101) ise rejimleri oluşturulma sistemlerinden hareketle sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmada rejimler spontane, müzakere edilmiş ve dayatılmış olarak üçe ayrılmaktadır. Simon'a göre işlevsel olarak farklılaşmış bir rejimin oluşturulması devletlerin katılımcılık yüzdesinin artırmakta ve devletleri yetki devri için cesaretlendirmektedir. İşlevsel olarak farklılaşmış rejimlerde katılımcıların farklı

ilkelere sahip olması, kurumsallaşma anlamında rejimlere katkı sağlamaktadır. Rejimlerin kuruluş aşamasında kısa vadeli zorluklar ortaya çıkmasına rağmen uzun vadede daha sağlam ve etkili bir kurumsallaşma öngörülmektedir. Simon'un uluslararası rejimleri temelde kurallarına göre sınıflandırdığı gözlemlenmektedir. Kurallarına göre uluslararası rejimleri; yasakları, gereksinimleri ya da izinleri vurgulamalarına göre sınıflandırmaktadır. Rejimlerde gereksinimlerin en zor alan olarak yer aldığı, daha sonra yasakların ve en son da izinlerin geldiği vurgulanmaktadır. Prosedürler konusunda rejimin karar alma mekanizmasında yazılı bir prosedürün var olmasının, o rejimi uluslararası alanda kural koyucu bir pozisyona getirdiği ifade edilmiştir. Yazılı bir plana sahip rejimlerin karar alma mekanizmasının güçlü prosedürlerle desteklenmesi uzun vadede önemli katkılar sağlamaktadır. Son olarak Simon “aktörler” ve “rejimin gerçekleştiği alan” üzerinde durmaktadır. Rejimlerde katılım konusunun önem taşıdığı ve rejimlerin katılımcıların sayısı ve konunun türüne göre çeşitlilik gösterdiği belirtilmektedir.

Uluslararası rejimler çeşitli mekanizmalar tarafından yürütülmektedir. Bu mekanizmalar, sözleşmeler, taraflar konferansları, devlet temsilcileri, devlet dışı aktörler ya da sivil toplum kuruluşları olarak bilinmektedir. Günümüzde çoğunlukla uluslararası örgütler rejimlerin önemli parçalarını oluşturmaktadırlar. BM bünyesinde faaliyet gösteren UNEP (BM çevre Programı) uluslararası çevre rejimlerinin oluşturulmasında önde gelen birimlerden biri olarak bilinmektedir. 1972 yılında BM tarafından gerçekleştirilen Stockholm Konferansı çevresel güvenlik konusunun uluslararası alanda çok taraflı bir şekilde tartışıldığı ilk platform olarak büyük önem taşımaktadır. Çevresel güvenlik sorunlarına yönelim gösterilmesinde konferansa katılım oranının yüksek olması katkıda bulunmuştur. Bu doğrultuda Stockholm Konferansı ile Sürdürülebilir Kalkınmanın temelleri atılmıştır (Gençalp ve Gürsoy,2016: 218).

AB de çevre sorunlarına yönelik önemli adımlar atan bir diğer önemli yapı olarak öne çıkmaktadır. Uluslar üstü özelliği ile diğer örgütlerden farklılık arz eden AB içerisinde çevresel güvenlik politikaları, konunun uzmanları ve üye devletler tarafından normatif olarak oluşturulmaktadır. AB'nin çevresel güvenliğe yönelik

düzenlemeleri bölgesel nitelikte olmakla birlikte teşvik edici politikaları ile bölge dışında da faaliyet göstermektedir. AB içerisinde çevresel güvenlik politikalarına ilişkin finansman LIFE isimli program aracılığı ile sağlanmaktadır. Bunun yanında AB’de çevresel güvenlik politikaları doğrultusunda birçok fon sistemi kullanılmaktadır. AB içerisinde çevresel alanda faaliyet gösteren bir diğer kurum olarak Avrupa Çevre Ajansı (AÇA) bilinmektedir. AÇA’da herkes için çevreye yönelik bilgi akışı sağlanmaktadır. AB tarafından ortaya koyulan çevresel ilkeler AB üyelerine ve rejimlere katılım sağlayan devletlere rehber görevi sağlamaktadır. AB üyesi devletler katılım sağladığı rejimlerde ortak sorumluluk doğrultusunda küresel çapta çözüm arayışları içerisine girmektedir. AB’ye üye devletlerin yetki devri gibi birtakım dezavantajlarının bulunması nedeniyle, üye devletlerin ilkeleri kendi politikaları ile uyumlu hale getirmelerine olanak sağladığı gözlemlenmektedir.

2.2.1. I. Çevre Eylem Planı (1973-1976)

Avrupa Topluluğu 1973-1977 yıllarını kapsayan Birinci Çevre Eylem Programı’nı kabul etmiş ve bu aşamada topluluğun çevre politikasına yönelik hedefi, topluluk vatandaşlarının çevresinin ve yaşama koşullarının, yerleşim ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi olmuştur (Aksu, 2014: 5).

Dört yıl gibi bir zaman dilimini kapsayan bu programla Topluluk, gelecekteki politikalarını biçimlendirerek bu politikalara rehber teşkil edecek öncelikleri ve prensipleri belirlemiştir.

Birinci Çevre Eylem Programı (1973-1976), gürültü ve kirliliğe sebep olan nedenleri önlemek, çevrenin ve insani yaşam koşullarının kalitesini artırmak, çevresel sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik çeşitli kurumlarla birlikte çalışmak gibi üç temel eylem kategorisini baz almıştır (TÇSV, 1989: 21).

Gürültü ve kirliliğe sebep olan nedenleri önlemek adına Avrupa Dokümantasyon Sistemi’nin kurulması ve çevrenin, yaşam koşullarının korunması ve geliştirilmesi, diğer birimlerle işbirliği sağlanması içinse Avrupa Vakfı’nın kurulması yönünde karar alınmıştır. Bu eylem programı kapsamında çevre ve gürültü kirliliği ile

ilgili olarak çeşitli standartların oluşturulması ve çevre sorunlarına özgü önlemlerin alınması yönünde de karar alınmıştır. Program kapsamındaki eylemlerden çevreyi koruma ve iyileştirme kapsamında, Avrupa Fonu kurulması fikri ortaya atılmıştır.

Topluluk politikasının ilk basamağını oluşturan birinci ÇEP ne kapsamlı bir politika açıklaması ne de yasal bağlayıcılığı temel alan bir düzenleme olmuştur. Ancak ilkeleri ve belirlenen hedefleri ana hatlarıyla çizen bir uygulama olmuştur.

Çeşitli ilkeler temelinde ilerlenilmesini öngören birinci ÇEP’te kirliliğin kaynağında çözümlenmesi, çevre konusunda karar alma süreçleri dahil olmak üzere planlama ve sürdürülebilirliğin bir politika halini alması, kirleten öder ilkesinin benimsenmesi, belirlenen politikalarının gelişmekte olan ülkelere etkisinin dikkate alınması gibi pek çoğu çevrenin ve dolayısıyla yaşam şartlarının iyileştirilmesinin esas alındığı bir program oluşturulmuştur.

2.2.2. II. Çevre Eylem Planı (1977-1981)

İkinci Çevre Eylem Programı (1977-1981), ilk eylem programının devamı şeklindedir. Çevre sorunlarına karşı çözüm politikalarına beş başlık içinde yer verildiği görülmektedir. Bu başlıklardan şöyle bahsedilebilecektir:

- Alınacak çevre tedbirleri, amaçları ve kuralları,
- Çevre kirliliği ve gürültü kirliliğinin azaltılması,
- Çevresel ve doğal kaynakların faydalı ve rasyonel kullanımı,
- Çevrenin korunması adına uygulanacak genel eylemler,
- Uluslararası seviyede birlik hareketi.

Kirlilik ile ilgili ilk eylem programına göre, konsey kararlarının devam ettirileceği ve ekolojik sistemin çevre ve doğal kaynak kullanımında gelişimine

katkıda bulunacak tedbirlerin alınacağına karar verilmiştir (TÇSV, 1989: 22). Çevresel değerleri ekonomik ve sosyal alanlardaki gelişmelere bir engel teşkil etmeden, bu alanda yapılan uygulamalara ve takip edilen politikalara karşı önleyici mahiyette tedbir almak için Çevresel Etki Değerlendirmesi'nin dile getirilmiş olması İkinci Eylem Programının getirdiği en önemli ve belirleyici yenilik olarak gösterilebilir.

Programda belirtilen uluslararası dayanışmanın amacı, uluslararası kuruluşlarla ve Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelerle ortak bir paydada buluşup çevre sorunlarına kalıcı çözümler getirmektir. Program o zaman mevcut olan çevre sorunlarını yansıtmaktadır. Özellikle kirliliğin giderilmesi konusu üzerinde durulmuştur. Hava, su, deniz kirliliğine dikkat çekmiştir (Duru, 2007: 7). Bu program ile yeni gelişmeler eklenmemiş olup, ilk programın değerlendirilmesi ve devamı şeklinde olduğu belirtilebilir.

2.2.3. III. Çevre Eylem Planı (1982-1986)

Üçüncü ÇEP'te, Topluluğun çevre politikaları ile ilgili hedeflerinin ilk iki programa göre kültürel miras, iklim, doğal denge gibi konuları içerecek şekilde daha geniş bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Üçüncü programın önceki iki programa göre getirmiş olduğu yenilik, çevre politikalarının diğer politika alanları üzerinde olumlu bir etkisinin olabileceği gerçeği üzerine yoğunlaşılmasıdır. Çevre ile ilgili faaliyetlerin sanayi alanındaki yenilikleri hızlandırma ve istihdam oluşturma konularında etkili olacağı vurgulanmıştır (Aydın ve Çamur, 2017: 16). Programın giriş kısmında çevre kirliliği ve gürültü kirliliğini önlemek için denetimde bulunulması, çevre yönetiminin birlik açısından temel amaç olarak görülmesi belirtilmiştir. 1972'de yapılan Paris Zirvesi'nde kurulan ortak çevre yönetim sistemi ilk olarak bu programda ciddiyet ile ele alınarak, diğer ortak politikalarla, özellikle de ortak tarım politikası ve ortak ulaştırma politikasıyla uyumlu hale getirilmiştir. Üçüncü Çevre Eylem Programı'nın uygulamaya konulmasının ertesinde, çevre koruma kavramının ele alınış biçiminde değişiklikler meydana gelmiştir. Çevre sorunlarının oluşmasını önleyecek biçimde yapılması gereken ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerektiren koruyucu bir yaklaşım kabul edilmiştir (Şengün vd., 2018: 44). Ortak Çevre politikasına birinci ve

ikinci programa nazaran daha geniş ve ayrıntılı bir açıklama getirilmiştir. Genel çevre politikalarına odaklanıldığı söylenebilecektir.

2.2.4. Avrupa Tek Senedi (1987)

Avrupa Birliği'nin çevresel sorunların aşılmasıyla ilgili, Roma Antlaşmasında kesin bir madde bulunmamasına rağmen tüm tedbirleri proaktif bir şekilde alma ve uygulama yetkisi vardır. Gerçekten de, çevre sorunlarının temel gündem maddesi olarak görüldüğü Temmuz 1987 tarihli Avrupa Tek Yasası yürürlüğe girene dek, Avrupa Birliği çevre hakkında birçok yasal, kurumsal ve idari düzenleme yapmıştır.

Avrupa Tek Senedinin Temmuz 1987'de yürürlüğe girmesinden sonra, Avrupa Birliği çevre konusunda üç program halinde bir planı uygulamaya koymuş olup; su kaynaklarının kaliteli biçimde korunması, kaliteli bir hava ortamının sağlanması, atık maddelerin, kimyasal maddelerin kontrolü ve yönetimi, bitki örtüsü ve peyzajın korunması ve gürültünün azaltılmasına ilişkin normlar benimsemiştir. İlk kez ayrı bir bölümde çevre sorunlarına yer verilmiştir. 1987'den sonra birlik Avrupa Tek Senedi gibi birçok uluslararası çevre antlaşmasına taraf olmaya devam etmiştir.

Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Birliği Konseyi'ne çevresel konularda üst seviye korumayı baz alarak gerekli önlemleri alma izni verilmiş olup, birliğin kuruluşundaki antlaşmada bu yönde bir revizyona gidilmiştir. Bu revizyon sonucunda senedin 25. maddesi uyarınca, kuruluş antlaşmasının 130. maddesinde değişikliğe gidilmiş ve 7. başlık 130. maddeye yeni bir başlık olarak dahil edilmiştir. Bu başlığa göre, kaliteli bir çevre ve toplum ilişkisi sağlanıp korunacak ve geliştirilecektir. İnsan sağlığının çevresel sorunlardan arındırılmasına ve korunmasına katkısı olacak ve tüm doğal kaynakların rasyonel biçimde tüketilmesi ve korunması sağlanacaktır. Birliğin bu doğrultuda uygulayacağı temel politikalar ise şu şekildedir:

- 1) Çevre sorunlarıyla ilgili yapılan eylemler koruyucu nitelikte olacak, caydırıcı tedbirler alınacak,
- 2) Çevresel hasarlar yayılmadan çıkış noktasında önlenecek,

- 3) Kirleten her kimse zararı tazmin edecek,
- 4) Çevre politikaları diğer birlik politikaları ile tek bir başlık altına alınacaktır.

2.2.5. IV. Çevre Eylem Planı (1987-1992)

Dördüncü Çevre Eylem Programı, Avrupa Tek Senedinin hazırlanmasından sonraki ilk program olması sebebiyle Avrupa Tek Senedi temelinde belirlenmiş ilkeler doğrultusunda hazırlanmıştır. Programda özellikle tarım sektörünün çevreye verdiği olumsuz etkilerin engellenmesi hususunda ciddi bir denge arayışına girilmiştir (Aksu ve Çamur, 2017: 17).

AB üyesi ülkeler sürdürülebilir kalkınma sağlanması hedefi doğrultusunda kirlilikle mücadele amaçlı ekonomik araçların kullanımını hedefleyen politikaları dördüncüÇEP ile birlikte oluşturulmaya başlanmıştır. Aynı zamanda dördüncü ÇEP, uygulamada (vergi, harç, devlet yardımı, kirletme/atık hakkı ticareti vb.) çevre mevzuatının altyapısını güçlendirmesi anlamında önem ifade eden bir program olmuştur.

Plan dönemindeki çevre içerikli yönergelere önem verilmiştir. Avrupa Tek Senedi'ndeki konular bu eylem programına dahil edilmiştir. Avrupa Tek Senedi ilkelerini uygulama amacı taşımaktadır (Egeli, 1996: 51). Bu eylem programında o günkü durum değişimleri ve meydana gelebilecek çevresel gelişmeler dikkate alınmış olup, çevresel sorunların ulusal ve uluslararası boyutları göz önünde bulundurularak uygulanacak politikalar belirlenmiştir. Kapsamı oldukça geniş olarak nitelendirilebilecek bu eylem programı, önem derecesi yüksek alanlar olarak tanımlanabilecek yedi kısımdan oluşmaktadır. Kirliliğin önüne geçilmesi, kimyevi maddelerin kontrol altına alınması, endüstriyel kazaları önleyici eylemler, doğal kaynak yönetiminin açıklığı, gürültü kirliliğinin önüne geçilmesi ve nükleer radyasyonun etkilerinin yönetilmesi, insanın ve çevre sağlığına yönelik olmasını sağlamak ve bu konuda yapılması gereken unsurların yönetilmesi bu kısımları oluşturur. Ayrıca, uluslararası işbirliğine, uygun araçların geliştirilmesine ve çevreyi

korumak için etkili önlemlere ihtiyaç olduğu vurgulamaktadır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 1998).

Hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için şart olan ekonomik araçların da temin edilmesi en öncelikli konulardan biri olarak görülmelidir. Fakat kirleten öder ilkesinin çeşitli soruları beraberinde getirdiği de bir gerçektir. Bu ilkenin uygulama aşamasında ölçünün ne olacağı, ödenecek bedelin ne olacağı, nasıl belirleneceği ve bu ilkenin ne derece gerçekçi olabileceği şeklinde sorular yanıt bulamamaktadır. Çevre düzenlemelerinde, çevre kalitesini korumak ve geliştirmek, bireyin sağlığının korunmasını sağlamak, doğal kaynakların aktif ve rasyonel kullanımını sağlamak, önleyici faaliyet prensibini hayata geçirmek, çevreye zarar vermesi muhtemel tüm eylemlerin mümkün mertebe kaynağında düzenlemek, kirleten öder ilkesini rasyonel şekilde uygulamak, Avrupa Birliği'nin çevre ve yaşam üzerindeki temel ilkeleridir. Birliğin bilimsel verilere, değişik coğrafyalardaki çevre şartlarına, eylem veya eylemsizlik sonucu oluşabilecek yarar veya zararın birliğin tümünün sosyoekonomik gelişmesine ve birlik üyelerinin dengeli biçimde çevre kalkınmasının sağlanmasına yönelik tüm etmenleri göz önünde bulundurma zorunluluğunun altı çizilmektedir. Hizmette yerellik ilkesinden ilk olarak çevre politikaları çerçevesinde söz edilmiştir. Bu ilke uyarınca üye ülkeler çevre konusunda asli yetkiye sahip olmaya devam edecekler fakat toplu eylemlerin daha yararlı olacağı durumlarda müdahale hakkı Avrupa Birliği'nin yetkisi dahilinde olacaktır. Fakat bu ilkenin uygulama aşamasında hangi seviyede eylemin daha uygun ve etkili olduğunu belirleyecek prensiplerin belirsiz bir durum içinde olması gibi sorunlarla karşılaşilmektedir. Bu sebeple üye devletler düzenlemelerinde maddi kaynak ve uygulama yetkisine sahip olmakla birlikte Avrupa Birliği tamamlayıcı bir role bürünmüştür.

2.2.6. Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht - 1993)

Hollanda'nın Maastricht kentinde 7 Şubat 1992'de gerçekleştirilmiş olan toplantıda AET'nin adı AB olarak değiştirilmesi kararı alınmıştır. Alınan kararların bütünlüşmüş bir yapıdan çıkması için böyle bir adım atılmıştır. AB süreçlerinde ilk kez bu antlaşmada çevre başlığı açılmıştır. Çevrenin korunması artık Avrupa Birliği'nin

amaçları arasına girmiştir (Lavrysen, 2002: 19). Maastricht ile çevre konuları daha detaylı ve geniş bir şekilde değerlendirilmiştir. Çevre ile ilgili mevcut olan politikalar daha da güçlendirilmiştir (Öztunç, 2006: 20). Roma Antlaşmasında yer alan 130R, 130S ve 130T maddeleri düzenlenerek yeni halini almıştır. 3/K maddesi ile ortak çevre politikasının oluşturulacağı hakkında bilgi verilmiştir (Aydın ve Çamur, 2017: 32). Ortak çevre politikaları kapsamında bazı konuların detaylı olarak değerlendirildiği görülmektedir. Küresel ve yerel anlamda çevre sorunları karşısında uluslararası düzeyde birlik sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca çevresel politikalarda değişim yapılması yolunda işlem yapılmamıştır. Çevre politikalarının sürdürülebilirlik ilkesi kapsamında yapılması gündeme gelmiştir. İlk kez çevre konusunda sürdürülebilirlik ilkesinden bahsedilmiştir. Çevre hakkında oluşturulan politikalar belirlenirken, farklı bölgelerdeki çevresel sorunların, koşulların ve farklılıkların dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği tarafından farklı konular hakkında alınan kararlarda, çevrenin mutlaka dikkate alınması gerektiği öngörülmüştür. Çünkü çevresel kaygılar ön planda tutulmuştur (Duru, 2007: 3). Çevre politikaları alanında alınan kararlarda nitelikli çoğunluk, yani oybirliği ile kabul edilmesi kararlaştırılmıştır (Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği, 2002: 27). Oybirliği ile çevresel konularda en hızlı şekilde kararların neticelendirilmesi amaçlanmıştır (Aksoy ve Şentürk, 2013: 255).

Roma Antlaşması'nda madde 130'da yapılan bazı değişikliklerin Maastricht Antlaşması'ndaki yeni hali şöyledir:

- Doğal sermayenin bilinçli ve temkinli kullanılması,
- Çevrenin korunarak daha iyi duruma getirilmesi,
- Toplum sağlığının korunması,
- Çevresel sorunlar karşısında uluslararası birlikteliğin sağlanmasıdır (Yaşamış, 2000: 1037).

Çevre alanında Maastricht Antlaşması'nda bahsedilen konuları toparlayacak olursak şu sonuçlar çıkarılabilir (Küçükkaya, 2008: 72):

- Temel amaç enflasyonsuz, istikrarlı, çevreyle uyumlu olan büyümenin sağlanmasıdır.
- Çevresel kalitenin korunarak zarar görmesinin engellenmesi, doğal sermayenin tahribinin engellenmesi, insan sağlığının korunması ve uluslararası çevre sorumluluğunun kabul edilmesi amaçları arasında yer almaktadır.
- Antlaşmada 3 tane ilke benimsenmiştir. Bu ilkeler bütünleşme, tedbirlilik, sebebiyet verme ilkeleridir.

Çevre alanında Maastricht Antlaşması ile amaçlanan şey, çevrenin korunmasıdır. Her alanda alınan kararlar gerçekleştirilirken, çevrenin korunuyor olmasına öncelik verilmiştir. Çevre politikalarının kalitesinin artırılması hedeflenmiştir. Ekonomik faaliyetler gerçekleştirilirken çevrenin soyutlanmaması gerektiği vurgulanmıştır.

2.2.7. V. Çevre Eylem Planı (1993-2000)

1992-2001 yıllarını kapsayan 5. Çevre Eylem Programı “Sürdürülebilirliğe Doğru” ismi ile çevresel güvenlik stratejilerine yön vermiştir. 5.ÇEP, 1992 yılında BM Çevre Kalkınma Konferansı'nda AB tarafından sürdürülebilir kalkınmanın küresel çerçevesinin oluşturulduğu Gündem 21'in onaylanması ile paralel olarak yürütülmüştür. 5.ÇEP'te AB içerisinde ele alınan bazı sektörlere çevresel güvenlik politikalarının entegre edilmesi vurgulanmıştır. Bu sektörler; endüstri, enerji, ulaşım, tarım ve turizm olarak belirtilmiştir (5. Çevre Eylem Programı). 5.ÇEP'in temeline bakıldığında sürdürülebilir kalkınma ve geniş kapsamda paylaşılan ortak sorumluluğun yer aldığı gözlemlenmektedir. Program doğrultusunda tartışılacak temalar iklim değişikliği, asitleştirme ve hava kalitesi, doğa ve biyolojik çeşitliliğin

korunması, su kaynaklarının yönetimi, kırsal çevre, kıyı bölgeleri, atık yönetimi olarak ifade edilmiştir.

Programda Yeni Strateji başlığı altında toplumun kendi kendini denetlemesi gerektiği vurgulanmıştır. Aynı zamanda çevresel güvenliğin sağlanması adına araçlar belirlenmiştir (Bozkurt, 2010). Serbest Piyasa Ekonomisi araçlarından faydalanarak çevresel güvenlik politikaları ile diğer politika alanlarının bütünleştirilmesi istenmiş, bu doğrultuda toplumdaki bütün paydaşların ortak katılımının sağlanması hedeflenmiştir (Duru, 2007: 8). Ekolojinin bütün parçaları arasında ortak sorumluluk paylaşımı sağlanmak istenmiştir. 5.ÇEP doğrultusunda tüketim ve üretim kalıplarını değiştirerek çevresel güvenliğin sağlanmasına dikkat çekilmiştir. Hedeflere ulaşılması adına kararların uygulanması ve yaptırıma sahip olunması gerektiği belirtilmiştir. Aynı zamanda politika araçları vergiler, sübvansiyonlar ve gönüllü antlaşmalar ile genişletilmektedir.

2.2.8. Amsterdam Antlaşması (1999)

1997 tarihli Amsterdam Antlaşması 5.ÇEP'e paralel olarak yapılandırılmış, çevresel güvenliğe ilişkin maddelerin ilkinde devletler arasında, çevresel güvenlik sorunlarının ortaya çıkışındaki farklılığın göz önünde bulundurularak yüksek bir koruma düzeyinin hedeflendiği vurgulanmıştır. Önleyici ilkeler ve faaliyetler esas alınarak zararın kaynaktan giderilmesi ve kirlenen öder ilkelerinin uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Antlaşmada AB üyesi devletlerin çevre ile uyumlu politikaları belirleyerek Komisyona bildirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda çevresel güvenliğin sağlanmasında üye devletlere kolaylık sağlanmıştır (Duru,2007: 12). Antlaşmanın bir diğer maddesinde çevresel güvenliğin sağlanmasında sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesi için tedbirler ve politikalar belirleyerek uygulanması gerektiği vurgulanmıştır (Çamur ve Aydın,2017: 33).

Amsterdam Antlaşması'nda hem köklü değişikliklerin yer aldığı hem de konuların derinlemesine ele alındığı ve bu doğrultuda Maastricht Antlaşması'nda ortaya çıkan kafa karışıklığının giderilmek istendiği gözlemlenmektedir.

2.2.9. Nice Antlaşması (2000)

Birlik tarihinde bir diğer önemli antlaşma olan Nice Antlaşması (2000)'nda ise, çevre ile ilgili önemli bir değişiklik gözlemlenmemektedir. Antlaşma ile çevre konularının üst düzey konular arasına alındığı bilinmektedir. Aynı zamanda antlaşmada su kaynaklarının yönetimine ve arazi kullanımına bazı değişiklikler getirilmiştir (Bozkurt,2010;170).

Su kaynaklarının yönetimi ile ilgili kaynakların varlığını doğrudan yada dolaylı olarak etkileyecek konularda Birliğin kararları oy birliği yerine nitelikli oy çoğunluğu ile karar alınması gerektiği benimsenmiştir. Nice Antlaşması'nda da Birliğin diğer iki antlaşmasında olduğu gibi sürdürülebilirlik üzerine yoğunlaşmış ve bu alanda düzenlemeler yapılarak diğer politika alanları ile uyumlu hale getirilmek istenmiştir.

2.2.10. VI. Çevre Eylem Planı (2001-2010)

2002-2012 yıllarını kapsayan Altıncı Çevre Eylem Programı, “Çevre 2010 Geleceğimiz, Seçimlerimiz” (Our Future, Our Choice) ismi ile ortaya konulmuştur. 2012 yılına kadar AB'nin çevre alanındaki politikasının çerçevesini oluşturan program dört ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar iklim değişikliği, doğa ve biyoçeşitlilik, çevre ve sağlık, doğal kaynaklar yönetimi ve atık yönetimi (Bilgin,2016) olarak sınıflandırılmıştır. Program ile ağırlıklı olarak çevresel güvenliğin sağlanmasına ilişkin bireysel tercihlerin ve çevre bilincinin önemine vurgu yapılmıştır (Bozkurt, 2010: 173). Programda çevresel güvenliğin sağlanması adına mevzuat, cezalar, iyileştirmeler, yenilikler için bağışlar, araştırmanın ve bilginin sağlanması için araçlar belirlenmiştir (EU EnvironmentalIssues). Diğer eylem programlarının aksine bu araçların kullanılmasında daha tedbirli davranıldığı gözlemlenmektedir.

Altıncı Çevre Eylem Programının alt başlıkları incelendiğinde; iklim değişikliği başlığı altında AB'nin, Kyoto Protokolü doğrultusunda 2008-2012 yılları arasında sera gazı emisyonunun %8 oranında azaltılmasına ve ulaştırma ile enerji sektöründe tasarrufa gidilmesine yer verilmiştir. Bu kapsamda AB vatandaşları ile işbirliği hedeflenmiştir. Doğa ve biyolojik çeşitlilik başlığı altında; Avrupa'da birçok

türün ve habitatın korunması için tehditlerin önlenmesi, Natura 2000 ağının tamamlanması, yeni sektörel biyoçeşitlilik eylem plan alanları, deniz çevresi ve peyzajların korunması için girişimler sağlanması, sanayi ve madencilik kazalarını önlemeye yönelik eylemler ve toprağın korunması adına bir strateji oluşturulması yer almaktadır. Çevre ve sağlık başlığı altında; AB'nin kimyasallar için risk yönetim sistemini gözden geçirmesi, tarım ilaçlarından kaynaklanan risklerin azaltılması, AB'deki su kalitesinin korunması, gürültünün azaltılması ve hava kalitesinin yükseltilmesi için strateji oluşturulması yer almaktadır. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanılması ve atık yönetimi başlığı altında ise; geri dönüşümün artırılması, atıkların önlenmesi ile bütünleştirilmiş bir ürün ve politika akışını hedefleyen önlemler ele alınmıştır. Aynı zamanda atık yönetiminin 2010 yılına kadar %20, 2050 yılına kadar %50 oranında azaltılması hedeflenmiştir.

2.2.11. Lizbon Antlaşması (2009)

2009 Lizbon Antlaşması çevre, iklim değişikliği ve enerji gibi konularda doğrudan hedef ve yaklaşımları belirten birçok madde içerir. Lizbon Antlaşması, çevreyi korumaya ilişkin amaç ve yaklaşımlar kapsamında çitayı yükseltmiş ve AB ülkelerinin çevre politikalarını söylem ve mevzuatın ötesinde, etkin şekilde uygulayabilmesi için yönlendirmiştir. Antlaşma ayrıca AB ülkelere, gerekli durumlarda çevre koruma yatırımlarında ihtiyacı olan diğer ülkelere mali destek sağlama görevini de yüklemiştir (Papadaki, 2012: 151). AB çevre politikasının Lizbon Antlaşması ile geldiği nokta, Birlik içerisindeki çeşitli bölgelerin farklılıklarının dikkate alınarak yüksek seviyede bir koruma hedeflemesidir. Uygulanan bu politika, ihtiyat ilkesine, önleyici tedbirlerin zamanında ve yerinde alınmasına, çevresel zararın kaynağında yok edilememesine ve kirlenen öder ilkelerine dayanır (Duru, 2007: 174). Uygulama araçları bakımından AB ile BM'in kararları benzerlik gösterir. Yaptırım gücü bakımından ise BM kararlarına istinaden Birlik düzeyinde özellikle yönetmeliklerle düzenlenen alanlar üye ülkeler için bağlayıcıdır.

2.2.12. VII. Çevre Eylem Planı (2013-2020)

Günümüz itibariyle geçerli olan ve AB Çevre Eylem Programları'nın sonuncusu olan Yedinci Çevre Eylem Programı ise, 2013-2020 yıllarını kapsamaktadır. Program "Gezegeneimizin sınırları içinde daha iyi yaşamak" sloganı ile başlamaktadır. Program'da çevresel güvenliğin sağlanması adına üç başlık altında çerçeve çizilmektedir. Bu başlıklar;

- AB'nin doğal sermayesinin koruması, kullanması ve geliştirilmesi,
- AB kaynaklarının verimli, yeşil ve rekabetçi kullanılması doğrultusunda AB ekonomisinin düşük karbon ekonomisine dönüştürülmesi,
- AB vatandaşlarının çevre ile ilgili baskılardan, sağlık ve esenlik risklerinden korunması (European Commission, 2018)

Aynı zamanda Yedinci Çevre Eylem Programı ile dokuz öncelikli hedef belirlenmiştir. Bunlar;

1. Sağlıklı insanlar için sağlıklı çevre; bu başlık altında çevreye gösterilen özenin insanlığın kendine gösterdiği özenle eşdeğerde olduğu ifade edilmiştir. Üç temel eylem alanı olarak; hava ve su kirliliği, aşırı gürültü ve kimyasallar belirlenmiştir.

2. Kaynak verimli ekonomi; bu hedef kapsamında daha az kaynak ile daha fazla eylem gerçekleştirmenin önemi vurgulanmıştır. Doğal kaynak fiyatlarının artması ve kaynak kıtlığının oluşması önlenmeye çalışılmıştır. Kaynak verimliliğinin sağlanması, üye devletlerin rekabet gücünü arttırmasını ve sürdürülebilir bir büyüme kapasitesi elde etmesini mümkün kılmaktadır. Öncül hedeflerden biri olarak düşük karbonlu bir ekonomi hedeflenmiştir.

3. Doğal Sermaye; “Bizi besleyen elin beslenmesi” ifadesi ile doğal sermaye ile biyoçeşitlilikten elde edilen mal ve hizmetler kastedilmiştir. Bu hedef kapsamında Biyoçeşitlilik Stratejisi 2020 de dahil olmak üzere üye devletlerin strateji uygulamalarının hızlandırılması ve var olan mevzuatta iyileştirmelerin yapılması yer almaktadır

4. Geliştirilmiş Uygulama; “Çevre, sağlığımız ve cüzdanımız için iyi” ifadesi ile AB mevzuatının tam olarak uygulanması kapsamında 72 milyar Euro tasarruf sağlanacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda AB atık yönetimi ve geri dönüşüm sektörünün yıllık cirosunun 42 milyar Euro arttığı ve 2020 yılına kadar 400000’den fazla yeni istihdam alanının ortaya çıkacağı vurgulanmıştır.

5. Artan Bilgi; ile vatandaşlara ve siyasetçilere çevre konusunda bilgi erişiminin sağlanması, güncel verilere hakim olunması doğrultusunda iyi karar alma fırsatları sunulmaktadır. Bu hedef kapsamında çevre bilimsel olarak araştırılmakta, gözlemlenmekte ve raporlanmaktadır. Çevre alanındaki mevcut bilgi boşluklarının doldurulması risklere karşı strateji geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

6. Güvenli Yatırım; “yeşil teşvikler, yeşil yenilikler” ifadesi kapsamında, kirleten öder ilkesinin sistemli bir şekilde uygulanması, çevreye zararlı sübvansiyonların kaldırılması, vergilerle kirliliğin önlenmesi ve çevre mal ve hizmetleri kapsamında pazarların genişletilmesi amaçlanmıştır.

7. Daha İyi Entegrasyon; “Tek bir yaklaşım ile birden çok sorun çözme” anlayışıyla yerel ve küresel zorlukların birlikte ele alınmasını hedefleyen program doğrultusunda tarım, balıkçılık, enerji ve ulaştırma gibi farklı politika alanları ile çevresel güvenlik politikalarının uyumlulaştırılması amaçlanmıştır.

8. Sürdürülebilir Şehirler; “Ortak çözümler için birlikte çalışma” kapsamında Avrupa’daki şehirlerin hava kalitesi, gürültünün, sera gazı

emisyollarının, su kıtlığının, atık gibi ortak çevresel güvenlik sorunlarının çözümü için şehirlerin sürdürülebilir olması, yenilikler için girişimlerin teşvik edilmesi ve geliştirilmesi, kentsel planlamanın uygulanması ve mevcut AB finansmanının bu yönde kullanılması gibi önlemler alınmak istenmiştir.

9. Uluslararası Zorlukların Üstesinden Gelmek; Bu öncelikli hedefte küresel çapta işbirliğinin yapılması vurgulanmıştır. Bu hedef kapsamında AB sınırlarının dışında da uluslararası paydaşlarla hareket edilmesi teşvik edilmiştir (7th EAP).

1970’li yıllardan itibaren başlayan ve günümüzde halen uygulamaları sürdürülen toplam 7 Çevre Eylem Programı oluşturulmuştur. Oluşturulan bu çevre eylem programları doğrultusunda çevresel güvenlik konusu AB temel politikaları arasında yer almakta ve çevre mevzuatı ile birlikte Birliğin çevresel güvenlik politikasının çerçevesi çizilmektedir. AB çevresel güvenlik politikası doğrultusunda hava, su ve toprak kirliliğinde önemli miktarda azalma gözlemlenmektedir. 7.ÇEP ile oluşturulan çerçeve 2020 yılına kadar AB’de yol haritası görevini üstlenmekte, 2050 yılına kadar AB’nin çevresel güvenlik konusundaki vizyonunu ortaya koymaktadır. Avrupa’nın hedeflerine ulaşması adına “Enablers” olarak adlandırılan dört yardımcı eylem belirtilmiştir. Bunlar; mevzuatın daha iyi uygulanması, daha iyi bilgi, çevrem ve iklim politikası için yatırım, çevre politikasının diğer politika alanları ile tam entegrasyonu olarak ifade edilmektedir.

2.3. Avrupa Birliğinin Çevre Politikasının Temel İlkeleri

AB Çevre Eylem Programları’nın uygulanması için bazı araçlara ihtiyaç duymaktadır. Bu araçlar Avrupa Komisyonu tarafından belirlenmekte ve AB çevre hukuku ilkeleri olarak adlandırılmaktadırlar. AB üye devletleri, söz konusu ilkeleri belirli ihtiyaçları ve hedef gruplarıyla uyumlaştırarak ulusal ve yerel bağlamda kullanılmaktadırlar. Bu ilkeler; Bütünleyicilik ilkesi, İhtiyat İlkesi, Kirleten Öder İlkesi, Önleme İlkesi ve Hizmette Halka Yakınlık İlkesi olarak sınıflandırılmaktadırlar.

2.3.1. Kirleten Öder İlkesi

Çevresel güvenlik politikasının temel taşı olarak bilinen “Kirleten Öder” ilkesi, Çevresel Sorumluluk Direktifi tarafından korunan türlere, doğal habitatlara, suya ve toprağa yönelik çevresel zararların önlenmesini ya da telafi edilmesini amaçlamaktadır (European Parliament, 2019). Kirleten Öder İlkesi AB ilkelerine ATS ile dahil olmuş ve topluluk mevzuatının ikincil kaynaklarında bu ilkedен söz edilmiştir. Söz konusu ilke kapsamında çevresel kirlilik söz konusu olduğunda neden olacak kişinin önleyici tedbirler alması, zarar meydana gelmişse düzeltmesi ve masrafları karşılaması yükümlölük haline getirilmiştir (European Parliament, 2019). Direktifin kapsamı ekstra aktif atıkların yönetilmesi, jeolojik atıkların işletilmesi ve açık denizde petrol ve gaz faaliyetlerinin güvenliğı olmak üzere üç kez genişletilmiştir.

2.3.2. Bütünleyicilik İlkesi

Bütünleyicilik İlkesi AB’nin 6. Maddesine dayanmakta ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla çevresel güvenlik politikalarının diğер politika alanları ile bütünleştirilmesini vurgulamaktadır (Duru, 2007: 1). Bazı yorumcular Yüksek Seviyede Koruma İlkesi’nin çevre koruma ilkelerinin arasında yer almadığını iddia etmektedirler. Bu ilke doğrultusunda AB kurumları tarafından çevrenin sadece korunması değil, aynı zamanda iyileştirilmesi de hedeflenmektedir. Çevresel bozulmanın önlenmesinin yanı sıra vatandaşların yaşam kalitesinin yükseltilmesi de amaçlanmaktadır (Sadeleer, 2013: 450). İlke ile AB’de farklı bölgelerdeki çevre şartları da göz önünde bulundurularak çevrenin yüksek düzeyde korunması amaç edinilmektedir. (madde 174ECT madde 191 TFEU) Madde 95 ECT’de faaliyetlerin çevresel koşullarla uyumlu olması benimsenirken, yüksek seviyeli bir koruma elde etme zorunluluğundan söz edilmektedir (Cuocolo, 2010).

2.3.3. Önleme İlkesi

Bir diğerk ilke olan Önleyici (Prevention) İlkede, Bilgin (2016)'e göre çevreye zarar vermeden önleme ve zararın doğması söz konusu olduğunda harekete geçilmesi esas alınmaktadır. Çevre politikaları oluşturulurken sorunların onarmaya gerek kalmadan önlenmesi amaçlanmaktadır (Duru, 2007: 9). Uluslararası ilişkiler alanındaki tartışmalarda Önleme İlkesi ile İhtiyati İlke arasında benzerliklerin var olduğu belirtilmektedir. İki ilke arasındaki farklılık olarak çevreyi tehdit eden risklerin değerlendirilmesi vurgulanmaktadır (Kiss, 1996: 27). Risk yüksek olduğunda bilimsel kanıt gözetmeksizin önlem alınmaktadır. Batal (2010) Önleme İlkesi'nde atıkların en iyi nasıl imha edileceğı değıil hiç atık oluşmaması için ne yapılabileceğine odaklanılması gerektiğini belirtmektedir.

2.3.4. İhtiyat İlkesi

İhtiyat (Precaution) ilkesi Maastricht Antlaşması ile ilkelere dahil edilmiştir. İhtiyati İlke yapılacak herhangi bir faaliyetin çevreye ilişkin zarara ya da olumsuz bir sonuca neden olacağına dair şüphenin var olduğu durumlarda bilimsel kanıt beklemeksizin önlem alınmasına hükmeden bir ilke olarak bilinmektedir. Bu faaliyetlerin çevresel etkileri ön görülme dahi faaliyetlerin durdurulması gerekmektedir (Duru, 2007: 9). Örneğın bir ürünün potansiyel olarak çevreye zararlı olduğundan şüphed duyuluyorsa ya da belirsizlik devam ediyorsa ürünün dağıtımını durdurulabilmekte ve piyasadan toplanması için talimat verilebilmektedir (European Parliament, 2019).

2.4. Çevre Alanında Faaliyet Gösteren Avrupa Birliğı Kurumları

Avrupa Parlamentosu doğrudan seçimle göreve gelen milletvekillerinden oluşan tek organ olarak bilinmektedir (European Parliament, 2019). AP temsilcilerinin üye devletlerin nüfus oranında göre tespit edildiğı bilinmektedir. Avrupa Parlamentosu'nda (AP) siyasi parti gruplarının yanı sıra bağımsız milletvekilleri de yer almaktadır. Diğerk parlamentolarla benzer özellikler gösteren AP temel olarak üç yetkiye sahiptir. Bu yetkiler yasama, denetim ve bütçe olarak bilinmektedir. AP tek

başına yasama görevini yürütmemekte Komisyonun önerilerini inceleyerek Konsey ile süreci yürütmektedir (İKV,2018). AP'nin yasama yetkisinin yanı sıra AB kurumlarını denetleme yetkisi de bulunmaktadır. Bütçe görevi doğrultusunda çevre, sağlık gibi hizmetler için ne kadar ödenek ayrılacağına karar vermektedir (BBC, 2016).

AP'nin yetkilerinden bahsederken Çevresel Yönetim Sistemine (EMAS) de değinilmesi gerekmektedir. EMAS ile AP'nin gelecek kuşaklar için kaynakları korumaya yönelik olarak çizdiği çerçeve sunulmaktadır (European Parliament, 2018). AP yasama, denetim ve bütçe gibi temel yetkilerinin yanı sıra sürdürülebilir kalkınma temelinde uzun vadeli hedeflerin ortaya konulmasında kararlar alarak katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda 2004 yılında parlamentonun kendi çevre yönetim sistemi için çevre politikası oluşturulmuştur. AP, Ortak Tarım Politikası çerçevesinde üye devletler aracılığıyla hazırlanacak planların desteklenmesine ilişkin kararlar oluşturmaktadır. Avrupa Tarımsal Garanti Fonu ve Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu tarafından bu planlar finanse edilmektedir (European Parliament, 2018). Bir diğer AB Kurumu olan AB Konseyine (Council of European Union) geçmeden önce AB Zirvesi'ne (European Council) değinmek gerekmektedir. AB Zirvesi'nde AB'nin siyasi gündemi ve öncelikleri belirlenmektedir. Zirvede üye devletlerin devlet veya hükümet başkanları, Avrupa Komisyonu Başkanı, Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi yer almaktadır. Yılda dört kez toplanan Zirve acil toplantı gerektiği durumlarda ek toplantı talebi ile toplanabilmektedir. Kararların çoğu oybirliğiyle, sınırlı sayıdaki konularda nitelikli çoğunluk ile alınmaktadır. Bu zirvelerde çevresel güvenlik konusu da değerlendirilmektedir. Örneğin 1972 yılında Paris'teki Zirvede AT kapsamında çevre ilk defa hükümetler düzeyinde gündeme getirilmiştir (Erdem ve Yenilmez,2017: 96). Devletler zirveler doğrultusunda çevresel güvenlik konusuna ilişkin amaçlar ve öncelikler belirleyerek yol haritası oluşturmaktadırlar. Bu doğrultuda Zirveler temsilcilerin bir araya getirilmesi ve çevresel güvenliğin gündemde yer almasını sağlaması açısından önem arz etmektedir.

AB Konseyi (Council of European Union) yasaların kabul edilmesinde ve politikaların koordine edilmesinde önemli bir role sahiptir. AB'de Konsey, AP ile birlikte temel karar birimi olarak yer almaktadır. Komisyonun önerilerini

değerlendirerek yasaların müzakere edilmesini ve kabul edilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda AB ve diğer ülkeler veya uluslararası örgütler arasındaki antlaşmaları sonuçlandırmaktadır. AP ile yıllık AB bütçesini kabul etmektedir. Konseyde on farklı Konfigürasyon bulunmakta ve sabit üyesi bulunmamaktadır. Bu Konfigürasyonlardan biri de Çevre Konseyi olarak bilinmektedir. Çevre Konseyi toplantılarında AB üyesi devletlerin çevre bakanları yer almaktadır. Gündem konusuna göre üye devletlerin ilgili bakanlıkları toplantıya katılmaktadır. Çevre Konseyi çevrenin korunması, kaynakların kullanılması, insan sağlığının korunması gibi konular doğrultusunda AB'nin çevresel güvenlik politikasından sorumlu olmaktadır. Konsey doğal yaşam alanları, atık yönetimi, toksit kimyasallar gibi konularda çevre mevzuatıyla ilgilenmektedir. Son dönemlerde sürdürülebilir ekonomi, dairesel ekonomi ve inovasyon Çevre Konseyi'nin gündemindeki konular olarak bilinmektedir (European Council, 2019).

Çevre konusunda faaliyet gösteren bir diğer AB organı Avrupa Komisyonu'dur. Komisyon içerisinde Çevre Genel Müdürlüğü çevreden sorumlu departman olarak görev almaktadır. Çevre Komisyonu biyoçeşitliliğin korunması, değerlendirilmesi ve onarılması, çevre ile ilgili risklerin en aza indirilmesi, yenilikçi, döngüsel bir ekonomiye dayalı olarak AB vatandaşlarının yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için üye devletlerin mevzuatı uygulayabilmesi adına kolaylık sağlamak ve mevzuat önerilerinde bulunmaktadır. Komisyon üye devletlerin çevre politikalarının doğru uygulanmasını ve uluslararası alanda AB'nin doğru bir şekilde temsil edilmesini denetlemektedir.

AB kurumları doğrultusunda çevre mevzuatının ortaya konulması ve uygulanmasına ilişkin görev dağılımı incelenmiştir. Adalet Divanı ise AB politikaları ve çevresel güvenlik politikalarının eşit ve zamanında uygulanmasını denetlemektedir. Adalet Divanı çoğunlukla çevre alanındaki denetimlerini üye devletleri bağlayan direktifler yolu ile sağlamaktadır. Üye devletler çevresel düzenlemelerin maliyetli olması dolayısıyla düzenlemeleri iç hukuka aktarma konusunda zorlanmaktadır (Onuk, 2007: 65). Adalet Divanı devletler ile AB kurumlarının arasındaki yasal uyuşmazlıkların ortadan kaldırılması ve AB politikalarına uygulanması açısından

önemli rol üstlenmektedir. Adalet Divanı'nın diğer muhatapları ise bireyler, şirketler ve örgütler olarak bilinmektedir. Adalet Divanı'nda çevre örgütlerinin dava açmaması ve çevreye dair görüşlerini bildirememesi çevre hukukunun eksiklerinden biri olarak göze çarpmaktadır (Onuk, 2007: 137).

AB hukukunun işleyişine değinmek gerekirse; Adalet Divanı en son başvuru organı olarak tercih edilmektedir. Çoğunlukla üye devletlerin ulusal mahkemelerinin sorunları çözümülemesi daha hızlı ve kolay olarak gözlemlenmektedir. AB hukukuna göre kişiler çevre konusunda makamlardan bilgi talep edebilmektedir. Kişilerin çevre konusundaki ihlalleri bildirmesi durumunda yasalar ulusal makamlar arası çapraz kontrol edilerek bilgiden emin olunmaktadır. Daha sonra yasaların doğru uygulanıp uygulanmadığı kontrol edilmektedir. Çevre hukuku ile yalnızca ulusal makamlara değil aynı zamanda işletmelere ve kişilere hak ve yükümlülükler getirilmektedir. Bozkurt'a göre AB'nin temel kurumsal yapısında "Komisyon prosedürü başlatma inisiyatifine sahipken, Parlamento danışma, Konsey nihai karar verme yetkisine sahip, Adalet Divanı ise antlaşma hükümlerinde ortaya çıkan belirsizliği giderme noktasında yol gösterme ve oluşan hukuki kuralların gözetilmesi rolünü üstlenmektedir" (Bozkurt, 2010: 175)

AB'de temel kurumların yanı sıra çevresel güvenliğin sağlanması çalışmalarının yürütüldüğü birkaç alt kurum daha yer almaktadır. Bunlar Avrupa Ekonomi ve Sosyal Komitesi içerisinde Çevre, İklim Değişikliği ve Enerji Komitesi, Avrupa Yatırım Bankası ve Çevre, Avrupa Birliği Ajansları içerisinde; Avrupa Kimyasallar Ajansı ve Avrupa Çevre Ajansı olarak belirlenmektedir. Topluluk içerisinde çevresel güvenlik politikalarının finanse edilmesi çevre vergileri, mali yardımlar ve kirleten öder ilkesi gibi araçlarla sağlanmaktadır. Aynı zamanda Avrupa Yatırım Bankası çevresel güvenliğin sağlanması ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili projeleri desteklemektedir. Çevresel güvenliğin sağlanması adına mali araçlardan bir diğeri ise LIFE programı olarak hazırlanmıştır. LIFE programı kapsamında AB'ye aday devletler ile Akdeniz ve Baltık Denizine kıyısı olan yeni üye devletler, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri dışındaki bazı ülkeler desteklenmektedir.

AB içerisinde yer alan çevre kurumlarından bir diğeri ise, Avrupa Çevre Ajansı olarak bilinmektedir. AÇA AB kapsamında çevreye ilişkin doğru ve bağımsız bilgi sağlamaktadır. AÇA çevresel güvenlik politikalarının oluşturulmasında yer alan aktörler ve toplum için bilgi sağlamaktadır. AÇA tüzüğü doğrultusunda “Avrupa Çevre Bilgi ve Gözlem Ağı” (EIONET) kurulmuştur. AÇA EIONET yardımıyla veri ve bilgi paylaşımında bulunarak karar alma mekanizmasına katkı sağlamaktadır. AÇA çevresel güvenlik politikalarının etkinliğini ve denetlenilebilirliğini artırma konusunda önemli bir aktör olarak faaliyet göstermektedir (Bozkurt, 2010).

AB kurumları çevresel güvenliğin sağlanmasına ilişkin olarak 1970’li yıllardan itibaren detaylı ve kapsamlı çalışmalar yürütmektedir. Bu süreç içerisinde çevresel güvenlik politikalarının AB kurumsal yapısına kapsamlı bir şekilde entegre edildiği gözlemlenmektedir. Üye devletlerin AB’nin inşa ettiği çevresel düzenlemeleri detaylı bir şekilde ele alarak mevzuatları ile uyumlaştırdığı bilinmektedir. Çevre Eylem Programlarının çevresel güvenlik konusunda üye devletlere yönelik kapsamlı bir çerçeve çizdiği gözlemlenmektedir. Uluslararası alanda çevresel güvenliğin sağlanmasına ilişkin en başarılı politikaları AB üye devletlerinin inşa ettiği ve uyguladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bölgesel bir güvenlik yapısı olan AB çevresel güvenlik alanında söz konusu başarısı ile örnek teşkil etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA 2020 STRATEJİSİNDE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ÇEVRE

3.1. Avrupa 2020 Stratejisi Bağlamında İklim Değişikliği ve Çevre Konusunda Çalışmalar ve Hedefler

2020 Stratejisi genel olarak emisyon azaltımı ile ilgili olarak hedefler belirlenmesini içermektedir. Ancak emisyon azaltım hedeflerine paralel olarak aynı dönemde hazırlanan diğer hukuki metinler ile birlikte bağlayıcı yenilenebilir enerji hedefi ve yakıt kullanımına dair hedefler de belirlenmiştir. 2020'ye dair planlamaların yapıldığı ilk belge 10.01.2007 tarihli Komisyon tebliğidir (European Commission, 2007). Buna göre Komisyon 2007 baharında gerçekleşecek olan Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde AB'nin daha entegre ve kapsamlı bir enerji – iklim politikası geliştirmesi için gerekli adımların atılmasına vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda Kyoto Protokolünün 1. yükümlülük süresinin sona ereceği 2012 sonrası yeni bir iklim antlaşması için gerekli koşulların oluşturulmasına da değinilmektedir. Ayrıca AB, her ne kadar uluslararası antlaşma zemininde %30 oranında bir azaltımı destekliorsa da bir iklim Antlaşması yapılmadan da AB'nin 2020'ye değin salımlarını %20 oranında azaltabileceğinin taahhüdünün verilebileceği belirtilmektedir. Tebliğde bunlara ek olarak emisyon azaltımının ekonomik büyüme ve fakirliğin azaltılmasına da katkı sağlayacağı, sıcaklık artışının da sanayileşme öncesi dönemin oranlarına göre 2°C'nin altında tutulabilmesi için gelişmiş ülkelerin 2020'ye kadar emisyonlarını %15 ile %30 arasında azaltabileceği belirtilmektedir. Azaltıma gidilmediği takdirde iklim değişikliği kaynaklı olarak balıkçılık, tarım gibi politika alanlarının etkileneceği; çölleşme, su baskınları gibi felaketlerle biyoçeşitliliğin azalması, su kaynaklarının kirlenmesi, sıcaklık ve soğukluğa bağlı ölümlerin artması gibi negatif sonuçların ortaya çıkacağı öngörülmektedir (European Commission, 2007).

Bunun dışında kalkınma ve gayrisafi milli hasılalarda meydana gelecek artış ile düşük karbonlu ekonomiye geçiş de vurgu yapılmaktadır. Enerji verimliliği, yenilenebilir enerji, enerji güvenliği gibi konulara da değinilerek kapsamlı politika üretimi için çaba sarf edilmiştir.

Komisyon'un tebliğinin ardından 8-9 Mart 2007 tarihinde toplanan Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Başkanlık sonuçlarına göre enerji üretimi seragazısalımının birincil kaynağıdır. Bu nedenle belgede enerji politikasının bundan sonra temel ayaklarını oluşturacak olan arz güvenliği, rekabet edebilirlik ve çevresel sürdürülebilirliğin teşvikine vurgu yapılmıştır. Metinde ayrıca iklimin korunması başlığı altında iklim değişikliği ile mücadelede uluslararası hareketin gerekliliğine ve AB'nin öncü rolüne de değinilmektedir.

2020'ye kadar en az %20 olmak üzere uluslararası bir Antlaşma imzalandığı takdirde %30'luk azaltımın devletler tarafından gerçekleştirilmesi vurgusu burada da yer almaktadır. Ayrıca; küresel ısınma, enerji güvenliği ve rekabetin entegre bir şekilde planlanması için Avrupa Enerji Politikası (Energy Policy for Europe - EPE) ortaya atılmıştır.

Yine aynı yıl içerisinde Avrupa Parlamentosu tarafından yayınlanan Avrupa Parlamentosu İklim Değişikliği İlke Kararı kapsamında küresel sıcaklık artışının sanayi devrimi öncesi rakamlarla karşılaştırıldığında 2°C ile sınırlandırılmasının gerekliliği ve Birliğin 2020 yılına kadar 1990 salımlarının %30 oranında, 2050 yılına kadar ise %60 ile %80 arasında azaltılmasının gerekliliği vurgulanmıştır (European Commission, 2008). Özellikle 2020 yılı hedefinin uygulanabilmesi için gerekli kararların ve tedbirlerin alınmasının önemi belirtilmiştir. İlke kararında ayrıca BMİDÇS'ye ve yükümlülöklere de vurgu yapılarak üye devletlerin gerekli tedbirleri alarak uygun politikalar üretmesinin önemine değinilmiştir.

Bu çerçevede enerji üretimi, enerji verimliliği, vergi sistemi, ETS ile karayolu, denizyolu ve havayolu taşımacılığından kaynaklanan salımların azaltılmasına yönelik politikalar geliştirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca uygulanacak temiz kalkınma ve ortak yürütme programlarına nükleer silahlanma ve terörizmi körüklememesi için nükleer gücün dahil edilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Bunlara ek olarak seragazı salım oranlarının azaltılması için halkın bilinçlendirilerek bu sürecin bir parçası olmasına teşvik edilmesi gerektiğine de vurgu yapılmıştır.

2007 Liderler Zirvesinde alınan karara göre Komisyon, Birliğin iklim değişikliğine karşı atacağı adımları belirlemek üzere 2020 vizyonunu içeren bir tebliğ yayınlamıştır. Komisyon tarafından 23.01.2008 tarihinde yayınlanan Tebliğde (European Commission, 2008) küresel liderlik, iklim değişikliği – enerji güvenliği bağı ile rekabet ve ekonomik gelişme bir arada ele alınmaktadır. Tebliğ’in en çarpıcı vurgusu AB’nin kazançları veya kayıplarının analiz edildiği şu bölümdür:

Eğer Avrupa daha fazla beklerse, uyumun maliyeti çok daha fazla olacaktır. Eğer Avrupa daha erken harekete geçerse, ilk harekete geçen olma avantajını kullanarak inovasyon ve büyümeyi hızlandırıcı yetenekleri ve teknolojiyi kullanarak büyük bir fırsat yakalayacaktır (European Commission, 2008).

Bu döneme bakıldığında özellikle küresel ölçekte iklim değişikliği konusunda bir liderlik arayışına giren Avrupa Birliği’nin bunu her belgesine yansıttığı görülmektedir. Belgenin ana hatlarında daha çok “uyum” politikalarına odaklandığı ve petrol ile doğal gaz ithalatının azaltılması için iklim değişikliği politikalarını enerji güvenliği ile koşut bir ilişkiye sahip olarak yansıttığı çıkarsaması yapılabilir. Ayrıca metnin en önemli vurgularından bir tanesi de bu kapsamda desteklenen yenilenebilir enerjinin doğuracağı yeni iş imkanlarıdır. Düşük karbonlu teknolojinin gelişmesinin de ekonominin büyümesine pozitif yönlü katkı sağlayacağı görüşü hakimdir.

Yine Tebliğ ile aynı tarihte yayınlanan “Etki Değerlendirmesi” (European Commission, 2008) de Enerji ve İklim Paketi çerçevesinde kararlaştırılan Yenilenebilir Enerjinin teşvik edilmesi hakkındaki yönerge, ETS’nin revizyonu ve ETS kapsamı dışındaki sektörlerde sera gazı azaltımı için tekliflerin hazırlanması sürecinde Komisyon tarafından yayınlanmıştır. Buna göre belgenin niteliği gereği ekonomik büyüme, rekabet, ETS ve ETS dışı sektörler, yenilenebilir enerji, esneklik mekanizmaları, enerji güvenliği, elektrik üretim maliyetleri ve tüketici harcamaları konularına odaklanılmıştır.

Özellikle iklim değişikliğini ekonomik entegrasyon ve rekabet edilebilirlik açısından ele alan belgede diğerlerine oranla daha somut bir çerçeve çizilmiştir.

Avrupa Komisyonu 2010 yılından 2020 yılına kadar da Avrupa Birliği'nin hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için zemin hazırlayacak çalışmalar yapmıştır. Ekonomik entegrasyonun sağlanabilmesi için Avrupa Birliği'nin izlemiş olduğu yolu hem üye devletler hem de üye olacak devletlerin takip etmesi, kendi çıkarları için önem arz etmektedir (Akses, 2014: 15).

Avrupa Birliği 23-24 Mart 2000 tarihli Lizbon'u kabul ederek ekonomik değişikliğin yaşanmasını da kabul etmiştir. Lizbon Stratejisi ile dünyadaki en iyi ekonomiye sahip olması için Avrupa Birliği'nin yapması gereken, toplumsal uzlaşmanın sağlandığı sürekli ve daha fazla çalışarak ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesidir. 2010 yılına kadar olan sürede hep çok daha fazla ve kaliteli işler yapılarak dünyadaki en iyi ekonomiye sahip olunacağını öngörmektedir. Lizbon Stratejisi kararlarının alınmasında küreselleşme ve sürekli gelişen teknolojik unsurlar etkili olmuştur. Tüm bu çalışmaların yakından takip edilmesi gerektiğinin bilincine varılmıştır. Rekabetin sürekli olarak arttığı bu ortamda Avrupa Birliği'nin sürece ayak uydurması zorunlu hale bürünmüştür (Akses, 2014: 19).

Lizbon Stratejisinde bahsedilen hedeflerden bazıları; Kyoto Protokolü'nün kabul edilmesi ve hedeflerine ulaşabilmesi için çaba sarf edilmesidir. Aynı zamanda doğal kaynakların bilinçli ve sürdürülebilir şekilde kullanılması ve çevre tanımının yeniden belirlenmesidir (Kok, 2014: 11).

Avrupa 2020 Stratejisi, sürdürülebilir büyüme, kapsayıcı büyüme ve akıllı büyüme gibi üç ana temel etmenden oluşmaktadır. Akıllı büyüme açısından ekonomiyi değerlendirecek olursak eğer, bilginin ve yenilikçiliğin esas alındığı ekonomik model olmasıdır. Sürdürülebilir büyüme ise ekonominin canlandırılması için ekonomik büyümenin sağlanabilmesinde mevcut olan kaynakların etkin ve verimli kullanımı ile çevreci ve rekabetçi çevre anlayışı gerçekleştirilecektir. Kapsayıcı büyüme için ise sosyal ve bölgesel entegrasyonun gerçekleştirildiği, iş potansiyelinin yüksek olduğu ekonomi haline gelinmesidir.

Avrupa 2020 Stratejisi'nin gerçekleşme nedeni iklim değişikliği, küreselleşme ve Avrupa genç nüfusunun azalmasıdır. Avrupa 2020 Stratejisi ile Lizbon'da bahsi geçen konulara benzer şekilde ekonomik krizin etkileri karşısında önlem alınması amaçlanmıştır. Kalkınma ve evre konularında nasıl bir süreç takip edileceğine dair hedefler belirlenmiştir. Sürdürülebilir kentlerin oluşturulması 2020 stratejilerinin önemli hedeflerinden biridir.

Akıllı Büyüme, sürdürülebilir büyüme, kapsayıcı büyüme bu üç kavram birbirlerini destekleyen ve i içe olan kavramlardır. Bu kavramlar bağlamında Avrupa birliği ekonomisi için hedefler belirlenmektedir. Avrupa 2020 Stratejisi'nin ekonomik alandaki hedeflere ulaşılabilmesi için beş stratejinin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlar:

- Sera gazı salınımının %20 oranında düşürülmesi hedeflenmiştir. Tüm lkeler bu alandaki çalışmalara katılım sağlarlar ise bu oran %30 olacaktır. Yenilenebilir enerji kullanımının payının %20 arttırılması enerji alanındaki verimliliği %20 yükseltecektir.
- Eğitimi yarına bırakan ğrenci sayının %10 seviyesine çekilebilmesi ve yksekokęrenim eğitimi alan kişi sayısının %40'a yükseltilmesi,
- Yoksulluk sınırında kalan Avrupa vatandaşlarının sayısının %25 oranında düşürülmesi,
- 20 ila 64 yaş aralığındaki nüfusun %75'inin istihdamının sağlanması,
- GSYH'sinin %3' Ar-Ge alışmaları için kullanılmalıdır.

Avrupa 2020 Stratejisi, küreselleşme nedeniyle Avrupa ekonomisinde yaşanan sıkıntılara, politika seviyesinde bir tepkinin verildiğini göstermektedir.

Küreselleşmenin neden olduğu ekonomik yapısal sorunların nasıl çözülebileceğini göstermek için düzenlenmiş bir stratejidir. Lizbon'unun devam metni özelliğini taşımaktadır. Fakat Lizbon'dan farkı ise ekonomik krizin fırsata dönüştürülmeye çalışılmasıdır. Üye ülkelerin birlikte hareket etmeleri gerektiğini benimsemiştir. Ülkelerin dış çevrede birlik, kendi içlerinde ise koordinasyonlu hareket etmeleri gerektiği vurgulanmıştır (Yiğit, 2010: 3-5).

Avrupa Birliği ülkeleri tarafından enerji kaynaklarının kullanımı ile birlikte iklim değişikliği konularına yönelik oldukça katı denetimler sürdürülmekte ve önemli düzenlemeler yapılmaktadır. Üye ülkeler çerçevesinde yönlendirici özellikli hedefler belirlenmekte ve bu alanda öne çıkan projeksiyonlar ortaya koyulmaktadır. Öyle ki, 2020 yılı için geliştirilmiş olan bütünsel yaklaşımlarda üzerinde durulan çevre, enerji ve iklim hedeflerinin takip eden süreç içerisinde de AB gündeminde önemli bir yer edineceğini göstermektedir (EuropeanCommission, 2010: 1-37).

Sürdürülebilir büyüme sürecinin oldukça önemli bir unsuru olarak ele alınan, daha etkin kaynak kullanımı üzerinden yorumlanan enerji ve iklim hedefleri ile sera gazı emisyonunun 1990 yılına göre %20 düşürülmesi, toplam enerji tüketimi içerisinde yenilenebilir enerji kullanımının %20 oranında arttırılması ve birincil enerji tüketimi için %20 verimlilik artışının sağlanması amaçlanmaktadır. AB sınırları içerisinde belirlenmiş olan bu hedefler, üye ülkelerin kendi dinamikleri içerisinde farklı özellikler gösterebilmektedir (EuropeanCommission, 2010: 1-37).

Bakıldığında iklimsel olarak yaşanan değişimlerin AB'de birtakım kırılganlıkların ortaya çıkmasına neden olabileceği görülmektedir. Örnek vermek gerekirse kıyı bölgelerinde sel facialarını arttırması ya da Akdeniz bölgesinde kuraklığa neden olması muhtemel sonuçlar arasında değerlendirilmektedir. Söz konusu gelişmeler çerçevesinde Avrupa Birliği'nde ekonomik ve sosyal açıdan var olan dengesizliklerin derinleşmesi öngörülmektedir.

Bu yönde olumsuz bir tablonun ortaya çıkması ile birlikte AB sınırları içerisinde mevcut kaynakların çok daha verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik teşviklerin gerçekleştirilmesiyle iklim değişikliğe mücadelede etkin artışının

sağlanması ve sera gazı salımının azaltılmasına destek verilmesi mutlak gerçekleşecektir. Kaynak kullanımında verimlilik artışının sağlanması adına ilk olarak teknolojik birtakım gelişmelerin ortaya çıkması; ulaşım, enerji, tarım ve sanayi sistemlerinde oldukça etkili bir dönüşüm sürecinin hayata geçirilmesi, üreticilerin ve tüketicilerin eğilimlerinin mutlak suretle değiştirilmesi gerekmektedir. Kaynak kullanımının çok daha verimli hale gelmesi noktasında öncelikle iklim değişikliği, ulaştırma, enerji, tarım, balıkçılık, sanayi ve bölgesel kalkınma alt başlıkları üzerinden etkili politikalar ile değişimlerin yaşanması gerekli görülmektedir.

İlerleyen dönemlerde AB yetkilileri tarafından verimlilik artışının sağlanması ile birlikte kaynak kullanımının belirli düzeyde düşürülmesi ve bu sayede birlik içerisinde ekonomik bir performans artışının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu sayede AB sınırları içerisinde yenilikçilik ve ekonomik büyüme alanlarında çok daha geniş imkanlar oluşturulmak sureti ile rekabet edilebilir bir ortamın oluşturulması hedefi ile hareket edilmektedir.

AB’de önem verilen bir diğer nokta ise birincil kaynakların tedarik edilmesi sürecinde güvenliğin sağlanmış olmasıdır. Söz konusu hedeflerin tamamına yönelik olarak alınmış tedbirler ile iklim değişikliği ile çok daha etkili mücadelenin ortaya koyulması ve kaynakların kullanımlarının çevreye yönelik etkilerinin önemli ölçüde azaltılması hedefi ile hareket edilmektedir.

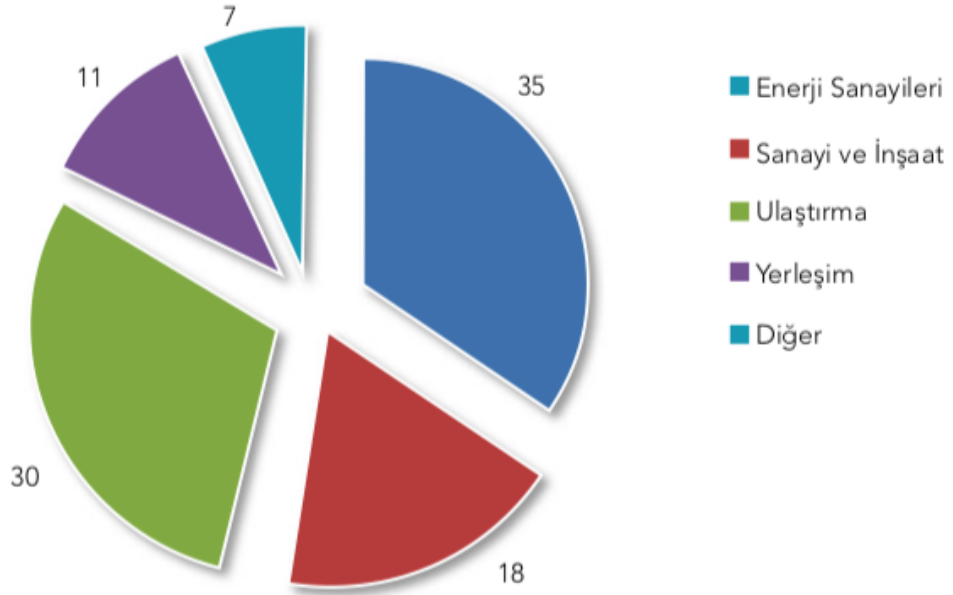
Bunlara ek olarak gelişmekte olan ülkelerde sürdürülen balıkçılık ve tarım faaliyetlerinde sürdürülebilirliğin sağlanması ve sektörlerin güçlenmesi ile birlikte gıda güvensizliğinin azaltılması çerçevesinde birtakım önlemlerin alınması adına desteklerin verilmesi de oldukça önemli olmaktadır.

2020 Avrupa stratejisi çerçevesinde geliştirilen, AB’nin çevrenin korunması ve iklim değişikliği ile mücadelesine yönelik belirlemiş olduğu hedefler arasında var olan sera gazı salımlarının 1990’lı yıllar ile mukayese edildiğinde asgari %20 oranında düşürülmesi beklenmektedir. Fakat gelişmiş ve gelişmekte olan diğer ülkeler tarafından da bu alanda birtakım önlemlerin alınması durumunda söz konusu oranın %30’a kadar çıkarılabileceği öngörülmektedir. 2020 Stratejisine ek olarak AB

tarafından oluşturulmuş 2050 yılına dek izlenecek enerji yol haritası çerçevesinde sera gazı salımlarının %80-95 aralığında düşürülmesi amaçlanmaktadır.

Avrupa 2020 stratejisi çerçevesinde AB’de en çok sera gazı salımına yol açan sektörler ele alındığında 2019 yılı rakamları doğrultusunda enerji sanayilerinin %35’lik bir paya sahip olduğu görülmektedir. Ulaştırma ve inşaat sektörleri ise enerji sektörünü izlemektedir.

Tablo 3.1. 2019 Yılı Sektör Bazında Sera Gazı Salımları (%)

Kaynak: Eurostat, 2020

AB üye ülkelerinin sera gazı salımlarına dair rakamları değerlendirildiğinde ve 1990 yılı ölçümleri ile mukayese gerçekleştirildiğinde en çok artışın yaşandığı ülkelerin başlıca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Malta, İrlanda, İspanya ve Portekiz olduğu görülmektedir. Sera gazı salımının düşürülmesine yönelik başarılı atılımlar gerçekleştiren başlıca ülkeler ise Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Almanya ve Letonya olarak sıralanabilmektedir.

Tablo 3.2. Sera Gazı salınımları (1990-2000-2010)

	1991	2001	2010
AB-27	98,26	92,66	85,72
Almanya	96,27	85,13	76,7
Avusturya	105,25	108,6	110,16
Belçika	101,02	102,34	92,97
Bulgaristan	79,1	57,12	55,2
Çek Cumhuriyeti	92,88	74,44	70,43
Danimarka	114,81	102,55	90,34
Estonya	92,2	43,25	51,81
Finlandiya	96,85	105,88	106,65
Fransa	104,12	101,07	93,86
GKRY	105,91	138,41	150,58
Hollanda	102,25	103,56	101,37
İngiltere	100,82	90,34	79,92
İrlanda	101,33	128,5	113,32
İspanya	102,57	135	125,35
İsveç	99,9	96,58	91,26
İtalya	100,45	108,05	97,45
Letonya	93,13	40,58	46,7
Litvanya	102,95	42,34	43,26
Lüksemburg	104,24	85,03	101,88
Macaristan	92,43	81,24	68,99
Malta	107,58	133,48	149,66
Polonya	97,87	83,66	88,09
Portekiz	103,21	137,87	118,55
Romanya	81,6	55,73	47,76
Slovakya	88,81	72,93	64,03
Slovenya	93,76	107,4	105,75
Yunanistan	99,3	121,03	111,52

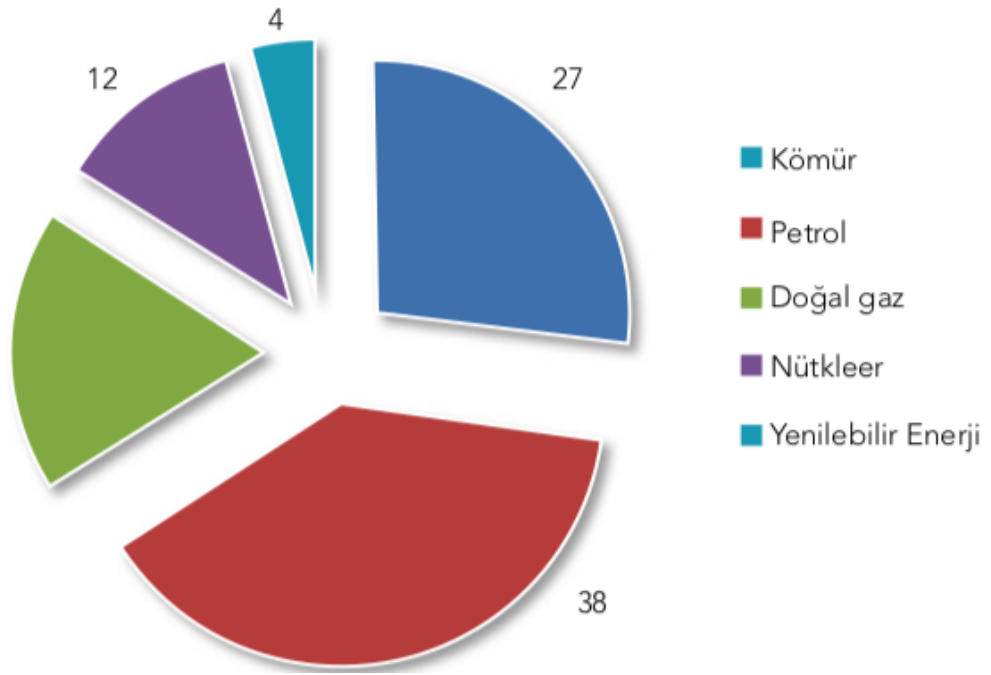
Kaynak: Eurostat, 2020

Avrupa 2020 Stratejisi kapsamında, Avrupa Birliği'nin çevrenin korunmasına ve iklim değişikliğiyle mücadeleyle yönelik bir diğer hedefi de yenilenebilir enerjinin Birliğin toplam enerji tüketimindeki payının yüzde 20'ye çıkarılmasıdır.

Yine 1990 yılı için AB'de kömür, petrol, doğalgazın enerji tüketimi içerisinde ki payı değerlendirildiğinde bahsi geçen fosil yakıtların toplam tüketimin dörtte üçünü karşıladığı görülmektedir. 1990 ile 2010 arasında ise yenilenebilir enerji kaynakları

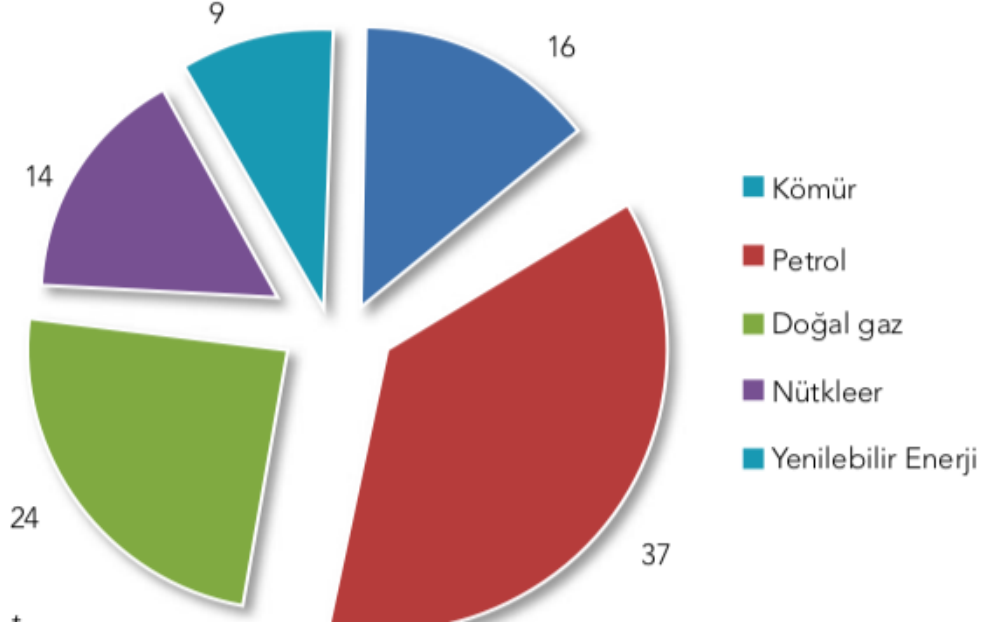
kullanımının toplam içerisinde payının artış gösterdiği fakat 2020 stratejisi kapsamında belirlenen hedeflerin oldukça gerisinde olduğu belirlenmektedir.

Tablo 3.3. 1990 Yılında Avrupa Birliği’nde Enerji Tüketimi (%)

Kaynak: Eurostat, 2020

Tablo 3.4. 2020 Yılında Avrupa Birliği'nde Enerji Tüketimi (%)

Kaynak: Eurostat, 2020

Yenilenebilir enerji kaynaklarını tüketim düzeyleri çerçevesinde AB ülkelerinin mevcut durumlarına bakıldığında ise en çok kullanan ülkelerin başında İsveç, Finlandiya, Avusturya ve Letonya'nın yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte Lüksemburg, Hollanda, Malta, Belçika ve İngiltere gibi AB ülkelerinde ise yenilenebilir enerji tüketiminin daha düşük düzeyde olduğu belirlenmektedir. Bu durumda AB için söz konusu ülkelere yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelik teşviklerin üzerinde durulması önem arz etmektedir. AB üye ülkeleri tarafından 2010 yılında, 2020 yılı için yenilenebilir enerji kaynaklarının daha fazla tercih edilmesine yönelik ulusal düzeyde belirlenmiş hedefler bulunmaktadır.

2020 yılı için mevcut durum incelendiğinde AB ülkeleri içerisinde toplam enerji tüketimi için %20'lik yenilenebilir enerji payı hedefine ulaşmış olabilen sekiz ülkenin olduğu görülmektedir. Bu ülkeler ise; Letonya, Almanya, Portekiz, Danimarka, İsveç, Finlandiya, Estonya ve Romanya olarak sıralanmaktadır. AB üye ülkeleri arasında var olan farklılıkların temelinde yer alan unsurlar ise genellikle doğal

kaynaklar, kullanabilir biyokütle ve hidroelektrik santral inşa etme kapasitesi olarak ifade edilebilmektedir.

Tablo 3.5. 2020 Yılında Yenilenebilir Enerjinin Toplam Enerji Tüketimindeki Payı (%)

AB-27	12,5	İspanya	13,8
Almanya	10,7	İsveç	47,9
Avusturya	30,6	İtalya	9,8
Belçika	4,9	Letonya	32,5
Bulgaristan	13,7	Litvanya	19,8
Çek Cumhuriyeti	9,2	Lüksemburg	2,9
Danimarka	22	Macaristan	8,6
Estonya	24,6	Malta	0,2
Finlandiya	31,4	Polonya	9,3
Fransa	12,8	Portekiz	24,4
GKRY	5,4	Romanya	23,4
Hollanda	3,7	Slovakya	9,4
İngiltere	3,3	Slovenya	19,6
İrlanda	5,6	Yunanistan	9,8

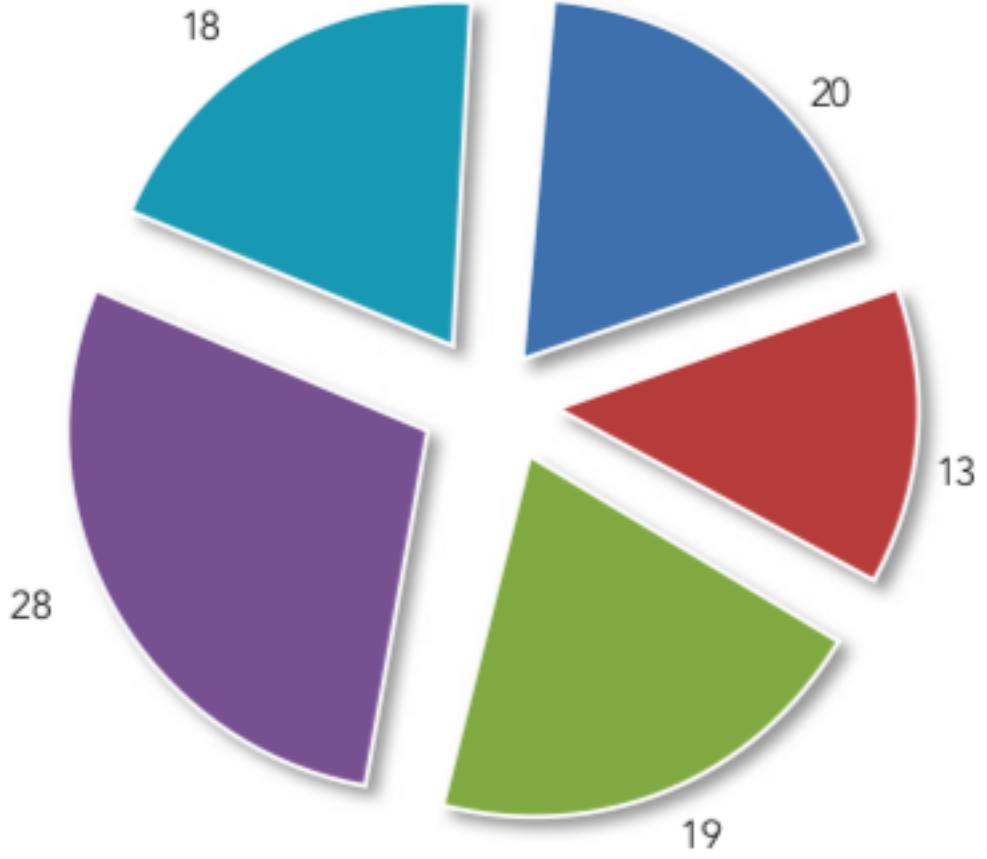
Kaynak: Eurostat, 2020

AB ülkeleri için mevcut kaynakların daha verimli kullanılması ile birlikte düşük karbon düzeyine sahip bir ekonomik sistemin inşa edilmesi sürecinde yenilenebilir enerjiye dair gerçekleştirilecek yatırımların teşvik edilmesi çok daha fazla önem arz etmeye başlamıştır.

Buna ek olarak sera gazı salımlarının oran olarak düşürülmesinde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım oranlarının artırılması oldukça önemli olmaktadır. 1990 ile 2020 arasında AB sınırları içerisinde gerçekleştirilen kömür üretimine bakıldığında her sene biraz daha azaldığı görülmektedir. Bu süreç içerisinde AB ülkelerinde

gerçekleşen toplam enerji üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım oranı %7'den %18 seviyesine gelmiştir.

Tablo 3.6. 2020 Yılında Avrupa Birliği'nde Enerji Üretimi (%)

Kaynak: Eurostat, 2020

Geride bıraktığımız yıllarda yenilenebilir enerji kavramının AB genelinde çok daha fazla ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir. Yenilenebilir enerji olgusunun güçlenmesi ile birlikte bir koşul olarak AB genelinde dışa dönük yakıt bağımlılığı da önemli oranda azalmaktadır. Öyle ki AB ülkelerinin enerji konusunda dışa bağımlılığı, artan masraflar ile birlikte tedarik darlığına bağlı ortaya çıkan risklerde artış göstermektedir.

Avrupa 2020 stratejisi çerçevesinde birlik ülkeleri tarafından iklim değişikliği ve çevrenin korunmasına dair ortaya koyulmuş olan diğer bir hedef ise enerji verimliliği noktasında %20’lik bir artışın sağlanmasıdır. Diğer bir ifade ile 2020 yılına dek Avrupa Birliği genelinde gerçekleşen enerji tüketiminde birincil enerji kaynaklarının 1474 Mtoe ya da nihai enerjinin 1078 Mtoe’yi geçmemesi koşul olarak belirlenmektedir. Netice itibari ile sera gazı salımlarının düşürülmesinde öne çıkan temel yol enerji gereksiniminin azaltılarak benzer hizmetleri ya da ürünleri sunabilmektir. Kaynak verimliliğinde belirli bir artışın sağlanması ile beraber ekonominin her alanında yenilikçilik ve Ar-Ge yatırımlarının gerçekleştirilmesi neticesinde AB sınırları içerisinde rekabet edilebilirlik düzeyinin artması ve istihdam koşullarının güçlenmesi öngörülmektedir.

Tablo 3.7. 2020 Yılında Enerji Tüketimi (milyon ton eşdeğer petrol)

	Birincil enerji tüketimi	Nihai enerji tüketimi
AB-27	1664,6	1152,5
Almanya	306,4	217,4
Avusturya	33,2	28,4
Belçika	53,9	36,9
Bulgaristan	17,5	8,9
Çek Cumhuriyeti	42	25,6
Danimarka	20	15,5
Estonya	6,1	2,9
Finlandiya	36	26,6
Fransa	254	158,7
GKRY	2,6	1,9
Hollanda	71,6	54
İngiltere	203,9	142,5
İrlanda	14,7	11,8
İspanya	122,9	89,1
İsveç	49,4	34,5
İtalya	166	124,8
Letonya	4,5	4,3
Litvanya	6,2	4,8
Lüksemburg	4,6	4,3
Macaristan	24	16,7
Malta	0,9	0,5
Polonya	96,9	66,5
Portekiz	22,6	18,1
Romanya	33,3	22,5
Slovakya	16,6	11,6
Slovenya	7	5
Yunanistan	27,7	19

Kaynak: Eurostat, 2020

Bu alanda belirlenmiş olan tedbirler ve hedefler ile beraber LIFE adı ile yürütülen bir program bulunmaktadır. 1992 yılından itibaren uygulamada görülen programın temelinde büyümenin ve değişimin teşvik edilmesi yer almaktadır. Söz konusu programın temelinde yer alan iki alt program vardır. Bunlar; İklim Değişikliği ve Çevre değişikliği olarak ifade edilmektedir. Belirlenmiş olan çevre alt programı için Çevre ve Kaynak Etkinliği, Çevresel Yönetim, Doğa ve Biyolojik Çeşitlilik ile Bilgi temel öncelikler olarak belirlenmektedir. İklim değişikliği alt programında öne çıkan öncelikler ise; İklim Değişikliğine Uyum Sağlanması, İklim Değişikliği Etkisinin Hafifletilmesi, İklim Değişikliği Yönetimi ve Bilgisi olarak sıralanmaktadır. Söz konusu program için 2014-2020 yılları arası için belirlenmiş olan toplam bütçe 3.618 milyar €'dur. Mevcut fonun dörtte üçü ise 2.713,5 milyar € ile Çevre Alt Başlığı fonunda bulunmaktadır. Bu durumda İklim Değişikliği Alt Programının fonu ise 904,5 milyon € olarak belirlenmektedir (EUROPA, 2021a).

Hazırlanan program eş zamanlı olarak oldukça geniş bir ölçek dahilinde faaliyette olacak olan ortak finansmanı sağlanmış entegre projelerden meydana gelen yeni bir kategoriden geliştirilmektedir. Söz konusu projeler, çevre ve iklim politikasını hayata geçirmeyi ve söz konusu politika hedeflerini farklı politika alanlarına çok daha etkili bir şekilde uyum göstermesini amaçlamaktadır. Yeni hazırlanmış olan yönetmelik projelerin seçilmesi aşamasında bir dayanağın olmasına ek olarak ödül ve uygunluk kriterlerini de ortaya koymaktadır. Söz konusu program üçüncü ülkelerin katılımına açık bir yapıya sahiptir ve AB sınırları dışında da birtakım faaliyetlerin sunulmasını sağlamaktadır. Bu halde programın uluslararası örgütler ile işbirliği geliştirilmesi noktasında bir çerçeve oluşturduğunu ifade etmek mümkündür (EUROPA, 2021a).

3.2. Sera Gazı Salımı ve Emisyon Konusu

Emisyon Ticareti Sistemi (ETS), Birliğin iklim değişikliği ile ilgili politikalarının temel dayanak noktasıdır. Komisyon'a göre ETS üst sınır ticareti mantığı ile çalışmaktadır. Buna göre fabrikalar, enerji üretim tesisleri ve diğer üretim mekanizmalarının üretim süreçlerinden kaynaklanan sera gazı emisyonlarına sınırlama getirilmektedir. Sistem işlevsel olduğu takdirde sera gazı salımları kademeli olarak

düşürülecek ve planlandığı gibi iklim değişikliği ile mücadelede yol kat edilecektir (EUROPA, 2021b). Her ülke Komisyon tarafından belirlenen limitleri dahilinde kendi toprakları üzerinde faaliyet gösteren işletmelere belli bir salım kotası belirler. Eğer işletmeler bu kotaları dolduramazlarsa kalan haklarını başka bir işletmeye satabilirler ve bir Emisyon piyasası kurulmuş olur. Sistemin temel işleyiş dinamiği bunun üzerinden kurgulanmaktadır.

AB'nin emisyonları farklı gazlardan oluşmaktadır. 2012 yılı rakamlarına göre emisyonların %80'ini CO₂, %20'sini ise metan (CH₄), nitroz oksit (N₂O) ve florlanmış gazlar (F-gases) oluşturmaktadır. CO₂'nin %94'ü yanma ve %6'sı endüstriyel süreçlerden açığa çıkmaktadır. Metan'ın %50'si tarım, %31'i atık, %19'u kaçak ve yanma faaliyetlerinden açığa çıkmaktadır. Nitrozoksit'in %81'i tarım, %5'i endüstriyel süreçler ve solvent, %10'u yanma, %4'ü atıklardan açığa çıkmaktadır. Florlanmış gazlar ise %100 oranında endüstriyel süreçler sonucunda açığa çıkmaktadırlar (Delbeke ve Vis, 2019: 16-17).

Emisyon ticaretinin genel mantığı bu gazlara sınırlama getirmek ve Birlik düzeyinde bir piyasa aracılığıyla bu süreci kontrol etmektir. Emisyon Ticareti Yönergesinin 2. ek'ine göre sera gazları; karbondioksit (CO₂), metan (CH₄), nitroz oksit (N₂O), hidroflorokarbon (HFCs), perfluorokarbon (PFCs) ve sülfür heksaflorid (SF₆)'ten oluşmaktadır. AB ETS ise sadece karbondioksit üzerine odaklanmaktadır. Bu sera gazlarının antropojeniksalımlarının sınırlandırılması Yönergenin birincil hedefidir. ETS ilk olarak 1980'lerde Kuzey Amerika ve Avrupa'daki asit yağmuru problemine çözüm olarak ortaya atılmıştır (Betsill ve Hoffmann, 2011: 84).

Avrupa Birliği dünya genelinde Kyoto yükümlülükleri kapsamında bu sistemi iklimde uygulamayı kabul eden ilk yapıdır. Öncelikle 2003 yılında yayınlanan Yönerge 2004 yılı eklemeleri ile birlikte 2005 yılında uygulamaya konulmuş, 2008 yılında ise havacılığa dair düzenlemeler ile genişletilmiştir. Ardından 2009 yılında yeni bir Tüzük ve Yönerge ile son şeklini almıştır. Bu kapsamda ETS'nin nihai metninin dört farklı değişiklik sonrasında oluştuğunu söylemek mümkündür (EUROPA, 2021c).ETS üç ayrı dönemde incelenebilir. 2005-2007, 2008-2012 ve son

olarak 2013 ve sonrası dönem. ETS'nin temel mantığı Kyoto Protokolünde devletler için öngörülen emisyonları azaltmaktır.

Emisyon ticareti yönergesinin ilk adımı “Entegre Kirliliğin Önlenmesi ve Kontrolü” Başlığı altında 1996 yılındayayınlanan Konsey Yönergesidir (The Council of the European Union, 1996). 2002 yılında yayınlanan 6. Çevre Eylem Planı ve yine 2002 yılında Konsey kararı ile onaylanarak yürürlüğe giren Kyoto Protokolü yükümlülüklerini yerine getirebilmek için Komisyon 96 tarihli Yönergeye bir değişiklik önerisi sunarak Emisyon Ticareti Sisteminin temel hukuki dayanağını oluşturmaya çalışmıştır.

Komisyon tarafından emisyon ticareti sistemi emisyonların azaltılması için en maliyet etkin çözüm olarak görülmüştür. Aynı maliyet ile Emisyon Üst Sınır Ticareti (Cap and Trade) daha fazla azaltım sağlamaktadır. AB ETS düşünüldüğünde 31 ülkeyi kapsamına almakta ve 500 milyondan fazla kişi ile 12.000 civarında endüstriyel santral ve havayolu operatörlerini etkilemektedir. Sistemden kaynaklanan sıkıntılar ile birlikte 2012’de Pazar değerlerinde düşüş yaşansa da bağlayıcı ve uygulanabilir kurallar ile sistemin çalışabileceği belirtilmektedir (Meadows vd., 2015: 29-33).

Tahsisatlar karbon pazarı birimidirler ve elektronik bir formda yer almaktadırlar. Sistemin bütün aktörleri bu sisteme kayıtlıdır ve 2012 yılı itibariyle “Birlik tescili (Union Registry) ile ETS dahilindeki bütün karbon birimlerinin kaydı tutulmaktadır. Herkes karbon tahsisatı ticareti yapabileceği gibi enerji firmaları ve aracı kuruluşlar en aktif katılımcılar olmaktadır (Meadows vd., 2015: 29-33).

Bu kapsamda 13 Ekim 2003’te yayınlanan Yönerge (Directive 2003/87/EC), temel olarak Birliğin sera gazı salım oranlarını düşürmesi için yapılacak düzenlemelerin çerçevesini çizmektedir. Öncelikle Birliğin 1990 yılı oranlarına göre 2008-2012 arasındaki dönemde sera gazı salımlarını %8 oranında azaltacağı taahhüt edilmiş ve uzun vadede ise 1990 yılına göre %70 oranında bir azaltımın gerekli olduğu vurgulanmıştır. 2007 Mart ayında düzenlenen Avrupa Zirvesi’nden çıkan karara göre ise 2020 yılında emisyon azaltımının 1990 yılı rakamlarına göre %20 olması hedeflenmiştir.

Sera gazı emisyon tahsisatında etkin bir Avrupa Pazarının yaratılmasını hedefleyen Yönerge, üye devletlerin bu süreçteki rollerinin de altını çizmektedir. Üye devletler, hem tahsisatların dağıtımını sırasında hem de tahsisatlar dağıtıldıktan sonraki süreçte işletmeleri (operators) gözlemleyip raporlamalı ve ihlal durumunda ceza almalarını sağlamalıdır. Ayrıca sürecin şeffaflık içerisinde işleyebilmesi için de halkın bu süreci takip edebilmesinin sağlanmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

Yönergenin giriş kısmında Komisyon'un ilk önerisinde sera gazı emisyon ticareti vurgusu yapılırken (EuropeanCommission, 2001), bu vurgu Ortak Pozisyon belgesinde sera gazı emisyon tahsisat ticareti şeklinde (EuropeanCommission, 2003)değişmiş ve 2003 yılında yayınlanan son metne de bu şekilde yansımıştır.

Yine giriş kısmında üye devletlerin sera gazı salımları ile ilgili Kyoto Protokolünden kaynaklanan taahhütlerine vurgu yapılmışken (EuropeanCommission, 2001), Parlamento'nun önerisinde Kyoto Protokolünün Avrupa Parlamentosu'nda Konsey'in önerisi üzerine ezici bir çoğunluk (overwhelmingmajority) ile kabul edildiği vurgusu ve ayrıca üye devletlerin yükümlülüklerini bir an önce yerine getirmelerinin gerekli olduğu vurgusu ile değiştirilmiştir (EuropeanCommission, 2002).

Buna karşılık Komisyon, hazırladığı düzeltilmiş teklifte Avrupa Parlamentosu'nun onayının eklenmesinin ve ayrıca devletlerin Kyoto Protokolünden kaynaklanan yükümlülüklerinin uygun gördükleri kaynakları kullanarak ulaşmaları gerektiği ibaresinin ülkelerin Birlik hukukunu hiçe sayacak şekilde hareket etmelerini sağlayacağından dolayı kabul edilemeyeceğini vurgulamaktadır (EuropeanCommission, 2002). Ortak tutum belgesi ile de uyumlu olarak Yönergede ise sera gazı emisyon tahsisatı ve ekonomik kalkınmaya da referansta bulunarak üye devlerin taahhütlerini yerine getirmelerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır ibaresi şeklinde yer almıştır (EuropeanCommission, 2003).

Yönergede dikkat çeken bir diğer önemli tartışma ise emisyon konusundaki düzenlemelerin üye devletler ya da Birlik düzeyinde yapılması konusunda olmuştur. Buna göre Parlamento önerisinde üye devletlere değil emisyon probleminin AB

seviyesinde çözülmesi gerektiğine vurgu yapılmış ancak (EuropeanCommission, 2002); Komisyon AB yaklaşımının sorunu çözmeyeceği vurgusuyla bu değişikliği reddetmiştir. Nihai metinde ise Parlamentonun bu eklemesi yer almamıştır. Parlamento'nun konudaki ısrarının sivil toplum örgütlerinin sağladığı bilgi akışı ve lobi faaliyetleri ile ilintili olduğu söylenebilir.

Üye devletlere kendi uygulamalarının nasıl olacağına dair ulusal planlarını hazırlamaları ve kalan alanlarda da kendi ulusal ticaret programlarını belirleyebilecekleri vurgusu yapılmaktadır. Buna göre üye devletlerin hazırlayacakları "Ulusal Taahhüt Planları" kapsamında ilk planlar, öncelikle 2005 yılında başlamak üzere üç yıllık bir süreyi kapsayacak; ikinci planlar ise 2008 sonrasında 5 yıllık bir süre için hazırlanacaklardır. Bu planların hazırlanması için de Komisyon, 31 Aralık 2003 tarihine kadar bir kılavuz hazırlayacaktır. Devletlerin raporları hazırlamasının ardından Komisyon'a sunmaları gerekmektedir. Komisyon'un görevi bir anlamda devletlerarasında koordinasyonun sağlanması işlevini görmesidir.

Giriş bölümünün 9. düzeltmesinde Parlamento sadece enerji yoğun sanayi sektörü ile enerji sektörüne değil, aynı zamanda diğer sektörlerde de vurgu yapılmasını ve esnek bir mekanizma uygulanmasını önermişken, Komisyon esnek mekanizma önerilmesinin "gönüllülük" yaklaşımını güçlendirdiğini ve bundan dolayı kabul edilemeyeceğini, bu yaklaşımın Belgenin ekonomik verimliliğini azaltacağını iddia etmektedir. 10. düzeltmedeki emisyon azaltımı için AB ekonomisinin bütün sektörlerinde politikalar ve önlemler üretilmeli vurgusu ise Komisyon tarafından kabul edilmiştir.

2003 tarihli belgenin nihai şeklinde ise Üye devletlerin proje esneklik mekanizmaları kapsamında Temiz Kalkınma (Clean Development Mechanism – CDM) ve Ortak Yürütme (Joint Implementation – JI) mekanizmalarını da kullanabilecekleri vurgulanmıştır. Ayrıca, üye devletler uygulama için kendi yönetsel ve mali politikalarını uygulayabileceklerdir.

Parlamentonun 13. düzeltmesinde emisyon ticaretinin yanı sıra başka stratejilerin de geliştirilmesi konusundaki önerisi Komisyon tarafından kabul

edilmiştir. Komisyon burada emisyon ticaretinin izlenmesi gereken tek yol olduğu düşüncesine sahip olmadığını vurgulamıştır.

İlerleyen dönemde gözlemlenecek olan sıkıntıların temel kaynaklarından birisini de emisyonların dağıtımı konusunda gerçekleştirecektir. Buna göre, 2005-2007 arasındaki 1. dönemde emisyonların %95'i ücretsiz olarak dağıtılacakken, 2008-2012'yi kapsayan 2. Dönemde ise %90'ı ücretsiz olarak dağıtılabilecektir. İşletmelerin yıl sonunda almış oldukları emisyon tahsisatı ile uyumlu olarak emisyon salımı yapmaları beklenmektedir. Bu süre içerisinde kendilerine tahsis edilen emisyon oranlarını aşan işletmeler ilk dönemde ton başına 40 avro, ikinci dönemde ise ton başına 100 avro ceza ödeyeceklerdir. Emisyon fazlası olan işletmeler ise banka sistemi ile kullanmadıkları miktarı gelecek yıla devredebilecekler ya da diğer işletmelere satabileceklerdir.

Parlamentonun maddeler üzerinde yapmak istediği değişikliklere bakıldığında genellikle yönergenin kapsadığı sektörler ve sera gazı türleri açısından daha genel niteliğe sahip olması beklentisi içerisinde olduğu söylenebilir. Parlamento ayrıca düzenlemeyi daha detaylı hale getirmek, gönüllülük esasını ortaya koymak ve aynı zamanda uygulanacak tekniklere yaptığı vurgu ile çelişkili bir metin ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda Komisyon, Parlamentonun değişiklik önerilerinden 55 tanesini kabul edilemez bulmuş, 7 değişiklik önerisi kabul edilmiş, 11 değişiklik önerisi ise kısmi olarak kabul edilmiştir (EuropeanCommission, 2002).

2003 yılında yayınlanan Yönergenin ardından ilk düzeltme 2004 yılında daha önce sadece değinilmiş olan CDM ve JI mekanizmalarının metinde daha kapsamlı olarak yer almasına yöneliktir. Bu yönerge ile yapılan değişiklikler ilk olarak 3. Maddede yer alan tanımlamalara CDM ve JI'nın tanımlarının eklenmesi ile başlamıştır. Tahsisatın konu alındığı 11. Madde, yetkili otoritelerin konu alındığı 18. Madde, üye ülke raporlarının konu alındığı 21. Madde ile değerlendirme sürecinin ele alındığı 30. Maddede değişiklikler yapılmıştır (EuropeanParliamentandtheCouncil, 2004/101/EC).Çok kapsamlı bir düzenleme olmamasına rağmen sivil toplumun ilerleyen bölümlerde raporlarında izleneceği üzere CDM ve JI mekanizmalarının eklenmesi açısından önem arz etmektedir.

2008 düzenlemesi ise öncelikle Yönergeye bölümler eklemiştir (Chapter 1/2/3/4/5). 2. Maddedeki değişiklik ile Yönergenin kapsamı, m 3'teki değişiklik ile tanımlar, m 11'deki değişiklik ile tahsisatlar, m. 12'deki değişiklik ile transfer, bırakma ve iptallerde değişikliğe gidilmiştir. Ayrıca m.14, m. 15, m.16, m.18'deki değişiklikler izleme, inceleme, cezalar ve yetkili otorite kısımlarında değişiklikler yapılmıştır. Bunlara ek olarak Komiteyi kapsayan m. 23'te, diğer emisyon ticareti programları ile bağa değinen m. 25 ile 28. ve 30. maddelerde de değişikliğe gidilmiştir (EuropeanParliamentandtheCouncil, 2008/101/EC).

2009'da yapılan ilk değişiklik bir tüzük ile gerçekleşmiştir. Buradaki düzeltmelerin temel amacı, 11. maddenin uygulanabilmesi için gerekli hükümlerin eklenmesi ve izleme sürecinin kılavuzlarının hazırlanması için gerekli olan bilgilerin eklenmesidir. Ayrıca sisteme yeni girişler (m. 19), Ek 3 düzenlemeleri (m. 22), komiteler (m. 23) ile çok taraflı katılımlar (m. 24) ile diğer emisyon ticaretleri ile bağa değinen 25. madde ve ek 4'te değişiklik yapılmıştır (EuropeanParliamentandtheCouncil, 2009).

Son olarak 2009 yılında o güne kadar karşılaşılan sorunlar ile bağlantılı olarak yeni düzenlemeler yapma ihtiyacı hissedilmiştir. Bu kapsamda 23 Nisan 2009 tarihinde ETS Yönergesi, Yenilenebilir Enerji Yönergesi ve Jeolojik Depolama Yönergesi yayınlamıştır. İklim ve Enerji Paketi kapsamında yapılan bu düzenlemeler temelde entegre olmuş politikalar yaratmayı hedeflemektedir. Özellikle ETS Yönergesi sivil toplumun en çok dikkatini çeken yönerge durumundadır.

Yönerge, 2003'teki versiyonuna pek çok ekleme yapmış ve diğer eklerden kaynaklanan sıkıntılar ve eleştirileri de gidermeye çalışmıştır. 8, 17, 18, 20, 26, 30 ve 31. maddeler ile Ek 4 ve 5 dışındaki bütün maddelerde değişiklik yapılmıştır. Değişiklik yapılmayan maddeler de 96/61/EC numaralı yönerge ile bağlantılı olanlar, bilgiye erişim, yetkili otorite, yönetim, değerlendirme ve yürürlük maddeleridir.

2009 yönergesinde belirtildiği şekliyle 2013 yılından itibaren 2008-2012 dönemi ile uyumlu olarak tahsis edilen miktarlarda her yıl yüzde 1,74 oranında azaltıma gidilecek (m. 9). Bununla birlikte Ek 1'in kapsamı genişletilerek sisteme yeni

faaliyetler eklenmiştir.2013 yılından itibaren ücretsiz dağıtılmamış bütün tahsisatlar, açık arttırma yöntemi ile dağıtılacaktır. Üye devletlere kendi oranları dahilinde yapılan tahsisatların yüzde 88'i açık arttırma ile dağıtılacaktır. Yüzde 10'luk bir oran ise Birliğin dayanışmasının artması için bazı üye ülkelere tahsis edilecek, yüzde 2'lik kısım ise 2005 yılında sera gazı salımları yüzde 20'nin altında olan devletlere tahsis edilecektir (m. 10).

Üye devletler, açık arttırmadan kaynaklanan gelirlerini nasıl değerlendireceklerine kendileri karar verebilirler. Ancak bu gelirlerin en az yüzde 50'si 10. madde ile belirlenen alanlarda kullanılmak durumundadır. Bu kullanımlarını da Komisyon'a bildirmeleri gerekmektedir. Ayrıca üye devletlerin şeffaflık, açık erişim, fiyat bilgisi ve teknik konular çerçevesinde açık arttırmalar için yine Komisyon'u bilgilendirmeleri gerekecektir. Komisyon da bu kapsamda karbon piyasalarının işleyişini izleyerek yıllık raporlar hazırlayacaktır (m. 10). Yönerge kapsamında ayrıca ücretsiz tahsisatların kimlere yapılacağı ve sisteme yeni giren şirketlerin tahsisatlarına dair düzenlemeye de gidilmiştir.

Yine aynı maddede enerji yoğun endüstrilerde karbon kaçağı ile ilgili düzenlemeler ve elektrik üretim sistemlerinin modernleştirilmesi kapsamında tahsisatların nasıl düzenleneceğine dair alt başlıklar yer almıştır. Yönergede ayrıca Onaylanmış Emisyon İndirimleri (CERs-Certified Emission Reductions) ile Emisyon İndirim Birimi (ERUs-Emission Reduction Unit) Ulusal Uygulama Araçları kapsamında m. 11'de ele alınmıştır.

Genel olarak 2003 tarihli Yönergede yapılan değişiklikler ve eklemelere bakıldığında tanımları içeren 3. madde ile tahsisatın düzenlendiği 10. ve 11. maddelerde sürekli değişim olduğu görülmektedir. ETS'nin yeniden düzenlenmesi kapsamında özellikle ilk dönemde karşılaşılan sorunlar ile mücadele edebilmek ve Yönergenin çerçevesini koruyabilmek için bu değişikliklere gidildiği söylenebilir.

Öncelikle ETS'ye gelen en önemli eleştiri 1. Dönemde yapılan tahsisatın fazla olmasından dolayı piyasa mekanizmasının işletilememesi olmuştur. İkinci dönemde ise bu esnek düzenlemelerin giderek daha katı hale geldiğinden bahsetmek mümkün

olmaktadır. 3. dönem ise 1. ve 2. döneme göre farklılıklar göstermektedir. Resmi bilgilere göre 3. dönem ulusal değil AB genelinde bir sınırlama getirmektedir. Tahsisatların ücretsiz olmayacak ve her geçen sene açık arttırmaya dahil olan kısım artacaktır, ücretsiz olan dağıtımlar performans temelli olacaktır, daha fazla sektör ve gaz yönerge kapsamına alınmıştır, 300 milyonluk bir tahsisat sisteme yeni girişler için ayrılmıştır (European Commission, 2021).

AB, ETS Yönergesi ile birlikte 406/2009/EC (European Parliament and the Council, 2009) sayılı Çaba Paylaşım Kararını da yayınlamıştır. Çaba Paylaşım kararı da seragazısalımlarının kontrol altına alınmasında en önemli belgelerden birisidir. Karar, Birliğin 2013-2020 yılları arasındaki azaltımlarını kapsamaktadır. Buna göre üye devletlerin seragazısalımları 2005 yılı değerleri baz alınarak belirli oranlarda sınırlandırılmıştır. Metin devletler için bağlayıcıdır. Söz konusu karar uyarınca üye devletlerin 2020 yılındaki salımları, kararın 2. ekinde belirtilen oranlardan daha yüksek olamaz.

Karar, ETS’de yer almayan taşımacılık (hava ve deniz yolu hariç), binalar, tarım ve atık sektörlerini kapsamaktadır (European Environment Agency, 2021). Amaç, emisyon ticaretine dahil edilmeyen alanlarda da azaltım sağlayarak küresel ısınmayı 2°C’de sınırlandırma hedefini yerine getirebilmektir. Aynı zamanda da bütün sektörlerde emisyon azaltımını teşvik etmektir.

AB Komisyonu Çaba Paylaşım kararının giriş kısmının 10 numaralı başlığında Birlik düzeyindeki emisyon azaltım oranlarına erişebilmek için üye devletlerin kendi emisyon tahsisatlarının diğer devletlere transfer edilebilecekleri belirtilmektedir. 11. başlıkta ise CDM kredilerinin kullanımının geliştirilmesine ama olumsuz çevresel etki yaratmadığı durumlarda kullanılmasına vurgu yapmaktadır.

Sivil toplum görüşleri ile orantılı olarak kredilerin kullanımının sınırlandırılması gerektiği de belirtilmektedir. Ayrıca 12 numaralı başlıkta da belirtildiği gibi üye devletlerin taahhütlerini yerine getirmek için uyguladıkları esneklik mekanizmasının üçüncü dünya ülkelerindeki sürdürülebilir kalkınmayı destekleyecek şekilde olması gerektiği vurgulanmaktadır.

İlerleyen başlıklarda CDM projeleri, krediler ve esneklik mekanizmaları ile bağlantılı olarak Ortak Yürütme projeleri ile ilgili kararlar belirtilmektedir. İklim değişikliği konusunda uluslararası bir antlaşmaya ulaşamaması durumunda 2012 yılından sonra Ortak Yürütme projelerinin devam etmeyeceği vurgulanmıştır (European Environment Agency, 2021).

Tabii burada sivil toplumun bu kredilerin çoğunlukla kullanılmaması gerektiği düşüncesine sahip olduğu düşünülürse AB tarafından kullanımına sınır getirilmesi fikrinin ortaya atılmasını bile olumlu bir gelişme olarak nitelendirmek gerekmektedir. Çok dereceli yönetişime vurgu yapılarak sadece üye devletlerin merkezi otoriteleri değil, yerel ve bölgesel otoritelere bu süreçte görev düştüğü söylenebilir (European Environment Agency, 2021).

ETS kapsamında emisyonların tahsisinin düzenlenmesi için 2011 yılında 2011/278/EU (European Commission, 2011) başlıklı bir Komisyon kararı yayınlanmıştır. Metnin temel hedefi, 2013 sonrası süreçte ücretsiz dağıtılacak olan tahsisatların temel çerçevesini çizmektir. İlgili karar Polonya tarafından ABAD’a dava edilmiş, ancak Komisyon düzenlemesinde haklı görülmüştür. 2013 yılında ise bu karar ek olarak yıllara göre üye devletlerin ücretsiz tahsisatlarını belirleyen 2013/162/EU (European Commission, 2013) numaralı Komisyon kararı yayınlanmıştır.

ETS konusundaki gelişmeler Birliğin iklim ve enerji konularındaki güncel politikalarının en önemli ayağını oluşturmaktadır. Özellikle 2009 sonrası süreçte küresel krizin de etkisiyle birim başına düşen karbon fiyatları çok büyük düşüşler yaşamıştır. Emisyon ticareti mekanizmasının işlevini bozacak bu oynaklıkların giderilebilmesi için kısa vadeli bir önlem olarak “geri çekme (backloading)”, uzun vadeli olarak da “Piyasa İstikrar Rezervi (Market Stability Reserve)” metotları önerilmiştir (Kıvılcım, 2014).

Geri çekme metodunun temelini 900 milyon tonluk tahsisatın açık arttırmasının 2019-2020 dönemine ertelenmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda 2014’te 400 milyon ton, 2015’te 300 milyon ton ve 2016’da 200 milyon tonluk bir azaltım öngörülmektedir. Piyasa istikrar rezervi ise 2018’den başlamak üzere, ETS’de reform

yapılarak kurulacaktır. Rezervler, açık arttırma ile dağıtılacak olan tahsisat fazlalıklarının büyük şoklara karşı sistemin elastikiyetinin geliştirilmesi için düzenlenecektir (European Commission, 2021).

Bu aktarım işleminin temel mantığı bahse konu olan zaman diliminde ekonomik koşulların daha uygun olacağı öngörüsüdür. Aslına bakıldığında geri çekme önerisi oldukça tartışmalı olmasına rağmen Parlamento ve Konsey tarafından onaylanmıştır (Meadows vd., 2015: 50).

3.3. Yenilenebilir Enerji Boyutu

Enerji, özellikle üretimi sırasında fosil kaynakların kullanılmasından ötürü çevre ve dolayısıyla iklim değişikliği politikalarının bağlı bileşenidir. Fosil kaynakların dışında nükleer enerjinin kullanımının yol açabileceği çevresel felaketler ve buna ek olarak nükleer santral atıklarının çevresel felaketlere sebep olabilme kapasiteleri politika yapım sürecinde çevre ve enerjinin birlikte değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bundan ötürü AB de İklim Değişikliği Genel Müdürlüğü'nü kurarak farklı birimlerin çalışmalarını çarpıştıkları ölçüde daha kolay düzenlemeler yapabilmeleri ve iklim değişikliği konusunun kapsamlı bir şekilde ele alınabilmesini sağlamaya çalışmıştır.

Daha önceki yıllarda karbondioksit salımının sınırlandırılması için çalışmalar yapılmış olsa da ilk kapsamlı İklim değişikliği paketi 2000 yılında çıkmıştır. 1990'lı yıllarda enerji ile ilgili düzenlemeler iklim değişikliği paketinin oluşumunu da kolaylaştırmıştır. Bu paket kapsamında yenilenebilir enerji, verimlilik, karbon ve enerji vergisi konularına değinilmektedir. İklim politikasının enerjiden bağımsız oluşması mümkün olmayacağından ötürü bu tür bir düzenlemeye gidilmesi çok anlamlıdır.

Mart 2007 yılında üzerinde uzlaşmaya varılan İklim ve Enerji paketinin oluşturulması sırasında Çevre Konseyinin yanı sıra Enerji ve Finans Bakanları ile de işbirliğinde bulunulmuştur (Rüdiger ve Wurzel, 2013: 88).

İklim ve Enerji paketi, yapısı itibariyle enerji ağırlıklı bir pakettir. En büyük itici güçlerinden birisi de bu anlamda enerji arzı güvenliğidir. Özellikle doğalgazda Rusya'ya olan bağımlılığı ve Ukrayna ile yaşanan gaz kesintisi sıkıntıları Birliğin önlem alma gereksinimini arttırmaktadır. Bu gereksinim de temiz enerjinin desteklenmesi, enerjinin verimli kullanılması ve sera gazı salımlarının azaltılması için gerekli teknolojilerin geliştirilmesi ile birlikte yürümektedir.

Tam da bu noktada çevre politikasının diğer politika alanları ile entegrasyonu önem arz etmektedir. Çevre politikasının diğer alanlar ile entegrasyonunu ölçmek adına EPI (environmentpolicyintegration) “Çevre Politikası Entegrasyonu” araştırma alanı geliştirilmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar ilerleyen dönemde CPI (climatepolicyintegration) “İklim Politikası Entegrasyonu”nun formüle edilmesine evrilmiştir.

EPI çalışmalarında entegrasyonun derecesi konusunda iki farklı görüş hakimdir. Buna göre bir yandan çevre öncelikli olmak üzere diğer politika alanlarında entegrasyonun sağlanmasını öngören anlayış “Güçlü EPI”, diğer politika alanlarında çevrenin sadece göz önüne alınması gerektiğine vurgu yapan anlayış ise “Zayıf EPI”a işaret etmektedir (Dupont, 2011: 4).

Enerji gibi doğrudan bağlantılı alanlarda güçlü entegrasyonun söz konusu iken, çevre ile dolaylı bağa sahip alanlarda zayıf entegrasyon söz konusu olabilmektedir. Bu etkinin analizinde özellikle “İklim ve Enerji Paketinin” oluşturulması sırasında ekonomi gibi farklı alanlardan uzmanların bulunması anlamlıdır.

Çevre Politikası entegrasyonunun en önemli sebebi çevrenin farklı alanlarda yapılan uygulamalardan doğrudan etkilenmesidir. Özellikle iklim değişikliğine sebep olan salımların yaklaşık %80'inin enerji kaynaklı olması bütünleşik bir politika yaratmak gerekliliğinin bir göstergesidir. Bu anlamda enerji ve iklim değişikliği politikaları bütünleşik bir yapı arz ederler ve her iki alanda ortak bir düzenleme anlamı olmaktadır. CPI'nın diğer politika alanları üzerinde etkisi analiz edilirken enerji politikası da bu sürece dahil edilmektedir. Çevre konusundaki düzenlemeler dolaylı

olarak enerji alanında alınan kararlara bağlandığından iklim değişikliği düzenlemeleri enerjiden bağımsız olarak ele alınamaz.

Enerji politikasının temel bileşenleri olan yenilenebilir enerjinin kullanımının artması, enerji verimliliği, enerji arzı güvenliğinde atılması gereken adımlar; salım oranlarının düşmesi, fosil kaynaklı enerji kullanımından doğan çevresel sorunlar ile baş edebilme mekanizmalarının geliştirilmesi ile doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlantı da iklim değişikliği ile mücadele kapsamında alınacak kararlar ve uygulamaya konulacak düzenlemelerin bir arada yürütülmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Politika alanlarının entegrasyonu devletlerin bu konudaki isteklilikleri üzerinde şekillenmektedir. Komisyon yasa önerme yetkisine sahip olsa da son aşamada devletlerin karar alıcı olması sürecin hükümetlerarası işlediğine de bir işarettir. Buna göre; Dupont da her politika alanının evrimi ve birbirleri ile entegrasyonunun Andrew Moravcsik ve Frank Schimmelfenning'in iddia ettiği üzere hükümetler arası pazarlık sürecinin bir parçası olduğunu onaylamaktadır (Dupont, 2011: 6).

Bu pazarlık süreci sonucunda çıkan düzenlemeler ve Birlik Antlaşmasında yapılan değişiklikler Birliğin politikasında alacağı yönü belirlemektedir. Bir yanıyla hükümetler arası uzlaşının önemi güncel politikanın belirleyicisidir. Diğer yandan da Birliğin demokrasi açığının kapatılması için toplumsal katılıma verilen önem politik alanın sınırlarının belirlenmesinde çok dereceli, katmanlı bir katılımın önemini vurgulamaktadır.

Yenilenebilir enerji konusunda yapılacak hukuki düzenlemelerin ilk ayağını 2006 yılında çıkartılan Yeşil kitap oluşturmaktadır. Burada ana hedef AB'nin uzun vadeli enerji politikasının oluşturulması için gerekli kriterlerin ve politika önceliklerinin belirlenmesi ile hedeflerin daha kapsamlı olarak nitelendirilmesidir (EuropeanCommission, 2006).

Yeşil kitapta bir yandan enerji güvenliği, ekonomik stabilizasyon ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında yeni önlemler alınması vurgulanırken, diğer

yandan rekabet, çeşitlilik, sürdürülebilir kalkınma gibi hedefler çerçevesinde enerji politikasının yeniden şekillendirileceği ve yenilenebilir enerjinin de bunun ana öğelerinden birisi olacağı vurgusu yapılmaktadır (EuropeanCommission, 2006: 4,5).

Komisyon, Yeşil kitapta yol içerisinde hem Yenilenebilir Enerji Yol Haritasını hem de Stratejik Enerji Değerlendirme Raporu (Strategic EnergyReview) hazırlayacağını belirtmektedir (EuropeanCommission, 2006: 11).2006 yılı Mart ayında gerçekleştirilen AB Zirvesinde de bu konu kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Enerji arz güvenliği, rekabet ve sürdürülebilirliğin sağlanması için bir enerji politikasının gerekliliği burada da tekrar vurgulanmıştır.

Konsey'e göre Avrupa Enerji Politikası, üye devletlerin ihtiyaçları ve mevcut politikalarını göz önünde bulundurularak uzun dönemli arz ve talep dengeleri ile ilgili olarak tarafsız değerlendirmelerle oluşturulmalıdır (Council of theEuropeanUnion, 2006: 14).Burada ETS ile uyuma da değinilerek politikanın oluşturulması sırasında bazı temel hedeflerin göz önünde bulundurulması gerektiği özellikle vurgulanmaktadır. Buna göre;

- Pazarda şeffaflık ve ayrımcılığın olmaması
- Rekabet kuralları ile uyumlu olunması
- Kamu hizmetlerinin yükümlülükleri ile uyumlu olunması
- Üye devletlerin birincil enerji kaynakları ve enerji tercihleri konusunda egemenlik haklarına saygı duyulması önemli hedeflerdir (Council of theEuropeanUnion, 2006: 16).

Zirve'nin en önemli isteklerinden birisi de Komisyon'un Stratejik Enerji Değerlendirme Raporu hazırlama isteğini olumlu bulurken, Komisyon ve Konsey'den 2007 Bahar Zirvesine kadar bir eylem planı ile birlikte zaman çizelgelerinin de hazırlanması olmuştur(Council of theEuropeanUnion, 2006: 16).

Zirve'nin ardından Komisyonun hazırladığı “Yenilenebilir Enerji Yol Haritası” da 2007’de yayınlanmıştır. Buna göre; iklim değişikliği ve enerji bağımlılığı AB ekonomilerini kırılgan hale getirmekte ve bunun önlenmesi için de yenilenebilir enerji kullanımının arttırılarak sera gazı emisyonlarının da azaltması gerekmektedir (EuropeanCommission, 2007).

Yol haritasında belirtilen bir diğer ilginç durum 1997 yılında belirlenen yenilenebilir enerji kullanım oranı hedefine ulaşmada başarısız olduğu ve bundan dolayı bağlayıcılığı olan hedeflere sahip olunmasının gerekliliğidir. Özellikle enerji tüketim oranlarının beklenenin üzerinde artması ve üye devletlerin yetersiz politikalara sahip olmaları yenilenebilir enerji kaynaklarının istenen oranda kullanımını teşvik edememiştir. Bu anlamda yenilenebilir enerji politikasının 1997 sonrasında olduğu da belirtilebilir.

Yenilenebilir enerji bu metinde de tek başına ele alınmamış; aksine hem enerji güvenliğini sağlama hem de sera gazı salımlarının azaltılması için bir araç, bir “sıçrama tahtası” olarak nitelendirilmiştir. Yeni hazırlanacak yenilenebilir enerji yönergesinde yer alması gereken konular ise şu şekilde sıralanmıştır (Dupont, 2019):

- 1) Zorunlu hedefler
- 2) Hedef belirlemede sektörler arasında esneklik
- 3) Isıtma ve soğutmanın da kapsama alınması
- 4) Yenilenebilir enerji yerleşiminde istenmeyen engellerin kaldırılması
- 5) Çevresel ve sosyal yönlerin dikkate alınması
- 6) Maliyet etkin politika üretimi
- 7) İç enerji pazarı ile uyum

Burada özellikle belirtilen husus, bu yönergenin uzun vadeli istikrara yol açacak şekilde üye devletlerin kendi özel durumlarına göre esnekliğe sahip oldukları

bir yapı yaratmanın gerekliliğidir. Çünkü maliyet açısından da bakıldığında %20 hedefine ulaşım için yaklaşık olarak 600-900 Mt CO₂'nun azaltılması yaklaşık olarak 150-200 milyar Euro kar elde edilmesini sağlayacaktır. Yenilenebilir enerji yatırımlarında maliyetlerin de azaldığı göz önünde bulundurulduğunda bu durumun Birlik açısından avantaj sağlayıcı bir durum olarak ortaya çıkmasının mümkün olduğu değerlendirilebilir (Dupont, 2019).

Avrupa Parlamentosu da 14 Şubat 2007'de iklim değişikliği, 25 Eylül 2007'de ise yenilenebilir enerji yol haritasına ilişkin olarak iki ayrı ilke kararı yayınlamıştır. Mart 2007 Zirvesi'nde ise Komisyon yenilenebilir enerji konusunda yönerge hazırlamaya davet edilmiştir. Burada ilk defa Konsey tarafından Uluslararası bir Antlaşma olması durumunda Birliğin 2020'ye değin 1990 yılı emisyonlarına göre %30 azaltım yapabileceğinin üzerinde durulmuştur. Komisyon tarafından hazırlanan yönerge teklifi ise 2001/77/EC sayılı yenilenebilir kaynaklardan elektrik enerjisi kullanımını teşvik yönergesi ile 2003/30/EC sayılı taşımacılıkta biyoyakıtlar ve diğer yenilenebilir kaynakların kullanımını teşvik yönergesini birleşiminden oluşmaktadır (EuropeanCommission, 2003).

Yeşil kitaptaki ifadelere ek olarak yönerge teklifinde yenilenebilir enerjinin istihdam artışı ile ekonomik büyüme ile bölgesel ve kırsal kalkınmaya da katkı sağlayacağı ve ekonominin kırılganlığını azaltacağı belirtilmektedir. Azalan seragazı salımı ile de kirliliğin de azaltılması sağlanacaktır. Metinde yenilenebilir enerji ile birlikte ele alınması gereken ikili hedefler (dualobjectives) olarak seragazı salımı azaltımı ve enerji arz güvenliği verilmektedir. Komisyon'a göre ETS Yönergesi ile Yenilenebilir enerji yönergesi birbirini bütünleyici niteliğe sahipler ve birbirlerinin hedeflerine ulaşmalarını kolaylaştırmaktadırlar (EuropeanCommission, 2008).

Yenilenebilir enerji Yönergesi, ETS Yönergesi ve sera gazı azaltımı için ETS'ye dahil olmayan sektörlerdeki indirimler için ulusal yükümlülükler tüzüğü bir bütün olarak, "bütünleyici" olarak görülmektedir. Yenilenebilir enerjinin ithalatı ve ihracatı için hiçbir yasaklama olmaması vurgulanmaktadır. Birliğin hem içeride hem de dışarıda tüm yenilenebilir enerji üreticileri için hareket alanı bırakması ve bu

teklifin üye devletler ve sanayiciler için hedefler koyarak ve 3. ülkeler ile ilişkilerin de bu yasal çerçevede yürütülmesi gerektiği işlenmektedir.

Yönerge teklifi hazırlanırken yapılan etki değerlendirmesindeki en önemli tartışma yenilenebilir enerji hedeflerinin hangi birimler ile ifade edileceği konusunda olmuştur. sonuç olarak birincil enerji tüketimi (primaryenergyconsumption) yerine nihai enerji tüketimi (final energyconsumption) kavramının kullanımının daha yerinde olacağına karar verilmiştir. Sebebi de birincil enerji şeklindeki kullanımın termal ve nükleere daha fazla ağırlık verilmesini sağlayacağıdır.

%20 hedefinin üye ülkeler arasında nasıl dağıtılabileceği konusunda üye devletlerin kaynak potansiyellerine bakılması ve GSMH'ye göre dağılım yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca raporda üye devletler arasındaki sınır ötesi yenilenebilir enerjinin nasıl teşvik edilebileceği, yenilenebilir enerjinin gelişiminin önündeki yönetsel engeller ile Pazar engellerinin nasıl kaldırılabilirliği, biyoyakıtlar sürdürülebilir rejimi oluşturmak için hangi kriterler geliştirilmeli sorularına da yanıt aranmıştır. Teklifte 3 sektör ile ilgilenilmektedir: elektrik, ısıtma&soğutma ve taşımacılık. Ulusal hedeflere ulaşmada üye devletlere bu üç sektörü de içerecek şekilde planlama yapılması tavsiyesinde bulunmaktadır. Yönergenin bir diğer hedefi de 2020 yılına kadar taşımacılık sektöründe biyoyakıt kullanımının %10'a ulaşması oluşturmaktadır (EuropeanCommission, 2016).

Isıtma ve soğutma sektörleri daha önceki düzenlemelerde yer almazken bu konulardaki düzenleme eksikliklerinin politika alanının gelişiminin yavaş olması sonucunu doğurduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu yönergeye özellikle ısıtma ve soğutmanın da eklenmiş olması elektrik ve biyoyakıt düzenlemeleri ile birlikte her üç yenilenebilir enerji sektörünün bir araya getirilerek yönetim engellerinin aşılması ve daha entegre bir enerji politikası oluşturulmasına önayak olmaktadır.

Yenilenebilir Enerji Yönergesi, Konsey ve Parlamento'nun 1. okuması sonrasında kabul edilmiştir. Yönergenin giriş kısmında Kyoto Protokolünden kaynaklanan emisyon azaltımına, enerji verimliliğine, yenilenebilir enerjinin kullanılmasına ve bunlar ile birlikte ekonomik büyümenin de sağlanarak istidamın

geliştirilmesi ve yenilenebilir enerjinin geliştirilmesi ile sağlanacak olan bölgesel ve ulusal faydalara öncelikli olarak değinilmektedir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimi hakkında Yönerge (Directive 2009/28/EC) genel olarak yenilenebilir enerji kaynakları, akıllı şebekeler, enerji üretimi ve şeffaflık gibi konulara değinmektedir. Buna göre; sadece yenilenebilir enerji kullanımının değil aynı zamanda enerji verimliliğinin de artması Birliğin sera gazı salımında azalmaya yol açacaktır.

Üye devletleri bağlayıcı hükümler Komisyon, Konsey ve Parlamento'nun isteği ile alınmıştır ve temel hedefleri yatırımcılar için açıklık sağlamak ve bütün yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimi için teknolojik gelişmenin teşvik edilmesidir. %20 hedefi bütün üye devletler için ulaşılması istenen hedef olsa da ülkelerin kendi koşulları ve GSMH'ları göz önünde bulundurularak toplam %20 olarak belirlenmiştir. Tam tersi olarak taşımacılıkta %10 yenilenebilir enerji kullanım hedefi ise her üye devlet için aynı oranda geçerlidir. Buradaki %10'luk pay sadece biyoyakıtları içermemekte aynı zamanda kullanılan bütün yenilenebilir enerji kaynaklarını içermektedir.

Üye devletler yönergenin gereklerini yerine getirebilmek için sektörel hedefleri de içeren birer Ulusal Yenilenebilir Enerji Eylem Planı hazırlamalı ve bu amaçla yenilenebilir enerji teknolojilerinin Araştırma Geliştirme (ARGE) projelerine finansman sağlayacak destek mekanizmaları geliştirmelidirler. Bu yönerge ile Birliğin çevre hukukunun uyumlu olması gerektiği özellikle vurgulanmaktadır. Üye devletlerin yeni yenilenebilir enerji yatırımları yapılırken sürecin her aşamasında Birliğin çevre müktesebatını göz önünde bulundurması gerekliliği vardır.

Yönergenin giriş kısmının 52 ile 56. maddeleri arasında teklifte yer almayan "menşe garanti belgesi (guarantees of origin)" yer almaktadır. Burada alınan bu belgelerin bir kez kullanılabileceği, bir diğer ifade ile aynı elektrik için üreticiden nihai tüketiciye gelene dek tek bir belge hazırlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Menşe garanti belgesi, kullanılan elektriğin kaynağı hakkında bilgilendirmenin yapıldığı belgedir.

Yönergede kamusal katılımın sağlanması açısından şu önemli ibarelere de yer verilmektedir: “Halkın Çevresel Bilgiye Erişimi Yönergesi (2003/4/EC) kapsamında belirlenmiş olan kurallar ışığında bu Yönergenin uygulanışı da halkın karar alım mekanizmasına katılımını ve bilgiye erişimini sağlayacak şekilde olmalıdır.”Yönergede ayrıca üye devletlerarasındaki yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerjinin transferi, üye devletlerin hem kendi aralarında hem de üçüncü ülkeler ile ortak projeler yapabilmelerine yönelik altyapı hazırlanmıştır.

Komisyon’un hazırladığı tekliften farklı olarak nihai metinde sürecin yönetimine, prosedürlere dair madde de yer almaktadır.Böylece yönergede belirtilen hususlara üye devletler tarafından uyulması için gerekli olan altyapı da sağlanmış olmaktadır. Menşe garantisi konusunda teklife Parlamento’nun ilk okumasında eklemeler yapılmış ve nihai metinde bu eklemeler yer almıştır.Yönergede ayrıca sürdürülebilir yakıtlar konusu ağırlıklı olarak ele alınmıştır.Son olarak üye devletlerin raporlamaları, Komisyon’un gözlem ve raporlama süreçleri ile şeffaflık konusunda maddeler yer almaktadır (EuropeanParliament, 2008: 67).

Yenilebilir Enerji Yönergesi ortak karar usulü ile karara bağlanmış ve oluşturulması sırasında Enerji Genel Müdürlüğü’nün etkisi oldukça fazla olmuştur. Sürece hem iklim hem de çevre konusunda uzmanların katıldığı gözlemlenmiştir.

Yenilenebilir enerji kullanımının teşvik edilmesinin arkasında iklim değişikliği ile mücadelenin yanı sıra enerji güvenliği kaygıları da yatmaktadır. Ancak yine de Birliğin gerek ETS konusunda attığı adımlar gerek de İklim Değişikliğini ayrı bir Genel Müdürlük çerçevesinde düzenlemesi çevre ve enerji bağlantısına verdikleri önemi göstermektedir. Bu anlamda geleneksel enerji üretim tesislerinin azaltılarak yenilenebilir kaynaklara yönelmesi iki önemli sorunun giderilmesinde etkili bir çözüm olarak düşünülmüştür.

Yenilebilir enerji yönergesinin hazırlık aşaması ETS’den farklı bir şekilde işlemiştir. Buna göre enerji konusunda öncesinde yapılan düzenlemelerin varlığı ETS’dekine benzer bir şekilde uzun soluklu bir tartışma ortamının ortaya çıkmasını engellemiştir.

3.4. Avrupa 2020 Stratejisi Bağlamında Önlemler

Avrupa 2020 Stratejisi kapsamında çevre ve iklim değişikliği konusundaki önlemler şunlardır.

3.4.1. Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim

Tüketicilerin öncelikle tüketim alışkanlıklarında belirli değişimlerin yaşanmasının teşvik edilmesi ile birlikte kaynakları çok daha verimli kullanılmakta olan ürün ve hizmetlerin tercih edilmesi sağlanabilmektedir. Buna ek olarak tüketiciler tarafından atıkların doğrudan önlenmesi ile birlikte de belirli düzeyde maliyetlerin düşürülmesi mümkün olmaktadır. Buna ek olarak iç pazarlarda kullanılmakta olan farklı araçların kullanılması da çevre dostu ürünlerin ön plana çıkarılması adına ihtiyaç duyulan koşulların ve teşviklerin oluşmasını sağlayabilmektedir.

Söz konusu unsurların dışında firmaların kaynakları daha verimli kullanarak üretim gerçekleştirmeleri adına teşvik mekanizmasının etkili kullanımı önem arz etmektedir.

Avrupa Komisyonu tarafından sürdürülebilir üretim ve tüketimin teşvik edilmesi amacı ile öngörmüş olduğu önlemlerden bazı şu şekilde sıralanmaktadır;

- Çevresel etkileri oldukça güçlü olan ürünlere dair AB Yeşil Satın Alma (GreenPublicProcurement) kriterlerinin etkinliğinin artırılması; hangi koşullarda AB Yeşil Satın Alma Kriterlerinin AB fonlu projeler çerçevesinde değerlendirilebileceğinin belirlenmesi ve nihayetinde ortak alımların teşvik edilmesi,

- Yaşam döngüsünde ortaya çıkan çevresel etkilerin kapsamlı bir şekilde ele alınması amacı ile üye ülkeler ile birlikte özel sektör paydaşlarının ürünlerin, hizmetlerin ve firmaların çevresel etkilerinin ele alacak ortak metodolojik bir yaklaşım doğrultusunda hareket etmeleri,
- Ürünlere yönelik olarak çevresel ayak izi değerlendirmesinin yapılması ve bu çerçevede Eko-Tasarım Yönetmeli kapsamında birtakım yeni zorunlulukların ortaya koyulması,
- Tüketici eğilimlerinin daha doğru değerlendirilmesi ve ürünlerin çevresel ayak izlerine dair daha çok bilgi toplanması,
- Oluşturulan Eko-Etiket şemalarının daha fazla detaylandırılmasının sağlanması,
- KOBİ'lere yönelik kaynak verimliliğine dair faaliyet gösteren kredilendirme ajansları arasında etkili örneklerden oluşan uygulamaların paylaşılması ile birlikte etkili bir iletişim ağının oluşturulması.

Ürünlerin ya da hizmetlerin yaşam dönemleri içerisinde çevresel performanslarına yönelik değerlendirilmelerin yapılması amacı ile birçok unsurdan meydana gelen ölçüm mekanizması olarak Çevresel Ayak İzi'nin açıklanması mümkündür. Çevresel Ayak İzi ile birlikte öncelikle ürün ya da hizmetlerin çevresel etkilerinin ve mevcut zararlarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Bu unsurlara ek olarak Avrupa Komisyonu, AB ülkeleri ile etkili bir işbirliği içerisinde;

- Çevresel etkisi olumsuz olmayan ürünlere yönelik geliştirilmiş olan teşviklerin güçlendirilmesinin sağlanması,
- Üretici sorumluluğunun üretimi gerçekleştirilen ürünlerin yaşam döngüsünün tamamını kapsayacak şekilde genişletilmesinin sağlanması,

- Paketleme aşamasında en yüksek kaynak verimliliğine ulaşmak adına birtakım önlemlerin alınması amacını taşımaktadır.

AB sınırları içerisinde sürdürülebilir tüketim ve üretimin teşvik edilmesi amacı ile üye ülkelerce;

- Firmaların belirli bir sistem içerisinde kendilerine ait kaynak verimliliklerine yönelik değerlendirme yapmaları, değerlendirmelerin karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmesi ve iyileştirilmelerin sağlanması için teşviklerin verilmesi,
- Firmalar tarafından atıkların doğru değerlendirilmesi adına işbirliği içerisinde çalışmaları noktasında destek vermeleri
- Kaynak verimliliği ile birlikte sürdürülebilir hammadde kullanımını iyileştirmek amacı ile KOBİ'lere gerekli olan destekleri sağlamaları,
- Oldukça önemli olan maddelerin REACH aday listesinde yer alması adına birtakım ortak çalışmalar yapmaları gerekli olmaktadır.

3.4.2. Atığın Kaynağa Dönüştürülmesi

Avrupa Birliği'nde her sene yaklaşık olarak 2,7 milyar ton düzeyinde atığın ortaya çıktığı tespit edilmektedir. Bu atıkların 98 milyon tonunun tehlikeli atık kategorisinde olması ise durumun önemini ortaya koymaktadır. Böylesine bir tabloda katı atıkların yaklaşık olarak %40'ı yeniden kullanıma sevk edilmekte ya da geri dönüşüme yönlendirilmektedir. Bazı AB ülkelerde bu oran %80 düzeyine dek ulaşmaktadır.

Atık kaynaklarının yönetimine dair Avrupa Komisyonu tarafından öngörölmüş olan önlemlerden bazıları şu şekilde sıralanmaktadır;

- Ekonomik alanda teşviklerin verilmesi ve Atık Bitimi prosedürlerinin güçlendirilmesi ile birlikte geri dönüşüme gönderilen ürünlere dair talep ile birlikte ikincil ürün piyasasına yönelik eğilimlerin teşvik edilmesi,
- Mevcut önlemler ile atıkların yeniden kullanılmasının, geri dönüşüme gönderilmesinin ve yeniden kazanılmasının sağlanmasına ilişkin hedeflerin fazla atıkların sıfırlanması amacına yönelik olarak yeniden ele alınması;
- Temel ürünler için dayanıklılık ve yeniden kullanılabilirlik prosedürlerinin, atıklarda asgari geri dönüşüm oranının geliştirilmesi ile üretici sorumluluğunun genişlemesinin sağlanması,
- Atık konularına yönelik olarak geliştirilen yasal düzenlemelerde uyumlu olabilecek alanların belirlenmesinin sağlanması,
- Kanunlara aykırı atık taşınmasının önlenmesine yönelik AB sınırları içerisinde uluslararası düzeyde ortaklıkların ve çalışmaların sürdürülmesi,
- AB bütçesi içinde belirlenmiş olan kamu fonlarında atıkların kaynak haline getirilmesine dair uygulamaların öncelikli olarak değerlendirilmesinin sağlanması,
- AB ülkeleri arasında atıkların toplanması ve işlenmesine dair tespit edilmiş olan en etkili örneklerin paylaşılması ile birlikte belirlenen atık kurallarının ihlal edilmesi karşı çok daha etkili bir mücadelenin ortaya koyulması ve bunlara ek olarak üye ülkelerin ulusal atık önlem ve yönetim stratejileri çerçevesinde AB düzenlemelerine uygun hareket etmesi istenmektedir.

3.4.3. Araştırma ve Yenilikçiliğin Desteklenmesi

AB ülkelerinde karbon düzeyi düşük ve çok daha çevreci bir ekonomik yapının ortaya koyulması sürecinde yenilikçiliğin ve araştırmanın desteklenmesi oldukça önemli olmaktadır. Bu durumda özel sektör paydaşlarının yenilikçiliğe ve araştırmaya

dair yatırımlarını arttırmasına dair teşvik sistemlerinin geliştirilmesi oldukça önemlidir. O halde AB üye ülkelerine Avrupa Komisyonu tarafından verilen destek ile yatırımlarını genişletmeleri adına gerekli olan teşvik sistemlerinin geliştirilmesi önemli bir gereksinim olmaktadır. Buna ek olarak üye ülkelerin kendilerine ait kamu araştırma fonları ile kaynak verimliliğinin arttırılmasına dair girişimlere destek vermesi de önem arz etmektedir.

Tüm bunların yanı sıra Avrupa Komisyonu tarafından yenilikçiliğin ve araştırmaların teşvik edilmesi amacı ile belirli önlemler alması gerekmektedir. Bu noktada öngörülmekte olan önlemler ise şu şekilde sıralanmaktadır;

- Kaynak verimliliğine dair belirlenmiş olan hedeflere ulaşabilmek adına su, hammadde ile sürdürülebilir ve verimli bir tarıma yönelik Yenilikçilik Ortaklığı'nın geliştirilmesi;
- Kaynak verimliliği alanında ulusal düzeyde yürütülmekte olan araştırmalara bütünsel bir kimlik kazandıran Ortak Teknoloji Girişimleri ile diğer özel ve kamu ortaklıklarının geliştirilmesine yönelik adımların atılması,
- Eko-yenilikçilik alanında karşılaşılan engellerin üstesinden gelinmesi,
- Avrupa Birliği içinde belirlenmiş olan araştırma fonu ile kaynak verimliliğine dair belirlenen hedeflere destek verilmesi ve başta sürdürülebilir enerji olmak üzere ulaştırma, enerji, doğal kaynakların yönetilmesi, inşaat, biyoçeşitlilik, tarım, ekosistem hizmetlerinin korunması, çevre dostu kaynaklara ulaşma, geri dönüşüm ve kullanım, akıllı tasarım, çevreci kimya gibi farklı alanlarda yenilikçi çözümlerin geliştirilmesine katkı verilmesi.

3.4.4. Çevreye Zarar Verebilecek Sübvansiyonlar ve Doğru Fiyatlandırma

Piyasa fiyatları, yatırımcılar ile birlikte tüketiciler için oldukça önemli göstergeler olarak değerlendirilmektedir. Fakat fiyatlar üzerinden kimi zaman gerçek maliyetlere ve çevre üzerinde yaratmış olduğu etkilere ulaşmak mümkün

olmamaktadır. Bununla birlikte hükümetler tarafından uygulanan ve çevresel etkileri olumsuz sübvansiyonlar da fiyat tahrifinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Böylesine bir tabloda Avrupa Komisyonu tarafından öngörülmekte olan önlemler aşağıdaki gibi açıklanabilmektedir;

- Avrupa Sömestri üzerinden bağlı ülkelerin çevresel etkilenmelerini de değerlendirmek koşulu ile mali açıdan belirlenen reformlara yönelik önerilerin izlenmesi ve çevresel etkileri olumsuz olan sübvansiyonların sonlandırılması;
- Çevresel etkileri olumsuz sübvansiyonlara yönelik reformlar ile üye ülkeler arasında piyasalara odaklanan araçlar arasında etkili örnekleri ve Emsal Taramaları'nı sistematik bir şekilde gerçekleştirmesi noktasında teşviklerin öne sürülmesi;
- Devlet tarafından verilecek olan yardımların kaynak verimliliğinin arttırılması amacı ile geliştirilen önlemlerde ne şekilde hayata geçirileceği ve söz konusu yardımlara yönelik değerlendirmelerin yapılmasında hangi ölçüde kaynak verimliliğine dair hedeflerin geliştirilmesi gerektiği hakkında tespitlerin gerçekleştirilmesi,
- Kaynaklar ile birlikte kirliliğe yönelik olarak uygulanmakta olan vergilere dair belirlenen göstergelerin geliştirilmesi kapsamında yürütülmekte olan çalışmaların devam ettirilmesi.

Avrupa Komisyonu'nun öngörmekte olduğu önlemlere ek olarak AB ülkeleri tarafından ilk olarak çevresel olumsuz etkileri yüksek olan sübvansiyonların kaldırılmasına dair bir takvimin hazırlanması gerekmektedir.

3.4.5. Ekosistem Hizmetleri

Birçok ülke için ekonomik refahın sağlanmasının önkoşulu kendi doğal sermayeleri ile bağlantılı olmaktadır. Ekosistemlerin sonucunda farklı ürünlerin ya da hizmetlerin sunulması mümkün olmaktadır. Doğal çevre üzerinden sunulabilen ve

insanların faydalanması mümkün olan hizmetler, ekosistem hizmetleri olarak değerlendirilmektedir. Fakat mevcut duruma bakıldığında ekosistemler tarafından sunulmakta olan hizmetlerden bu kaynakların asla tükenmeyeceği düşüncesi ile faydalandığı görülmektedir. Geride kalan 50 yıl içerisinde küresel düzeyde ekosistem hizmetlerinin %60'nın değerini kaybettiği görülmektedir. Bu durumda temel ekosistem ürün ve hizmetlerinin uzun dönemde temin edilebilmesi adına doğal sermayeye gerekli önemin mutlak suretle verilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Avrupa Komisyonu'nun öngörmekte olduğu önlemler şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Uluslararası, ulusal ve AB düzeyinde özellikle Avrupa Yatırım Bankası ile Kamu Özel Ortaklıkları'nın iş birliği kapsamında ekosistemler ve biyoçeşitlilik alanlarında var olan sorunlara çözüm getirebilmek adına yenilikçi finansal ve piyasa odaklı unsurlardan yararlanılmasının sağlanması ve bu unsurların mevcut potansiyellerinin değerlendirilmesi,
- Oluşturulan “Yeşil Altyapılar” ile yenilikçiliğin ve ekonomik büyüme potansiyelinin yakalanması ile birlikte doğal sermayeye dair yatırımların teşvik edilmesi hedefleri çerçevesinde birtakım girişimlerin ve yeni düzenlemelerin ortaya koyulması.
- Ekosistemlerin güncel durumlarının belirlenmesi ve bu alanda ortaya koyulabilecek hizmetlere yönelik planlamaların yapılması,
- Mevcut ekosistemlerin ekonomik değerlerinin ortaya koyulması ile beraber Avrupa Birliği ve ulusal seviyede söz konusu değerlerin raporlama sistemleri ile muhasebe sistemlerinde göz önünde bulundurulması,
- Avrupa Birliği Biyoçeşitlilik ve İş Platformu üzerinden firmaların ekosistem hizmetlerine dair uyumlarını görebilmek adına sistemin temel unsurlarının birlikte çalışmasının sağlanması.

3.4.6. Biyoçeşitlilik

Ekosistem hizmetlerinin oluşmasında biyoçeşitliliğin oldukça önemli bir etkisi bulunmaktadır. Biyoçeşitliliğin kaydedilmesi durumunda ekosistem hizmetlerinin insanlık adına sunulması zorlaşmakta ve çevresel sert etkiler ile mücadele edebilme kapasitesi azalmaktadır.

Avrupa Komisyonu tarafından biyoçeşitliliğin korunması adına öngörmüş olduğu önlem şu şekilde ifade edilebilmektedir;

- Biyoçeşitliliğin korunması ve ekosistem içerisinde gerçekleştirilen faaliyetlerin farklı birlik Politikaları'nın kapsamında alınmasına yönelik gayretin artırılması ve bu çerçevede balıkçılık ve tarım alanında yürütülen faaliyetlerin üzerinde durulması.

Buna ek olarak Avrupa Komisyonu tarafından verilen destek ile birlikte üye devletlerin belirli politikalar meydana getirmesi aşamasında ekosistem hizmetlerinin değerleri üzerinde de durarak hareket etmeleri beklenmektedir. Bu çerçevede başta üye devletler olmak üzere “Biyoçeşitlilik Stratejisi” hedeflere ulaşabilmek adına ülkelerin üzerine düşen sorumlulukları karşılaması gerekmektedir.

3.4.7. Su

İnsan hayatı için önem arz eden kaynakların başında su gelmektedir. Öyle ki, başta tarım olmak üzere sanayi, enerji, turizm, ulaşım gibi birçok sektör içinde su en temel kaynak olmaktadır. Enerji sektörü için değerlendirildiğinde başta hidroelektrik olmak üzere nükleer ve temrin santraller içinde önemli bir kaynak olmaktadır.

Fakat iklim değişikliği olmak üzere birçok sorun yaratan doğa olayı neticesinde su kaynakları oldukça hızlı bir şekilde azalmaya başlamaktadır.

Ziyan edilen miktarına yönelik yapılan araştırmalar neticesinde Avrupa genelinde yaklaşık %20 ile %40 arasında suyun ziyan edildiği görülmektedir. Buna

karşılık yapılan birçok araştırma neticesinde teknolojinin doğru kullanılması ile %40'a varan bir iyileştirmenin yapılabilmesi mümkün görülmektedir.

Bu çerçevede Avrupa Komisyonu tarafından öngörölmüş olan önlemler şu şekilde ifade edilebilmektedir;

- Avrupa Birliğı tarafından geliştirilen su politikası kapsamında su verimliliğı konusunun üzerinde durulması ve Avrupa genelinde suyun korunması adına etkin maliyetli bir strateji doğrultusunda proje hazırlanması,
- AB ölkeleri tarafından Nehir Havzası Yönetim Planları'na yönelik değerdendirmelerin yapılması ve gereksinim duyulması durumunda yeni faaliyet alanlarının tespit edilmesi,
- Akıllı ölçme, suyun yeniden kullanılması, su kullanılmakta olan cihazlarda var olan zorunlu ihtiyaçlar, su alt yapısında var olan kaçakların önlenmesi, sulama faaliyetlerinde tasarrufun sağlanması gibi hedefler doğrultusunda verimliliğın ölçümüne yönelik araçlara bağı önerilerin getirilmesi,
- Kullanılabilecek ekonomik araçlar aracılığı ile çok daha etkili bir talep yönetiminin geliştirilmesi ve içeriğinin ölçülebilmesi adına onay ve etiketleme planlarının kullanılmasına yönelik önerilerin getirilmesi,
- Suya dair Avrupa Yenilikçilik Ortaklığı'nın geliştirilebilmesi adına önerilerin getirilmesi,

Bunlara ek olarak AB ölkelerinin Nehir Havzası seviyesinde 2020 yılı için su verimliliğine dair hedeflerini belirlemelerine yönelik bir beklenti ortaya çıkmaktadır. Söz konusu hedeflerin belirlenmesi aşamasında AB ölkelerinin coğrafi alanlarda ve ekonomik sektörlerde var olan farklılıklar göz önünde bulunduran ortak AB yönetimini odak noktası olarak belirlemeleri beklenmektedir.

3.4.8. Hava

İnsan yaşamı açısından temiz hava oldukça önemli bir kaynak olmaktadır. Fakat günümüzde hava kirliliği oldukça önemli bir sorun haline gelmektedir. Öyle ki, hava kirliliğine bağlı birçok hastalık insanlar üzerinde etkili olmaktadır. Buna ek olarak ekosistemler ve tarımsal faaliyetler üzerinde de olumsuz birçok etkisinin olduğunu belirtmem gerekmektedir. Havanın kalitesini arttırabilmek adına üretim metotlarının etkinliğinin arttırılması, atık miktarının düşürülmesi, doğru tarım politikalarının geliştirilmesi ve ulaştırma sektörü genelinde önemli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Buna yönelik Avrupa Komisyonu'nun öngörmüş olduğu birtakım önlemler bulunmaktadır. Bunlar;

- Hava kirliliği ile mücadele için geliştirilmiş olan politikaların tamamının yeniden değerlendirilmesi,
- Emisyon ve hava kalitesi standartlarından yararlanılması ve buna ek olarak temel kaynaklardan doğan emisyon düzeyinin düşürülmesine dair ek önlemlerin alınmasının takip edilmesi amacı ile 2020 yılı sonrasını da kapsayacak bir stratejinin geliştirilmesi,
- Kalıcı olarak hava kirliliği sorununun ortadan kaldırılması adına var olan önlemlerin etkili bir şekilde uygulanmasının sağlanması.

Bunlara ek olarak AB ülkelerinin Avrupa Birliği'nin hava kalitesine dair mevzuatları hayata geçirmeleri beklenmektedir.

3.4.9. Deniz kaynakları

Biyoteknoloji, enerji, ecza gibi birçok sektör için deniz kaynakları oldukça önemli bir ekonomik unsur olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu noktada deniz

kaynaklarının asıl önemi iklim değişikliğine karşı sürdürülen mücadelede ve kıyılarda erozyonun önlenmesinde oldukça önemli bir etkisinin olmasıdır.

Buna ek olarak balık stoklarının her yıl biraz daha azalması özellikle kıyı kesimlerde geçimini balıkçılık faaliyetleri ile geçirmekte olanlar üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Balık stoklarının azalma eğilimi göstermesi biyoçeşitliliğin azalması gibi bir sorun daha ortaya çıkarmaktadır. Farklı bir ifade ile denizlerde görülen atıklar birçok deniz canlısının yaşamını kaybetmesine yol açmaktadır.

Var olan deniz kaynaklarının muhafaza edilmesi noktasında Avrupa Komisyonu tarafından öne sürülen önlemler ise şu şekildedir;

- Geliştirilen Ortak Balıkçılık Politikası reformu doğrultusunda balıkçılık için gerekli olan kaynaklarda sürdürülebilirliğin sağlanmasına önem verilmesi,
- Çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratabilecek balıkçılık sübvansiyonlarının belirli bir sistem içerisinde durdurulmasına yönelik adımların atılması,
- Deniz sermayesi ve doğal kıyıların korunması doğrultusunda yönetim ve planlama alanında politika önlemlerinin sunulmasına ek olarak bu alanda tanıtım ve bilgilendirme projelerine gerek duyulan desteklerin verilmesi,
- Odak noktasında ekosistem olan stratejilere gerekli desteğin sağlanması ve iklimsel risk unsurlarının denizcilik faaliyetleri çerçevesinde değerlendirilmesi,
- Deniz kaynaklarının kullanımında sürdürülebilirliğin sağlanmasına ek olarak kıyı ekonomisi için potansiyel ifade eden olanakların belirlenmesi,

- Kıyı ülkelerinden oluşan AB  yesi ülkeler ve Bölgesel Denizler Sözleşmesi tarafı olan ülkeler ile etkili bir işbirliği içerisinde AB'nin dört deniz bölgesinde yürütülen deniz      stratejilerine gerekli desteğin verilmesi,

- Denizlerde  evresel açıdan belirli stratejilere ulaşabilmek adına  ye ülkelere gereken önlemlerin geliştirilmesi noktasında beklenen desteklerin aktarılması ve korunmakta olan alanlar için g    bir yapının geliştirilmesi.

Tüm bunlara ek olarak AB  yesi olan devletlerden Deniz Stratejisi  er evesi Yönergesi'nde yer alan uygulamalar ile deniz koruma alanlarını tespit etmesi talep edilmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma Avrupa 2020 Stratejisi bağlamında Avrupa Birliği'nin çevre politikalarını, iklim değişikliği ve çevre hedeflerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Avrupa 2020 Stratejisi, sürdürülebilir büyüme, kapsayıcı büyüme ve akıllı büyüme gibi üç ana temel etmenden oluşmaktadır. Akıllı büyüme açısından ekonomiyi değerlendirecek olursak eğer, bilginin ve yenilikçiliğin esas alındığı ekonomik model olmasıdır. Sürdürülebilir büyüme ise ekonominin canlandırılması için ekonomik büyümenin sağlanabilmesinde mevcut olan kaynakların etkin ve verimli kullanımı ile çevreci ve rekabetçi çevre anlayışı gerçekleştirilecektir. Kapsayıcı büyüme için ise sosyal ve bölgesel entegrasyonun gerçekleştirildiği, iş potansiyelinin yüksek olduğu ekonomi haline gelmesidir. Avrupa 2020 Stratejisi'nin gerçekleşme nedeni iklim değişikliği, küreselleşme ve Avrupa genç nüfusunun azalmasıdır. Avrupa 2020 Stratejisi ile Lizbon'da bahsi geçen konulara benzer şekilde ekonomik krizin etkileri karşısında önlem alınması amaçlanmıştır. Kalkınma ve çevre konularında nasıl bir süreç takip edileceğine dair hedefler belirlenmiştir. Sürdürülebilir kentlerin oluşturulması 2020 stratejilerinin önemli hedeflerinden biridir. Akıllı Büyüme, sürdürülebilir büyüme, kapsayıcı büyüme bu üç kavram birbirlerini destekleyen ve iç içe olan kavramlardır. Bu kavramlar bağlamında Avrupa birliği ekonomisi için hedefler belirlenmektedir. Avrupa 2020 Stratejisi bağlamında Avrupa Birliği ülkeleri tarafından enerji kaynaklarının kullanımı ile birlikte iklim değişikliği konularına yönelik oldukça katı denetimler sürdürülmekte ve önemli düzenlemeler yapılmaktadır. Üye ülkeler çerçevesinde yönlendirici özellikli hedefler belirlenmekte ve bu alanda öne çıkan projeksiyonlar ortaya koyulmaktadır. Öyle ki, 2020 yılı için geliştirilmiş olan bütünsel yaklaşımlarda üzerinde durulan çevre, enerji ve iklim hedeflerinin takip eden süreç içerisinde de AB gündeminde önemli bir yer edineceğini göstermektedir. Sürdürülebilir büyüme sürecinin oldukça önemli bir unsuru olarak ele alınan, daha etkin kaynak kullanımı üzerinden yorumlanan enerji ve iklim hedefleri ile sera gazı emisyonunun %20 düşürülmesi, toplam enerji tüketimi içerisinde yenilenebilir enerji kullanımının %20 oranında arttırılması ve birincil enerji tüketimi için %20 verimlilik artışının sağlanması amaçlanmaktadır. AB sınırları içerisinde belirlenmiş olan bu

hedefler, üye ülkelerin kendi dinamikleri içerisinde farklı özellikler gösterebilmektedir.

Bakıldığında iklimsel olarak yaşanan değişimlerin AB’de birtakım kırılmalıkların ortaya çıkmasına neden olabileceği görölmektedir. Örnek vermek gerekirse kıyı bölgelerinde sel facialarını arttırması ya da Akdeniz bölgesinde kuraklığa neden olması muhtemel sonuçlar arasında değerlendirilmektedir. Söz konusu gelişmeler çerçevesinde Avrupa Birliği’nde ekonomik ve sosyal açıdan var olan dengesizliklerin derinleşmesi öngörülmektedir. Bu yönde olumsuz bir tablonun ortaya çıkması ile birlikte AB sınırları içerisinde mevcut kaynakların çok daha verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik teşviklerin gerçekleştirilmesiyle iklim değışikliğe mücadelede etkin artışının sağlanması ve sera gazı salımının azaltılmasına destek verilmesi mutlak gerçekleşecektir. Kaynak kullanımında verimlilik artışının sağlanması adına ilk olarak teknolojik birtakım gelişmelerin ortaya çıkması; ulaşım, enerji, tarım ve sanayi sistemlerinde oldukça etkili bir dönüşüm sürecinin hayata geçirilmesi, üreticilerin ve tüketicilerin eğilimlerinin mutlak suretle değıştirilmesi gerekmektedir. Kaynak kullanımının çok daha verimli hale gelmesi noktasında öncelikle iklim değışikliği, ulaştırma, enerji, tarım, balıkçılık, sanayi ve bölgesel kalkınma alt başlıkları üzerinden etkili politikalar ile değışimlerin yaşanması gerekli görölmektedir. İlerleyen dönemlerde AB yetkilileri tarafından verimlilik artışının sağlanması ile birlikte kaynak kullanımının belirli düzeyde düşürölmesi ve bu sayede birlik içerisinde ekonomik bir performans artışının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu sayede AB sınırları içerisinde yenilikçilik ve ekonomik büyüme alanlarında çok daha geniş imkanlar oluşturulmak sureti ile rekabet edilebilir bir ortamın oluşturulması hedefi ile hareket edilmektedir. AB’de önem verilen bir diğer nokta ise birincil kaynakların tedarik edilmesi sürecinde güvenliğin sağlanmış olmasıdır. Söz konusu hedeflerin tamamına yönelik olarak alınmış tedbirler ile iklim değışikliği ile çok daha etkili mücadelenin ortaya koyulması ve kaynakların kullanımlarının çevreye yönelik etkilerinin önemli ölçüde azaltılması hedefi ile hareket edilmektedir. Bunlara ek olarak gelişmekte olan ölkelerde sürdüröl balıkçılık ve tarım faaliyetlerinde sürdürölabilirliğin sağlanması ve sektörlerin güçlenmesi ile birlikte gıda güvenliğinin azaltılması çerçevesinde birtakım önlemlerin alınması adına

desteklerin verilmesi de oldukça önemli olmaktadır. 2020 Stratejisine ek olarak AB tarafından oluşturulmuş 2050 yılına dek izlenecek enerji yol haritası çerçevesinde sera gazı salımlarının %80-95 aralığında düşürülmesi amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKIN, G.: 2006 “Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları.”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 46, Sayı:2, Sayfa: 29-43.
- AKSES, S. :2014 Avrupa 2020 Stratejisi. İstanbul: **İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları**.
- AKSOY, M., ŞENTÜRK, H.: 2013 Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Çevre Faslı ve Mevzuatı, Uluslararası Katılımlı Çevre Sempozyumu, Ekim, Gümüşhane, **Bildiriler Kitabı**, 335-345.
- AKSU, G.: 2014 Üçüncü beş yıllık kalkınma planı’nda çevreye ilişkin düzenlemelerin politik kaynakları. **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(2).
- ARIKAN, Y., ÖZSOY, G.: 2008 “A’dan Z’ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi”, <http://www.izoduo.com/dosyalar/cevre/basucurehberi.pdf>, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- AYDIN, A. H. ÇAMUR, Ö.: 2017 Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme. **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**.7(13): 21-44.
- BARRIE, P. A.: 2005 “Climate Change Turning up The Heat.”, Collingwood: CSIRO, **Publishing**.
- BAŞOĞLU, A.: 2014 “Küresel İklim Değişikliğinin Ekonomik Etkileri.”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, ss.175-196.
- BATAL, S. 2010 **Avrupa Birliği Çevre Politikalarının Temel Özellikleri**.
<https://www.mevzuatdergisi.com/2010/04a/06.htm>, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- BBC: 2016. **AB Kurumları ve Görevleri**, www.bbc.co.uk/academy/tr/articles/art20160301120657827, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- HOFFMANN MATTHEW J.: 2011 “The Contours of “Cap and Trade”: The Evolution of Emissions Trading Systems for Greenhouse

- Gases”, **Review of Policy Research**, 28:1, , s. 83-106.
- BİLGİN, A.: 2016 Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar **3. Baskı Seçkin Yayıncılık** Çankaya Ankara (1-856)
- BONAN, G. B.: 1999 “Frost Followed the Plow: Impacts of Deforestation on the Climate of the United States.”, **Ecological Applications**, Volume: 9, Number: 4, Paper: 1305-1315.
- BOZKURT, Y.: 2010 Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Çevre Politikalarının Dönüşümü. Bursa: **Ekin Kitabevi Yayınları**
- BRADSHAW, M. J.; 2010 “Global Energy Dilemmas: A Geographical Perspective.”, **Geographical Journal**, Volume: 76, Number: 4, Paper: 275-290
- BUDAK, S.: 2000 Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası: Avrupa Topluluğu'nun Çevre Politikası ve Türkiye'nin Uyum Sorunu. İstanbul: **Büke Yayınları**
- CUOCOLO L.: 2010 **Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Avrupa Hukukuna Göre Çevrenin Korunması**, <https://www.anayasa.gov.tr/media/3633/cuocolopresentation1-1tr.ppt>, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- DOLMAN, H., VERHAGEN, A.: 2003 “Land Use and Global Enviromental Change”, **Kluwer Academic Puplishers**, pp. 3-13.
- DUPONT, C.: 2011 “Combating Climate Complexity in Integration of EU Climate and Energy Policies”, Ed. Jale Tosun, Israel Solorio, **Energy and Environment in Europe: Assessing a Complex Relationship, European Integration Online Papers (EloP)**, Special Mini-Issue 1, 15:8, , s. 1-20
- DURU, B.: 2007 Avrupa Birliği Çevre Politikası, **İmaj Yayınevi**, Ankara. Durum Raporu, 2016 Yılı Özeti-İller, Ankara
- EGELİ, G.: 1996 Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Politikaları. Ankara: **Türkiye Çevre Vakfı Yayınları**.
- EMREALP, S.: 2005 Türkiye Yerel Gündem 21 Programı, Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler

- El Kitabı. **İstanbul: IULA-EMME (UCLG-MEWA) Yayını, İstanbul.**
- ENGİN, B.: 2010 **İklim Değişikliği ile Mücadelede Uluslararası İşbirliğinin Önemi Sosyal Bilimler Dergisi (2) (71-82)**
- ERDEM, M. S. ve YENİLMEZ, F.: 2017 **Türkiye'nin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 91-119.**
- ERDOĞAN, Z. ZEYDAN Ö., SERT, H.: 2008 **"İklim Değişikliği ve Sağlık Üzerine Etkileri.", Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 61, Sayfa: 71-76.**
- EUROPEAN COMMISSION: 2018 **Aggravating Resource Scarcity, https://ec.europa.eu/knowledge4policy/foresight/topic/aggravating-resource-scarcity_en, Erişim Tarihi: 10.06.2021.**
- EUROPEAN COMMISSION: 2019 **Global Demand For Resources https://ec.europa.eu/knowledge4policy/foresight/topic/aggravating-resource-scarcity/global-demand-resources-materials_en, Erişim Tarihi: 10.06.2021.**
- EUROPEAN COMMISSION, 2007 **"A lead market initiative for Europe", COM 860 final, 21.12.2007.**
- EUROPEAN COMMISSION: 2008 **"The World in 2025: Rising Asia and Socio-Ecological Transition", . Commission, "Energy infrastructure priorities for 2020 and beyond - A Blueprint for an integrated European energy network", COM (2010) 677 final, 17.11. 2010**
- EUROPEAN COMMISSION: 2001 **Environmental Taxes – A Statistical Guide, European Communities, s. 9**
- EUROPEAN COMMISSION: 2013 **Commission Decision on determining Member States' annual emission allocations for the period from 2013 to 2020 pursuant to Decision No 406/2009/EC of the European Parliament and of the Council, 26/03/2013**
- EUROPEAN COMMISSION: 2019 **Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions A Policy**

Framework for Climate and Energy in the Period from 2020 to 2030, 22/01/2014.

EUROPEAN COMMISSION: 2003 **Opinion Of The Commission pursuant to Article 251 (2), third subparagraph, point (c) of the EC Treaty, on the European Parliament's amendments to the Council's common position regarding the proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council, 18/07/2003.**

EUROPEAN COMMISSION: 2006 **Green Paper A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy, 08/03/2006.**

EUROPEAN COMMISSION: 2007 **Communication from the Commission to the Council, The European Parliament, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Limiting Global Climate Change to 2 degrees Celsius The way ahead for 2020 and beyond, 10/01/2007.**

EUROPEAN COMMISSION: 2008 **Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Geological Storage of Carbon Dioxide and Amending Council Directives 85/337/EEC, 96/61/EC, Directives 2000/60/EC, 2001/80/EC, 2004/35/EC, 2006/12/EC and Regulation (EC) No 1013/2006, 23/01/2008.**

EUROPEAN COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: 2006 **Environment Council Configuration (ENVI)**

EUROPEAN ENVIRONMENT AGENCY: 2021 **<http://www.eea.europa.eu/publications/why-did-ghg-emissions-decrease>, Erişim Tarihi: 10.06.2021.**

EUROPEAN PARLIAMENT: 2018 **Environment Policy: General Principles and Basic Framework**
<http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/71/environment-policy-general-principles-and-basic-framework> , Erişim Tarihi: 10.06.2021.

- EUROPEAN PARLIAMENT: 2019) **Hakkında,** <http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/organisation-and-rules/environmental-management> , Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL: 2009 **Adapting a number of instruments subject to the procedure referred to in Article 251 of the Treaty to Council Decision 1999/468/EC with regard to the regulatory procedure with scrutiny,** 11/03/2009.
- EUROPEAN PARLIAMENT: 2008 **Position of the European Parliament adopted at first reading on 17 December 2008 with a view to the adoption of Directive 2009/.../EC of the European Parliament and of the Council on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC (EP-PE_TC1- COD(2008)0016),** 17/12/2008.
- EUROPA: 2021a **Environment Life About,** <http://ec.europa.eu/environment/life/about>, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- EUROPA: 2021b **Clima Policies,** http://ec.europa.eu/clima/policies/ets/index_en.htm, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- EUROPA: 2021c **Lex Uri Serv,** <http://lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2003L0087:20090625:en:PDF>, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- EUROPEAN COMMISSION: 2021 **Policies ets reform,** http://ec.europa.eu/clima/policies/ets/reform/index_en.htm, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- EUROPEAN ENVIRONMENT AGENCY: 2021 **Publications Why Did Ghg Emissions Decrease,** <http://www.eea.europa.eu/publications/why-did-ghg-emissions-decrease>, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- FAO: 2018 **The State of The World's Forests,** <http://www.fao.org/3/I9535EN/i9535en.pdf>, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- GENÇALP, E., GÜRSOY, B.: 2016 Uluslararası Çevre Rejimleri. **Sosyal Bilimler Dergisi.** (7): 215-235.

- GOOSSE, H., BARRIAT P. - "Brief History of Climate: Causes and Mechanisms", **Introduction to Climate Dynamics and Climate Modelling**, pp.109-144. 2010
- HOUGHTON, J. T., FILHO L. G. M., GRIGGS, D. J., MASKELL, K.: 1997 **An Introduction to Simple Climate Models Used in The IPCC Second Assessment Report, WMO.**
- İKTİSADİ KALKINMA AVRUPA Birliği ve Türkiye'nin Çevre Politikalarının Karşılaştırmalı İncelemesi. VAKFI. 1998 <https://oldweb.ikv.org.tr/default.asp>, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- IPCC: 2001 **Climate Change 2001: The Scientific Basis. Contribution of Working Group I to the Third Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Houghton, J.T., et al. (eds.)]. Cambridge University Press: Cambridge and New York.**
- IPCC: 2007 **Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Solomon, S., et al. (eds.)]. Cambridge University Press: Cambridge and New York.**
- IPCC **Climate Change 2007:** http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/syr/en/mains1.html, Erişim Tarihi 12.10.2021
- JUSTUS, J. R., FLETCHER S, R.: 2001 "Science, and Industry Division. Global Climate Change." Congressional Research Service, **Library of Congress.**
- KADIOĞLU, M.: 2001 **Bildiğiniz Havaaların Sonu: Küresel İklim Değişimi ve Türkiye, Birinci Baskı, Güncel Yayıncılık, İstanbul.**
- KADIOĞLU, M.: 2008 "Günümüzden 2100 Yılına Küresel İklim Değişimi.", **TMMOB İklim Değişimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, ss.25-45.
- KADIOĞLU, M.: 2012 **Türkiye'de İklim Değişikliği Risk Yönetimi, Birinci Baskı, Türkiye'nin İklim Değişikliği II. Ulusal**

Bildiriminin Hazırlanması Projesi Yayını,
Ankara.

- KAY, Y., KAYA, S.: 2011 Uluslararası Rejim Türleri: Çevre Rejimleri ve Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme. **PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**. 7(2): 47-62.
- KAYHAN, M. ALAN İ.: 2014 “**Havza Bazında Yağışın El Nino Ve La Nina İle İlişkisi**”,
<https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/kitaplar/havze-el.pdf>, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- KELEŞ, R. VD.: 2012 **Çevre Politikası**, Genişletilmiş 7. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- KILIÇ, C.: 2009 “Küresel İklim Değişikliği Çerçevesinde Sürdürülebilir Kalkınma Çabaları Ve Türkiye”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 2, Sayfa: 19-41.
- KIVILCIM, İ. : 2013 “2020’ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri – Avrupa Birliği’nin Yeterliliği ve Türkiye’nin Konumu”, **İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları**, Aralık 2013, Yayın No 268, Sayfa :21-22.
- KIVILCIM, İ. : 2014 “AB’de 7’inci Çevre Eylem Programı Başladı”, **İktisadi Kalkınma Vakfı İKV Değerlendirme Notu 82**, 1-7.
- KİSS, A.: 1996 The Rights and Interests of Future Generations and The Precautionary Principle, D. Freestone, E. Hey, The Precautionary Principle and International Law Kluwer Law International, **The Hague** (19-28)
- KNİVETON, D., SCHMİDT-VERKERK, K., SMİTH C., BLACK, R.: 2008 Climate Change and Migration: Improving Methodologies to Estimate Flows, **International Organization for Migration**, Geneva.
- KOK, W.: 2014 **Facing The Challenge The Lisbon Strategy For Growth and Employment Report From The High Level Group Chaired by Wim Kok, Belgium:**

Office for Official Publications of the European Communities.

- KÜÇÜKKAYA, A.: 2008 Avrupa Birliği Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme. Manisa: **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.**
- LAVRYSEN, L.: 2002 Environmental Law Syllabus, Ghent University. Belçika: 49s.**Mathews.**
- LEGGETT, J. A.: 2007 “Climate change: Science and policy implications.” **Congressional Research Service.**
- MCKIBBIN WARWICK, J., WILCOXEN, P. J.: 2002 “The Role of Economics in Climate Change Policy.” **Journal of Economic Perspectives**, Volume: 16, Number: 2, Paper: 107-129.
- MEADOWS, D., YVON, S., PETER, Z.: 2015 “EU ETS: pricing carbon to drive cost effective reductions across Europe”, **EU Climate Policy Explained**, Ed. Jos Delbeke, Peter Vis, Oxon, Routledge, , s. 29-60.
- ONUK, N. B.: 2007 Avrupa Birliği'nde Çevre Hukukunun Gelişimi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- ORHAN, G.: 2019 **Uluslararası Çevre Sorunları Ders Notları, T.C. Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi Otuz Yıl Savaşları ve Sebepleri (1618-1648)** <http://www.osmanlidevleti.gen.tr/otuz-yil-savaslari-ve-sebepleri-1618-1648>, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- ÖZÇELİK, S.: 2012 Uluslararası Rejim Kavramı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme: Yapısalcı, Kurumsal ve Bilişsel Temel Teoriler, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 7(1), (231-250)
- ÖZTUNÇ, Ö.: 2006 Uluslararası Çevre Politikalarında Birleşmiş Milletlerin Rolü. Ankara: **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.**
- PAPADAKİ, G.: 2012 European Environmental Policy And the Strategy: Europe 2020. **Regional Science Inquiry Journal**. 4(1): 151-158.

- SADELEER, N. D.: 2013 The Principle of A High Level of Environmental Protection in EU Law: **Policy Principle or General Principle of Law?** (447-465)
- ŞENGÜN, H., YILDIZ, S. G. M.: 2018 Avrupa Birliği Çevre Yönetim Sistemi, **KSBD**, 39-53.
- SİMON, H. A., MARCH, J. G.: 1958 **Organizations University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship**
<https://ssrn.com/abstract=1496194> , Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- T.C. ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI
ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ:
2017 İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri ve Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığı, . **Çevre Durum Raporu, 2016 Yılı Özeti-İller**, Ankara
- TALU, N.: 2006 **Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye’de Çevre Politikaları**, 1. Baskı,
- TÇSV: 1989 Ortak Geleceğimiz, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, Ankara. Council Regulation (EC) No 1404/96 (1996), **Official Journal of the European Union**, 1404/96,
- THORPE ALAN, J.: 2005 “Climate Change Prediction: a Challenging Scientific Problem.”, **Institute of Physics**.
- ÖZTÜRK, T . : 2017 **İklim Değişikliği ve Yeşil Boyut: İklim Değişikliği Etkileri ve İklim Modelleri**, s.177
- TÜRK SANAYİCİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ: 2002 **Avrupa Birliği Çevre Mevzuatına Uyum Süreci**. İstanbul: Yayın No. TÜSİAD–T/2002-/331.
- TÜRKEŞ, M.: 2008 “Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler.”, **İklim Değişikliği ve Çevre**, Cilt: 1, Sayı: 1, Sayfa: 26-37.

- WORLD METEOROLOGY ORGANİZATION: 2020 “The State of the Global ClimateCinC2018,CWMO”,
<https://wmo.maps.arcgis.com/apps/Cascade/index.html?appid=855267a7dd394825aa8e9025e024f163>,
Erişim Tarihi: 10.06.2021..
- WURZEL, R. K. W.: 2013 “Member States and the Council”, **Environmental Policy in the EU**, Ed. Andrew Jordan, Camilla Adelle, 3. bs., London, Routledge, s. 75-94
- YAŞAMIŞ, F. D.: 2000 Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Çevresel Bütünleşmesi. **Yeni Türkiye Avrupa Birliği Özel Sayısı 2. 6(36): 1033-1055**
- YİĞİT, H.: 2010 **Avrupa 2020 Stratejisi.**
https://www.academia.edu/10036607/avrupa_2020_stratejisi, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- YOUNG, O. R.: 1991 “Regime Dynamics: The Rise And The Fall of International Regimes” (Der:Stephen D. Krasner) **International Regimes, London : Cornell University Press, (93-114).**